

Historia Et Theoria Turis

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI)
JE TEORETICKÝ ČASOPIS PRE OTÁZKY
ŠTÁTU A PRÁVA.

ROČNÍK 7 ČÍSLO 2/2015

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI) je teoretický časopis pre otázky štátu a práva.

Redakcia

Zodpovedný redaktor: Mgr. Michal Považan, PhD.

Výkonný redaktor: Mgr. Michal Malatinský

Redakčná rada:

JUDr. Eduard Barány, DrSc.

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

doc. JUDr. Anton Dulak, PhD.

doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

doc. PhDr. Dušan Katuščák, CSc.

prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Mosný, CSc.

JUDr. Marek Števček, PhD.

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.

Recenzenti:

Mgr. Miroslav Lysý, PhD.

Mgr. Matej Míky, PhD.

JUDr. Milan Hodás, PhD.

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.

Adresa redakcie

HISTORIA ET THEORIA IURIS

Katedra právnych dejín

Právnická fakulta UK

Šafárikovo námestie č. 6

P. O. Box 313

810 00 Bratislava 1

hti.casopis@gmail.com

<http://www.hticasopis.blogspot.sk/>

Časopis sa vydáva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Grafická úprava: Ing. Anton Vaľko

OBSAH

ČLÁNKY

GÁBRIŠ, T.: POROVNÁVACIE (STREDOEURÓPSKE) PRÁVNE DEJINY: PRÍKLAD ZRUŠENIA ŠLACHTICKÝCH TITULOV	6
LETKOVÁ, A.: VÝUČBA ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÝCH DEJÍN V MAGISTERSKOM STUPNI ŠTÚDIA	20
MIČKOVÁ, Z.: LINGUA LATINA SEMPER VIVA IN IURE	30
MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M.: VÝUČBA PRÁVNO-HISTORICKÝCH VOLITEĽNÝCH PREDMETOV A JEJ PROPEDEUTICKÝ DOSAH	38
POVAŽAN, M.: PRÁVNE DEJINY AKO SÚČASŤ UNIVERZITNÉHO VZDELÁVANIA	46
SISKOVÍČ, Š.: PROPEDEUTICKÉ PRÁVNE PREDMETY A PRÁVNA PRAX	51
ŠTEFANICA, J.: VYBRANÉ ASPEKTY POČIATKOV VÝUČBY PRÁVA A HISTORICKO-PRÁVNÝCH PREDMETOV NA ÚZEMÍ SLOVENSKA	58
VRANKOVÁ, E.: POSLANIE TEÓRIE PRÁVA ALEBO PREČO JE PRÁVNA PROPEDEUTIKA TAKÁ DÔLEŽITÁ	68

RECENZIE

SISKOVÍČ, Š.: LACLAVÍKOVÁ, MIRIAM – ŠVECOVÁ, ADRIANA; PRAKTIKUM K DEJINÁM ŠTÁTU A PRÁVA NA SLOVENSKU (OD NAJSTARŠÍCH ČIAS DO ROKU 1848) (RECENZIA)	74
SKALOŠ, M.: SCHELLE, KAREL – TAUCHEN, JAROMÍR(EDS); ENCYKLOPEDIA ČESKÝCH PRÁVNÍCH DĚJIN (RECENZIA)	77

SPRÁVY

LETKOVÁ, A.: SPRÁVA Z VEDECKEJ KONFERENCIE: „HISTORICKO-PRÁVNA ANALÝZA PRÍČIN A NÁSLEDKOV DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY“	81
---	----

POKYNY PRE AUTOROV	84
---------------------------	----

ČLÁNKY

POROVNÁVACIE (STREDOEURÓPSKE) PRÁVNE DEJINY: PRÍKLAD ZRUŠENIA ŠLACHTICKÝCH TITULOV¹

**TOMÁŠ GÁBRIŠ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA**

1

Text bol spracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0136/15 „Právna úprava správneho trestania“ udeleného Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Slovenskej akadémie vied.

ÚVOD

Otázka významu právnych dejín a ich výučby na právnických fakultách sa na našom území pertraktuje už minimálne sto rokov.² Náhľady na ich postavenie a význam pre právnu vedu aj právnické vzdelávanie sa neustále rôznia,³ a to aj v závislosti na aktuálnych výsledkoch a odbornom zameraní jednotlivých právnych historikov. V súvislosti s tým sa v časovom slede rôzni a vyvíja aj samotný predmet výskumu a objekt výučby právnych dejín na právnických fakultách. Kým v 1. polovici 20. storočia tak na našom území existovalo okrem národných (československých⁴) právnych dejín aj zameranie na stredoeurópske právne dejiny a osobitne tiež na tzv. slovanské právne dejiny,⁵ v 2. polovici už prevládala bipartícia na národné dejiny a oproti nim ako ich pendant svetové právne dejiny (ktorým sa kládli základy už za Uhorska v diele Gusztáva Wenzela⁶), prekračujúce rámec strednej Európy a podávajúce výklad o vývoji práva na globálnej úrovni.

V súčasnosti, na začiatku 21. storočia, sa opäť presadzuje istý osobitný právnohistorický trend. Ide o trend stojaci na pomedzí výskumu národných a svetových právnych dejín, trend skúmania menších celkov, avšak nie jednotlivých štátov, ale skôr cezhraničných regiónov,⁷ príp. kontinentov. Toto odporúčané predmetové zameranie sa zvykne označovať ako tzv. porovnávacie právne dejiny,⁸ resp. európske právne dejiny,⁹ pričom vzhľadom na autorov reprezentujúcich tento trend v súčasnosti je iba pochopiteľné, že zväčša ide o skúmanie a porovnávanie právnych dejín západoeurópskych štátov, príp. ich vzťahov k ich bývalým kolóniám. Právne dejiny strednej a východnej Európy, resp. novopristúpivších členov Európskej únie, sú v tomto aktuálnom výskumnom trende zásadne opomínané a zväčša západnému publiku celkom neznáme.¹⁰ Naším želaním na tomto mieste nie je podliehať nekriticky novým trendom a prenášať ich do slovenských právnych dejín; uvedomujeme si však, že výlučne západoeurópske zameranie porovnávacích či európskych právnych dejín vedie k vytesňovaniu „našich“ právnych dejín, spoločných východnej Európe, z pozornosti

- 2 ČÁDA, František. O vztahu právníka k právní historii. *Všehrd*, XII, 103; KLIMENT, Josef. *Úvod do studia právnického na podkladě historickém*. 2. vyd. Praha: Všehrd, 1932.
- 3 Porovnaj sumárne dielo GÁBRIŠ, Tomáš. *Právo a dejiny: Právnohistorická propedeutika*. Krakov: Spoločenstvo Slovákov v Poľsku, 2012.
- 4 BAXA, Bohumil. *Dějiny práva na území republiky československé*. Brno: Čs. A. S. Právnik, 1935; ČÁDA, František. *Povšechné právní dějiny československé. I*. Brno: Čs. A. S. Právnik, 1947.
- 5 Porovnaj VOJÁČEK, Ladislav. Ohlédnutí za českou právní slavistikou 19. a prvních desetiletí 20. století. *Právněhistorické studie*, 45, č. 1, s. 96-111.
- 6 WENZEL, Gusztáv. *Egyetemes európai jogtörténet*. Budapešť: A magy. kir. egyet. nyomda, 1870.
- 7 Porovnaj DUVE, Thomas. *European Legal History - Global Perspectives. Working Paper for the Colloquium 'European Normativity - Global Historical Perspectives' (Max-Planck-Institute for European Legal History, September, 2nd-4th, 2013)*. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2292666 (navštívené dňa 9.12.2015).
- 8 Porovnaj European Society for Comparative Legal History. Dostupné na internete: <http://esclh.blogspot.sk/> (navštívené dňa 15.10.2015). Táto spoločnosť vydáva vlastný časopis Comparative Legal History – dostupný na internete: <http://www.tandfonline.com/toc/rcslh20/3/1> (navštívené dňa 2.12.2015). Hoci z mnohých príspevkov skutočné porovnávanie nevyplýva, a ide skôr o oboznámenie čitateľskej obce s národnými právnymi dejinami, cieľom časopisu aj spoločnosti je rozvíjať práve „porovnávacie“ právne dejiny. K ich náplni pozri DONLAN, Seán Patrick – MASFERRER, Ániceto. Preface. *Comparative Legal History*, 1, 2003, 1, s. iii. Dostupné na internete: <http://www.tandfonline.com/toc/rcslh20/1/1> (navštívené dňa 2.12.2015) a IBBETSON, David. The Challenges of Comparative Legal History. Tamže, s. 1-11.
- 9 CAENEGEM, Raoul C. van. *Legal History: A European Perspective*. Londýn: Hambledon & London, 2004; ten istý: *Judges, Legislators and Professors: Chapter in European Legal History*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987; ten istý: *European Law in the Past and the Future: University and Diversity over Two Millennia*. Cambridge: University of Cambridge Press, 2002, ten istý: *An Historical Introduction to Western Constitutional Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995, ten istý: *An Historical Introduction to Private Law*. Prel. D.E.L. Johnston. Cambridge: Cambridge University Press, 1992; COING, Helmut. *Die Privatrechtswissenschaft im 19. Jahrhundert in Europa*. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1991, ten istý: *Europäische Grundlagen des modernen Privatrechts: nationale Gesetzgebung und europäische Rechtsdiskussion im 19. Jh.* Opladen: Westdeutscher Verlag, 1986, ten istý: *Die ursprüngliche Einheit der europäischen Rechtswissenschaft*. Wiesbaden: F. Steiner, 1967, ten istý: *Europäisches Privatrecht*. Mnichov: Beck, 1985, 1989, ten istý: *Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte*. Mnichov: Beck, od r. 1976; ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligation: Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Oxford University Press, 1996.
- 10 V tejto súvislosti možno poukázať na prehľad uhorských právnych dejín v anglickom jazyku z pera autorskej dvojice BEŇA, Jozef – GÁBRIŠ, Tomáš. *History of Law in Slovakia I. (until 1918)*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2008 či prehľadové práce v nemeckom aj anglickom jazyku z pera českých autorov: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír. *Grundriss der tschechoslowakischen Rechtsgeschichte*. Mnichov: Dr. Hut Verlag, 2009, SCHELLE, Karel a kol. *Europäischer Kontext der Entwicklung des Privatrechts auf dem Gebiet der Tschechischen Republik*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, alebo MAREČKOVÁ, Marie. *Czech Legal and Constitutional History*. Praha: Linde, 2006.

svetových právnych historikov. Rovnako si uvedomujeme, že tradícia stredoeurópskych právnych dejín na našom území a v našej vede právnych dejín už raz bola prítomná, a jej opustenie nemuselo byť javom pozitívnym – zasadenie národných právnych dejín do úzko súvisiacich právnych dejín okolitých štátov totiž môže plniť funkciu neoceniteľnej kontextualizácie právnohistorického poznania, ako aj posilňovania národnej hrdosti na jednej strane, a medzinárodnej spolupatričnosti na strane druhej. V tomto príspevku sa preto pokúšame o výzvu na zameranie pozornosti právnych historikov (vo vedeckej, ale aj pedagogickej rovine) na právne dejiny regiónu strednej a východnej Európy,¹¹ a na možnosti komparácie východoeurópskych skúseností so západoeurópskymi – iba tak je totiž možné dôkladnejšie zmapovať korene právnej kultúry celej Európy, nielen jej tradične skúmanej západnej časti. Výsledky takéhoto prístupu k právnym dejinám môžu tiež potenciálne následne formovať aj postavenie a obsah právnohistorických predmetov vyučovaných na právnických fakultách na Slovensku – či už ako všeobecných predmetov propedeutických a syntetických, napr. v podobe znovuoživenia tzv. „stredoeurópskych právnych dejín“, alebo v podobe špecializovaných právnohistorických kurzov detailne zameraných na špecifické otázky právnych dejín, otázky spoločnej strednej a východnej Európe.

1. METODOLOGICKÉ OTÁZKY

Hoci (západo)európskym, resp. porovnávacím právnym dejinám sa autori na západ od Slovenska venujú už dlhšiu dobu, niektoré koncepčné otázky dodnes nie sú doriešené, a tak nutne predstavujú otvorený problém aj pre potenciálneho záujemcu o výskum stredoeurópskych či východoeurópskych porovnávacích právnych dejín. Ide osobitne o metodológiu, resp. metodiku,¹² ktorú použiť v rámci porovnávacích právnych dejín – vzhľadom na množstvo jurisdikcií ale aj časových posunov vo vývoji práva v jednotlivých historických štátnych útvaroch, z ktorých mnohé navyše už dávno zanikli a nahradili ich nástupnícke štáty.

Armin Wolf sa ešte v roku 1982 pokúsil zhrnúť možné prístupy.¹³ Podľa neho sa zväčša právní historici špecializujú podľa obdobia, štátu, alebo právnej problematiky (ide o zameranie podľa princípu chronologického, geografického a vecného). Aj pri skúmaní európskych právnych dejín preto podľa neho vyvstáva otázka, či ich skúmať podľa časových období, jednotlivých štátnych útvarov alebo podľa právnych odvetví (inštitútov). Od toho potom závisí aj konkrétny postup (metodika) výskumu. Napríklad, keby sme postupovali vecne, podľa jednotlivých odvetví či inštitútov, mohli by sme postupovať spôsobom, kedy by sme najprv popisali vznik niektorého právneho inštitútu v jeho materskej krajine, a potom upozornili na jeho šírenie alebo odchýlky v iných krajinách.¹⁴ Prípadne možno pri výklade jednotlivých inštitútov postupovať aj retrospektívne – Wagner pripúšťa aj takúto možnosť, pri ktorej by sa hľadali historické korene spoločnej európskej právnej úpravy.¹⁵

Pri výskume a výklade podľa chronologického princípu je podľa Wolfa problematická hlavne periodizácia, ktorá je v každej krajine iná. Obdobne je pri výskume podľa štátnych útvarov (podľa geografického princípu) podľa Wolfa otázne, či vychádzať z historických útvarov alebo súčasných útvarov – vzniknutých rozdrobením pôvodných veľkých štátov. Výklad starších právnych dejín nových útvarov by sa totiž nevyhnutne opakoval. Wolf ako riešenie navrhuje vychádzať z mocenských sfér – podávať výklad podľa jednotlivých dynastií.¹⁶ V našom prípade strednej Európy by tak zrejme malo ísť o skúmanie dejín „habsburskej Európy“.¹⁷

11 Ako sme toho čiastočne svedkami vo všeobecných dejinách – HOMZA, Martin. *Stredná Európa I: Na začiatku stredoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2014.

12 K pojmom metóda, metodológia a metodika pozri: MOSNÝ, Peter – LACLAVÍKOVÁ, Miriam – SISKOVIC, Štefan. *Metodológia vedeckej práce (pre potreby právnického štúdia)*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, s. 37-38.

13 WOLF, Armin. Zur Methode europäischer Rechtsgeschichte: Länder und Rechtsgebiete. *Aspekte europäischer Rechtsgeschichte, Festgabe für Helmut Coing zum 70. Geburtstag (Ius Commune Sonderhefte 17)*. Frankfurt n.M.: Vittorio Klostermann, 1982, s. 457.

14 Tamže.

15 WAGNER, Wolfgang. Annäherungen an eine europäische Rechtsgeschichte. *Aspekte europäischer Rechtsgeschichte, Festgabe für Helmut Coing zum 70. Geburtstag (Ius Commune Sonderhefte 17)*. Frankfurt n.M.: Vittorio Klostermann, 1982, s. 393.

16 WOLF, Armin. Zur Methode europäischer Rechtsgeschichte: Länder und Rechtsgebiete, s. 462.

17 K tejto možnosti definovania strednej Európy porovnaj HOMZA, Martin. *Stredná Európa I: Na začiatku stredoveku*, s. 13-16.

Tento prístup by však bol možný, iba ak by sme chceli porovnávať výlučne vývoj strednej Európy v geograficky úzkom zmysle, a to osobitne po roku 1526 (po vzniku habsburskej ríše), navyše zahŕňajúc pritom aj vývoj v Nemecku a Rakúsku. Práve takýto bol pritom prístup k právnym dejinám strednej Európy v 1. polovici 20. storočia v Československu, v ktorých sa primárne hľadali vplyvy nemeckého a rakúskeho zákonodarstva na právny vývoj v strednej Európe.¹⁸ Germánsky vplyv bol totiž vnímaný ako kultúrne vyšší a lepší, formujúci právne poriadky strednej a východnej Európy.¹⁹ Ak by však na rozdiel od tohto cieľa stredoeurópskych právnych dejín z prvej polovice 20. storočia našim aktuálnym cieľom bolo zamerať porovnávaciu pozornosť aj viac na východ – na negermánsku Európu²⁰ – t. j. primárne štáty, ktoré patrili v 2. polovici 20. storočia do tzv. východného bloku, a majú túto spoločnú historickú skúsenosť, ako aj staršiu spoločnú skúsenosť „periférie Európy“, ²¹ Wolfom navrhované dynastické zameranie sa môže javiť ako nevhodné. V takom prípade by sa mohlo javiť ako vhodnejšie zvoliť si radšej niektoré iné z vyššie načrtnutých riešení – napríklad riešenie podľa geografického princípu – postupovať vo výklade synchrónne podľa jednotlivých geografických útvarov, čím sa však oslabuje pridaná hodnota porovnávania, alebo postupovať diachrónne – skúmaním konkrétnej právnej otázky alebo inštitútu v ich horizontálnej, príp. aj vertikálnej komparácii. Domnievame sa pritom, že práve druhá možnosť – komparácia na základe vecnom, skôr než geografickom, by mohla prinášať väčšiu pridanú hodnotu pre výskum a výklad stredoeurópskych alebo východoeurópskych právnych dejín. O načrtnutú možnosť sa pokúsime na nasledujúcich stránkach tohto príspevku, aby sme overili reálnu vykonateľnosť tohto prístupu k porovnávacím právnym dejinám.

2. CVIČENIE Z POROVNÁVACÍCH PRÁVNÝCH DEJÍN: ZRUŠENIE ŠLACHTICKÝCH TITULOV

2.1. ZRUŠENIE ŠLACHTICKÝCH TITULOV V ČESKOSLOVENSKU

Ako cvičný príklad pre možný porovnávací právnohistorický výklad na tomto mieste zvolíme (z čisto praktických dôvodov, keďže ide toho času o súčasť nášho širšieho výskumného zámeru) výklad o zrušení šľachtických titulov v strednej Európe. Ako východisko nám budú slúžiť poznatky zo slovenských, resp. československých právnych dejín, ktoré budeme následne konfrontovať so stavom v okolitých, ale aj vzdialenejších štátoch. Táto komparácia nás môže priviesť k formulovaniu abstraktnejších záverov o demokratických historických právnych tradíciách strednej Európy, príp. ešte širšie o vysporiadaní sa s feudálnym dedičstvom v Európe a tiež v Európou ovplyvnenej mimoeurópskej realite.

Z československých právnych dejín tak vieme, že už v závere prvej svetovej vojny predstavitelia zahraničného odboja Čechov a Slovákov vyriekli nad šľachtou, skompromitovanou spoluprácou s Habsburgovcami a identifikovanou s utláčateľskými maďarskými elitami, ortieľ. Washingtonská deklarácia

- 18 RAUSCHER, Rudolf. *Slovenské právni dějiny v rámci dějin práva ve stř. Evropě*. Bratislava: UK, 1927; RAUSCHER, Rudolf. *Dějiny veřejného práva ve stř. Evropě*. Praha: Právník, 1935; RAUSCHER, Rudolf. *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Bratislava: Nákladem vlastním, 1934; RAUSCHER, Rudolf. *Studium dějin veřejného a soukromého práva ve střední Evropě. Ročenka Právnické fakulty University Komenského za studijní rok 1934/35*. Bratislava: UK, 1935, s. 20. Dostupné na internete: https://uniba.sk/fileadmin/ruk/nasa_univerzita/RocenkaFLAW/flawID_295_UK_PF%20UK%201934_35.pdf (navštívené dňa 2.12.2015); ČÁDA, František. *Vybrané prameny k právním dějinám středoevropským*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1931; ČÁDA, František. *Přehled dějin veřejného práva ve střední Evropě*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1945; BAXA, Bohumil. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě od r. 1848*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1926; KADLEC, Karel. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: Vlastním nákladem, 1928 (4. vyd.); STIEBER, Miloslav. *Přehled dějin veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: Nákladem vlastním, 1923; STIEBER, Miloslav. *Z dějin veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: Nákladem vlastním, 1924; STIEBER, Miloslav. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: Nákladem vlastním, 1929, 1931, 1933; STIEBER, Miloslav. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: Nákladem vlastním, 1930; SATURNÍK, Theodor. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: Vlastním nákladem, 1935; SATURNÍK, Theodor. *Přehled dějin veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: Všeherd, 1946; SATURNÍK, Theodor. *Přehled dějin soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: Všeherd, Vlastním nákladem, 1945.
- 19 RAUSCHER, Rudolf. *Studium dějin veřejného a soukromého práva ve střední Evropě*, s. 21.
- 20 KÜPPER, Herbert. *Einführung in die Rechtsgeschichte Osteuropas*. Frankfurt n.M.: Peter Lang, 2005, rozlišuje nasledujúce časti Európy: severovýchodná (Litva, Lotyšsko, Estónsko), stredovýchodná (Poľsko, Česko, Slovensko, Maďarsko, Slovinsko, Chrovátsko), východná (Rusko, Bielorusko, Ukrajina), a juhovýchodná Európa (Albánsko, Bosna-Hercegovina, Bulharsko, Macedonsko, Rumunsko, Srbsko, Čierna Hora).
- 21 Porovnaj DUVE, Thomas. *European Legal History - Global Perspectives. Working Paper for the Colloquium 'European Normativity - Global Historical Perspectives'* (Max-Planck-Institute for European Legal History, September, 2nd-4th, 2013).

z 18. októbra 1918 vyhlásila: „*výsady šlechtické budou zrušeny*“. Nemožno sa preto čudovať, že prvým zákonom, ktorý bol na ustanovujúcej schôdzi Národného zhromaždenia dňa 14.11.1918 na záver stretnutia navrhnutý, bol práve zákon o zrušení šľachtických titulov a výsad.²² O pôvode textu tohto zákona veľa nevieme – autor jeho osnovy nie je známy; vraj ju spísal niektorý z členov predsedníctva Národného výboru.²³ Dôvodová správa k tomuto návrhu tiež neexistuje, máme iba správu ústavnoprávneho výboru, ktorú dňa 3. 12. 1918 na zasadnutí Národného zhromaždenia predniesol JUDr. František Weyr.²⁴

Zásadne pritom platí, že ráz tohto zákona je viac slávnostný a symbolický, než sankčný, či už trestnoprávny alebo správny.²⁵ Pri prejednávaní zákona síce poslanec Dr. Bouček navrhoval zaviesť aj sankcie za nerešpektovanie zákona, ústavnoprávny výbor a aj Dr. Weyr však boli proti tomu – vraj by to narušovalo slávnostného ducha zákona a taká úprava patrí skôr do trestného zákona:²⁶ „*výbor ústavní byl si vědom slavnostní formy tohoto zákona, o kterém se radil, že v něm viděl jakousi slavnostní demonstraci pro demokratické zřízení naší Československé republiky a že by nějaká trestní sankce v kratičkém tomto zákoně zdála se snad poněkud titěrnou. Po velmi podrobných úvahách dospěl proto ústavní výbor většinou hlasů k tomu, že trestní sankce má být aspoň v tomto zákoně vyloučena. Proto ten zákon je vlastně adresován nejprve na stát a ne tak na obyvatelstvo.*“²⁷ Zákon bol s uvedeným myšlienkovým pozadím následne bez problémov prijatý²⁸ a v zbierke zákonov zverejnený pod č. 61/1918 Zb. ako zákon, ktorým sa zrušujú šľachtictvo, rady a tituly.

Tento predpis mal v prvom rade za cieľ vyjadriť skutočnosť, že Československý štát sa nestotožňuje s aristokratickými hodnotami a sám šľachtictvo, ani žiadne rady ani tituly (s výnimkou tých, ktoré nie sú „*pouhým vyznamenaním*“) spred roku 1918 neuznáva. Zákon však v skutočnosti zašiel až tak ďaleko, že rušil úplne všetky rady (vyznamenania), a neumožňoval dokonca ani udeľovanie vojenských vyznamenaní. Následne sa preto prijímali osobitné zákony novelizujúce a dopĺňajúce uvedený zákon, aby umožnili zriaďovanie radov a titulov najprv pre cudzincov a československých vojakov (zákon č. 243/1920 Zb.) a následne aj pre československých civilistov (zákon č. 268/1936 Zb.). Zákon z roku 1920 pritom v § 6 ustanovil k zákazu titulov aj sankcie: „*Přestupku se dopouští a vězením, na Slovensku uzamčením, od 24 hodin do 14 dnů, nebo trestem peněžitým od 50 do 1500 Kč buď potrestán:*

1. *kdo úmyslně a veřejně užívá šlechtických titulů, erbů, řádů, vyznamenaní, jež byly zákonem zrušeny, nebo kdo takovým způsobem hledí naznačiti své bývalé šlechtictví;*
2. *kdo si osobuje čestný odznak nebo vyznamenaní, nejsou k tomu oprávněni;*
3. *kdo v tisku někomu dává zákonem zrušený titul šlechtický.*

Přestupky tyto se stíhají soudy, na území někdy uherském správními úřady jako soudy policejními.“

Nový zákon z roku 1936 zmenil príslušné sankčné ustanovenia, pričom sa primárne vzhľadom na infláciu zvýšila suma pokuty, ale došlo tiež k rozšíreniu sankcionovaného konania aj na „*neoprávněné*

22 KOTRBA, Štěpán. *Za co může děkovat Schwarzenberg Gottwaldovi*. Dostupné na internete: <http://blisty.cz/art/53664.html> (navštívené dňa 10. 11. 2015).

23 SOUKUP, Ladislav. Zrušení šlechtictví v ČSR. *Právněhistorické studie*, 17, 1973, s. 101 a nasl.

24 ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*. Praha: Pankrác, 2006, s. 380.

25 Podľa § 1: „*Šlechtictví a řády, jakož i veškerá z nich plynoucí práva se zrušují, rovněž tak tituly, pokud byly udělovány jako pouhá vyznamenání. V platnosti zůstávají takové tituly, na které lze splněním předepsaných podmínek nabytí právního nároku (titul doktorský, inženýrský atd.), pak tituly, jež vyjadřují skutečně zastávanou úřední hodnost, a vyznamenání udělovaná vysokými školami (čestné doktoráty a pod.). Bývalí šlechtici nesmějí užívati svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví.*“

26 SOUKUP, Ladislav. Zrušení šlechtictví v ČSR, s. 108. Zpravodaj ústavněprávního výboru posl. Dr. František Weyr (1879-1951): „*opravdová záruka, že tento zákon bude účinný, podle mého názoru nemůže spočívat v trestní sankci neb stanovení peněžitých pokut, vězení atd., nýbrž v opravdově demokratickém smýšlení obyvatelstva naší republiky. Pokud tomuto obyvatelstvu bude nějaké šlechtictví, titul hraběcí nebo knížecí atd. imponovati více, než obyčejný občan, potud, pánové, ani trestní sankce nám nepomůže. Pokud ale budeme tak demokratičtí, že nebude nám již taková výsada nijak imponovati, pak myslím, že i ta trestní sankce v tom zákoně chyběti nebude.*“ Pozri DROCÁR, Jan. *Jak jsme si zrušili šlechtu*. Dostupné na internete: <http://www.historickaslechta.cz/jak-jsme-si-zrusili-slechtu-id2009090060-19> (navštívené dňa 10.11.2015).

27 7. schůze. Úterý 3. prosince 1918. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/007schuz/s007001.htm> (navštívené dňa 10. 11. 2015).

28 Poslanci tzv. Slovenského klubu k návrhu zákona nemali žiadne pripomienky a len ho vzali na vedomie. PETRANSKÁ ROLKOVÁ, Natália (ed.). *Zápisnice klubu slovenských poslancov*. Bratislava: NRSR, 2014, s. 63. Zápisnica z 21. 11. 1918.

osobovaniu si zevních projevů uznání (diplomů, medailí a pod.), pamětních odznaků, jakýchkoli hodností a služebního postavení.“²⁹ Tento zákon následne prešiel viacerými novelizáciami až bol napokon zrušený a nahradený zákonom č. 247/1949 Zb., ktorý bol zrušený a nahradený zákonom č. 62/1962 Zb., a ten následne zákonom 404/1990 Zb., ktorý bol v podmienkach Slovenskej republiky zrušený zákonom č. 37/1994 Z. z. Súčasná právna úprava, zákon č. 522/2008 Z. z., pritom rovnako ako všetky predchádzajúce právne úpravy od roku 1949 (od prijatia zákona č. 247/1949 Zb.) výslovne neupravuje používanie, resp. zákaz šľachtických titulov a radov, ani existenciu radov a ich vyznamenaní, pripomínajúcich oficiálne vyznamenania. Zakázané je len falšovanie štátnych vyznamenaní. Popri tejto modernej úprave však v Slovenskej (ale aj Českej) republike stále zostal nezrušeným pôvodný zákon č. 61/1918 Zb., a v ňom zostal stále platným § 1: „Šlechtictví a řády, jakož i veškerá z nich plynoucí práva se zrušují, rovněž tak tituly, pokud byly udělovány jako pouhá vyznamenání. V platnosti zůstávají takové tituly, na které lze splněním předepsaných podmínek nabytí právního nároku (titul doktorský, inženýrský atd.), pak tituly, jež vyjadřují skutečně zastávanou úřední hodnost, a vyznamenání udělovaná vysokými školami (čestné doktoráty a pod.). Bývalí šlechtici nesmějí užívati svého rodného jména s přídomkem nebo dodatkem vyznačujícím šlechtictví.“ Dnes tak v Českej aj Slovenskej republike stále platí, že šľachtické tituly sú zrušené. Žiadna sankcia za porušenie tohto predpisu však nie je v tomto ani inom zákone výslovne uvedená.³⁰

2.2. ZRUŠENIE ŠLACHTICKÝCH TITULOV V STREDNEJ A VÝCHODNEJ EURÓPE

Ak československú úpravu zrušenia šľachtických titulov a jej historický vývoj až do súčasnosti porovnáme s obdobnými právnymi úpravami v strednej a východnej Európe, zistíme nasledovné:

Nemecko zvolilo po prvej svetovej vojne vo vzťahu k šľachtickým titulom podstatne iný postoj ako Československo. Konkrétne zvolilo akýsi kompromisný prístup – Weimarská ústava z roku 1919 v čl. 109 síce zrušila udeľovanie šľachtických titulov *pro futuro*, ale zároveň dovtedy udelené a užívané tituly zmenila na súčasť mena.³¹ Uvedený stručný článok ústavy tak najprv v prvej vete zdôraznil, že všetci Nemci sú si pred zákonom rovní; muži aj ženy mali mať podľa tohto článku zásadne tie isté štátoobčianske práva a povinnosti. Verejnoprávne výhody alebo nevýhody súvisiace s pôvodom alebo stavom mali byť zrušené. Následne štvrtá veta výslovne uviedla, že „šľachtické označenia platia iba ako súčasť mena a nesmú sa už viac udeľovať.“ Iné tituly sa podľa ďalšej vety tohto článku ústavy pripúšťali iba ak označovali úrad alebo povolanie; akademické tituly boli zo zákazu vyňaté. Pritom, podobne ako v Československu, žiadne iné rady ani čestné vyznamenania už štát viac nemal udeľovať, a žiadny Nemec nesmel prijať od zahraničnej vlády žiadny titul alebo rad.³²

Celkovo teda platí, že Nemecko zachovalo šľachtické tituly v podobe súčasť mena a priezviska (... *Freiherr von* ...). Formulácia ústavy, že na tituly sa má pozerieť „ako na mená“ pritom z právneho hľadiska vyriešila istý potenciálny problém.³³ Meno (priezvisko) je totiž v Nemecku nemenné bez ohľadu na pohlavie jeho nositeľa, čo by znamenalo, že ak by tituly boli „menom“, museli by sa dcéry grófov volať

29 625. Vládní návrh. Zákon ze dne.....kterým se mění zákon o zrušení šlechtictví, řádů a titulů. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0625_00.htm (navštívené dňa 10.11.2015). Okrem toho, „Neslušné užívání dekorací bylo ... trestné i bez ohledu na případný zákaz nebo příkaz, vydaný v tom směru v příslušných stanovách, již podle čl. 3 zákona o organizaci politické správy jako nepřístojné jednání.“

30 Uvažuje sa síce nad možnosťou aplikovať § 46 slovenského priestupkového zákona č. 372/1990 Zb. (Iné priestupky proti poriadku v správe), ten však stíha iba prípady, ak sa porušením zákona „sťažuje plnenie úloh štátnej správy alebo obcí“.

31 Porovnaj text Weimarskej ústavy z roku 1919 napr.: <http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/verfassung/index.html> (navštívené dňa 26. 4.2014).

32 *Alle Deutschen sind vor dem Gesetze gleich. Männer und Frauen haben grundsätzlich dieselben staatsbürgerlichen Rechte und Pflichten. Öffentlich-rechtliche Vorrechte oder Nachteile der Geburt oder des Standes sind aufzuheben. Adelsbezeichnungen gelten nur als Teil des Namens und dürfen nicht mehr verliehen werden. Titel dürfen nur verliehen werden, wenn sie ein Amt oder einen Beruf bezeichnen; akademische Grade sind hierdurch nicht betroffen. Orden und Ehrenzeichen dürfen vom Staat nicht mehr verliehen werden. Kein Deutscher darf von einer ausländischen Regierung Titel oder Orden annehmen.* Podľa súčasného článku 123 ods. 1 Základného zákona (*Grundgesetz*) ako platnej nemeckej ústavy pritom citované ustanovenie Weimarskej ústavy stále platí ako bežný spolkový zákon (potvrdili to aj rozsudky Spolkového správneho súdu z 11. marca 1966 a 11. decembra 1996).

33 BINDER-KRIEGLSTEIN, Reinhard. *Österreichisches Adelsrecht 1868-1918/19*. Frankfurt n.M.: Peter Lang, 2000, s. 213, pozn. 712. – Aj vo Francúzsku sú predikáty a znamenia šľachtictva povolené a sú súčasťou mena.

gróf, a nemanželské deti baróniek by sa mali volať barónka bez ohľadu na pohlavie.³⁴ Podľa prevažujúcich dobových názorov však formuláciu ústavy bolo treba vykladať tak, že tituly nie sú nemenné mená, ale platí pre ne nemecká gramatika rozlišujúca mužský a ženský rod.³⁵ Tento výklad bol pritom iba plodom súdnej praxe; k príslušnému článku ústavy totiž nebol prijatý žiadny vykonávací predpis. Osobitný predpis v tejto súvislosti predstavoval iba trestný zákon, podľa ktorého prijatie titulu (napr. od cudzej mocnosti) bolo trestným činom (podľa § 360 ods. 8 trestného zákona).³⁶ Iba praxou sa tiež ustálilo, že v abecedných zoznamoch majú bývalí šľachtici figurovať napr. pod písmenom „B“ ako Bismarck, a nie pod F ako Fürst.³⁷

Pritom je zaujímavé, že ešte predtým ako bola prijatá Weimarská ústava, jednotlivé nemecké spolkové štáty³⁸ prijímali vlastné predpisy o zrušení šľachty a titulov. Bavorské predpisy tak napríklad úplne zrušili šľachtu a zakázali akékoľvek jej titulárne označenia, čo sa potom muselo korigovať s ohľadom na novú nemeckú ústavu, čl. 109.³⁹ Na druhej strane, obdobný pruský predpis z 23. júna 1920 bol síce prijatý až po Weimarskej ústave, je však zasa zaujímavý tým, že vymenúva, ktoré výsady šľachtici konkrétne strácajú (napr. zákaz obmedzenia osobnej slobody).⁴⁰ Prax sa pritom v Prusku musela tiež popasovať s otázkou, či aj titul „kráľ pruský“ je súčasťou mena podľa čl. 109 ústavy. Dospelo sa tu k tomu, že ide o hodnotu, a nie o titul, a preto takéto označenie nepredstavuje v zmysle ústavy súčasť mena.⁴¹ Napokon, osobitný problém vyvstal v súvislosti s dovtedajšími morganatickými manželkami a deťmi a ich odlišnými priezviskami, resp. s nemanželskými plnoletými deťmi – tu bola jediným riešením úradná zmena priezviska.⁴²

V porovnaní s Nemeckom, úplne protikladne sa k šľachte postavilo Rakúsko, ktoré sa svojou právnou úpravou najviac približuje československej úprave zrušenia šľachtických titulov. V Rakúsku pritom približne do rovnakého času ako bol v ČSR prijatý zákon o zrušení šľachtictva – do 5.12.1918 – zo zotrvačnosti ešte stále úradne prebiehalo vydávanie nobilitačných listín. Až 12.12.1918 sociálnodemokratický poslanec Albert Sever, zrejme aj pod dojmom udalostí v Československu, navrhol zrušenie šľachtictva. Následne dňa 16.1.1919 štátna kancelária predstavila vlastný návrh, ktorého autorom bol sekčný radca Frölich; s trestnými sankciami sa v ňom pritom nepočítalo, rovnako ako v danom čase v Československu. Až 3.4.1919 sa konečný návrh zákona dostal do parlamentu, a bol prijatý pod č. 211, pričom však už na rozdiel od pôvodného návrhu obsahoval aj sankciu – pokutu vo výške 20.000 korún alebo väzenie v trvaní až 6 mesiacov. Tento zákon niesol plný názov zákon č. 211/1919 StGBI. o zrušení šľachty, svetských rytierskych a dámskych radov a niektorých titulov a pôct,⁴³ a podobne ako československý zákon č. 61/1918 Zb. je v Rakúsku dodnes účinným, ale na rozdiel od Českej a Slovenskej republiky platí dokonca ako ústavný zákon,⁴⁴ v zmysle čl. 149 ods. 1 Spolkového ústavného zákona.⁴⁵

Ustanovenie § 1 tohto zákona konkrétne stanovilo: „Zrušuje sa šľachtictvo, jeho vonkajšie čestné výhody, ako aj tituly a hodnosti udelené len na účely vyznamenania, ktoré nesúvisia s úradným postavením, profesijnými,

34 KUCHINKE, Kurt. Die deutsche Revolution von 1918 und ihre Folgen für das Privatfürstenrecht. *Vom mittelalterlichen Recht zur neuzeitlichen Rechtswissenschaft*. Ed. Norbert Brieskorn et al. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1994, s. 413.

35 RADEMACHER, Wilhelm. *Das Recht des Artikels 109 Absatz 3 der Reichsverfassung vom 11. August 1919*. Leipzig: Universitätsverlag, 1927 (inaugural-dissertation), s. 73.

36 Tamže, s. 85.

37 Tamže, s. 74.

38 BUCHHOLZ, Werner. *Der Adel im heutigen Reichsverfassungsrecht*. (inaugural-dissertation). Uni Jena, 1930, s. 22 a nasl.

39 Tamže, s. 24.

40 Tamže, s. 31.

41 Tamže, s. 51.

42 Tamže, s. 62-67.

43 <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000036> (navštívené dňa 26. 4. 2014).

44 Rakúsky zákon o zrušení šľachtictva mal v medzivojnovom období silu ústavy (podľa čl. 149 ods. 1 ústavy z roku 1920). Podľa zákona o zjednotení Rakúska s Nemeckom sa stal obyčajným zákonom, po 27. 4. 1945 na základe teórie o okupácii sa oživil ako rakúsky zákon, a podľa čl. 149 ústavy má dnes opäť silu ústavného zákona. BINDER-KRIEGLSTEIN, Reinhard. *Österreichisches Adelsrecht 1868-1918/19*, s. 172. Porovnaj ATTLMAYR, Martin. Adelsaufhebung und das Gemeinschaftsrecht. Bemerkungen zum Vorlageverfahren VwGH 18. 5. 2009, EU 2009/0002. *Journal für Rechtspolitik*, 18, 2010, s. 1-11.

45 <http://de.wikipedia.org/wiki/Adelsaufhebungsgesetz> (navštívené dňa 26. 4. 2014).

vedeckými alebo umeleckými danosťami a s tým spojené čestné výhody rakúskych štátnych príslušníkov.“ § 2 výslovne zakázal používanie šľachtických označení, titulov a pôct, pričom porušenie tohto zákazu mala ako priestupok sankcionovať administratívna vrchnosť pokutou do 20.000 korún, alebo odňatím slobody až na 6 mesiacov. § 4 zákona stanovil, ktorý orgán má posúdiť, či v tom-ktorom prípade ide o zrušený titul: „Rozhodnutie, pokiaľ ide o tituly a hodnosti, ktoré sa majú považovať za zakázané podľa § 1, patrí do pôsobnosti štátneho tajomníka pre vnútorné záležitosti a verejné vzdelávanie.“ Napokon, § 5 zrušil rakúske rytierske a dámske rady.

Zákon bol teda už na prvý pohľad podrobnejší a precíznejší než československý. Navyše, ďalšie podrobnosti ustanovilo vykonávacie nariadenie Ministra vnútra a školstva a Ministra spravodlivosti z roku 1919, č. 237/1919 StGBL.⁴⁶ Bolo však pritom kritizované, že tento vykonávací predpis šiel až nad rámec zákona, a teda že mu chýbal právny základ.⁴⁷ Toto nariadenie tak vo svojom § 1 ustanovilo: „Zrušuje sa šľachtictvo, jeho vonkajšie čestné výhody, ako aj tituly a hodnosti udelené len na účely vyznamenania, ktoré nesúvisia s úradným postavením, profesijnými, vedeckými alebo umeleckými danosťami a s tým spojené čestné výhody, pričom toto zrušenie sa vzťahuje na všetkých rakúskych štátnych príslušníkov bez ohľadu na to, či tieto výhody získali vo svojej krajine alebo v zahraničí.“ V § 2 nariadenie zakázalo používanie predložky „von“ v rámci mena a priezviska, predikátov, prímení, používanie titulov označujúcich šľachtické postavenie, ako napríklad rytier („Ritter“), barón („Freiherr“), gróf („Graf“) a knieža („Fürst“), čestného titulu vojvoda („Herzog“), ako aj iných príslušných tuzemských a zahraničných označení stavu, rodových erbov a zahraničných titulov, ktoré nemusia ani fakticky znamenať šľachtický stav – ako napr. *comes romanus* a pod. Text § 3 ďalej špecifikoval, že zrušené sú aj oslovenia „excelencia“, určité vymedzené radcovské hodnosti a všetky tituly spojené s prídavnými menami „dvorský“ a „komorský“. Tieto zákazy sa pritom mali vzťahovať nielen na verejný styk, ale aj na čisto spoločenský styk. Vo verejných registroch s výnimkou obchodných registrov sa tieto tituly mali automaticky prestať uvádzať. V obchodných registroch mali zapísané osoby vykonať príslušné zmeny v lehote jedného roka.

Hyperinflácia v Rakúsku pritom už čoskoro po prijatí zákona spôsobila, že pokuta ukladaná na základe zákona 211/1919 StGBL. bola smiešne nízka, a preto bola až do konca roku 1920 stále zvyšovaná. Navyše v roku 1925 bola zavedená nová mena – šiling, ale bolo to až 24.4.1934, kedy sa pokuta v zákone zmenila na 2000 šilingov. Čoskoro nato Hitler po anšluse Rakúska nariadil zmenu na ríšske marky. Po oslobodení Rakúska bol následne v roku 1945 zákon z roku 1919 obnovený vrátane pôvodnej pokuty 20.000 korún. S prechodom na euro však k zmene zákona nedošlo, čím sa zákon stal podľa niektorých názorov nevykonateľným.⁴⁸ Navyše, ak je sekundárnou sankciou v prípade nesplnenia primárnej sankcie trest odňatia slobody, toto odňatie slobody je podľa prevažujúcich názorov bez vykonateľnej primárnej sankcie (pokuty) tiež nevykonateľné.⁴⁹ V tejto súvislosti pritom v roku 1994 vo Viedni reálne prebehli tri správne konania vo veci porušenia tohto zákona, v ktorých bola trom dámam uložená 1.000-šilingová pokuta alebo 24-hodinové odňatie slobody. Dámy však príslušné rozhodnutia napadli s tým, že zákon č. 211/1919 hovorí o korunách a nie o šilingoch – konania preto boli nakoniec zastavené.⁵⁰ V súčasnosti sa aj kvôli tomu navrhuje novela zákona, ktorá by zmenila sumu pokuty na sumu uvedenú v eurách.

To všetko dokazuje, že zrušenie titulov v Rakúsku nemožno v žiadnom prípade považovať za obsoletné. Napriek istým pokusom o zrušenie zákona 211/1919 alebo aspoň o jeho novelizáciu v zmysle, aby sa šľachtické tituly stali súčasťou mena rovnako ako v Nemecku, takáto zmena nikdy v Rakúsku neprešla.⁵¹

46 Vykonávacie predpisy prijaté štátnym úradom pre vnútorné záležitosti a verejné vzdelávanie a štátnym úradom pre spravodlivosť po dohode s dotknutými štátnymi orgánmi, týkajúce sa zrušenia šľachtických titulov, ako aj určitých titulov a hodností. *Vollzugsanweisung des Staatsamtes für Inneres und Unterricht und des Staatsamtes für Justiz, im Einvernehmen mit den beteiligten Staatsämtern vom 18. April 1919, über die Aufhebung des Adels und gewisser Titel und Würden*. Dostupné na internete: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000035> (navštívené dňa 26. 4. 2014).

47 BINDER-KRIEGLSTEIN, Reinhard. *Österreichisches Adelsrecht 1868-1918/19*, s. 180.

48 ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta Rakouského císařství*, s. 381-382.

49 BINDER-KRIEGLSTEIN, Reinhard: *Österreichisches Adelsrecht 1868-1918/19*, s. 226-228.

50 Tamže, s. 236. Odkazuje na Die Presse, 1995, 19. 4.

51 Tamže, s. 144-167

Dodnes sa na základe zákona č. 211/1919 bežne judikuje o nemožnosti užívania titulov ako súčasti mena – napríklad v prípade VwGH 17.1.2006, 2002/18/0186 bolo odmietnuté zapísanie titulu „Prinz zur“ v cestovnom doklade žiadateľa Bernharda L.-W.,⁵² či v prípade VfSlg 17.060/2003, kedy bol Erwin Karl G. v USA adoptovaný osobou nemeckého občianstva s menom *Anneliese Maria Edeltraut Luise Prinzessin von Sachsen-Coburg und Gotha, Herzogin zu Sachsen*, alebo v prípade VwGH 20.12.1995, 95/01/0516 kde šlo o spor, či osobu mužského pohlavia zapísať ako „Freiin von F.“ alebo „Freiherr von F.“⁵³ V podobnej veci, v prípade von Beringe z roku 1952, 1Ob 451/52, sa pritom rozhodlo, že Rakúšanka vydatá za Nemca síce mohla v Rakúsku používať manželovo priezvisko, pretože manžel a manželka majú mať rovnaké priezviská,⁵⁴ Rakúsko tu však až zlomyseľne trvalo na tom, že ide o meno, a preto sa v ňom nezohľadňuje pohlavie.⁵⁵ Kým teda súdy v Nemecku už dávno judikovali, že ženy si môžu súčasť mena prispôbiť pohlaviu (Graf – Gräfin), Rakúsko to odmietlo.⁵⁶

Zákon tak dodnes predstavuje námet živých a pretrvávajúcich právnych sporov, a to nielen v Rakúsku, ale aj v Nemecku. Niektorí právnici – Raape, Kegel a Dölle – napríklad v tejto súvislosti vo svojich právnych stanoviskách vyslovili názory, že zrušenie šľachtických titulov ako súčasti mena je zásah do základných práv, špeciálne osobnostných práv, a preto by vraj Rakúšania mali mať právo používať aspoň v Nemecku svoje pôvodné rakúske tituly – to však neakceptovali ani samotné nemecké súdy. Rakúšanovi sa totiž v Nemecku nemá čo stať súčasťou mena, keďže jeho rakúsky titul bol úplne zrušený.⁵⁷ Podobne ani v Sudetoch neobživli po pripojení územia k Nemecku pôvodné šľachtické tituly zrušené v Československu; a ani v Protektoráte neboli šľachtické tituly obnovené – bol len dočasne zrušený zákon o ich zrušení.⁵⁸ Jedinú výnimku – Rakúšanov alebo Čechov a Slovákov, ktorí by mohli v Nemecku používať tituly ako súčasť mena – by mohli predstavovať tí, ktorí sa vzdali rakúskeho alebo československého štátneho občianstva pred účinnosťou zákonov o zrušení šľachtictva a následne nadobudli nemecké občianstvo. Im by sa totiž podľa nemeckej právnej úpravy mohli tituly uznať ako súčasť mena, keďže v okamihu zrušenia šľachtických titulov v Rakúsku a Československu neboli občanmi týchto štátov.⁵⁹

Záverom tak možno zhrnúť, že Rakúsko je stále silne protimonarchistické – aj výnimočný rakúsky rozsudok z roku 1957, podľa ktorého sa zákaz titulov týka iba verejného používania, ale nie súkromného užívania titulov, bol zrušený už v roku 1958.⁶⁰ Rakúsko tak predstavuje príklad zrejme najprísnejšieho prístupu k zrušeniu šľachtických titulov. Nie je však jediným štátom popri Československu, ktorý šľachtické tituly zrušil.

Aj Poľsko vo svojej ústave z roku 1921 v čl. 96 sformulovalo zákaz šľachtických titulov.⁶¹ Tretia veta tohto článku výslovne zdôraznila, že Poľská republika neuznáva rodové ani stavovské privilégia, a tiež žiadne rodové a iné erby a tituly, s výnimkou vedeckých, úradných a pracovných. Občania republiky mali navyše zakázané prijímať bez súhlasu prezidenta republiky cudzozemské tituly a rady.⁶²

52 Iné súvisiace konania sa uvádzajú pod VwGH 25. 11. 2008, 2008/06/0144; VwGH zu GZ 2009/17/0067; zo starších: VwGH 11. 2. 1957, 2261/56; 18. 11. 1957, 1645/57, JBl 1959, 642 Vgl VwGH 25.11.2008, 2008/06/0144, VfSlg 9729/1983 ohľadom „Neumann-Spallart“ namiesto „Neumann“.

53 ATTLMAYR Martin. Adelsaufhebung und das Gemeinschaftsrecht. Bemerkungen zum Vorlageverfahren VwGH 18. 5. 2009, EU 2009/0002.

54 Obdobne aj v roku 1954. Pozri tamže, s. 129.

55 BINDER-KRIEGLSTEIN, Reinhard: *Österreichisches Adelsrecht 1868-1918/19*, s. 205.

56 Tamže, s. 207.

57 BRINTZINGER, Ottobert: Die ausländische Adelsgesetzgebung und der Adelsname im deutschen Internationalen Privatrecht. *Jahrbuch für Internationales Recht*, Bd.X, 1961, 1-2, s. 112-113.

58 Tamže, s. 132-133.

59 Tamže, s. 121-122.

60 Tamže, s. 132.

61 Dostupné na internete: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19210440267>; <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/kpol/1921a-r5.html> (navštívené dňa 26. 4. 2014).

62 Art.96. *Wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Urzędy publiczne są w równej mierze dla wszystkich dostępne na warunkach, prawem przepisanych. Rzeczpospolita Polska nie uznaje przywilejów rodowych ani stanowych, jak również żadnych herbów, tytułów rodowych i innych z wyjątkiem naukowych, urzędowych i zawodowych. Obywatelowi Rzeczypospolitej nie wolno przyjmować bez zezwolenia Prezydenta Rzeczypospolitej tytułów ani orderów cudzoziemskich.*

Táto poľská úprava sa blíži k československej a rakúskej úprave, Poľsko však šľachtu zrušilo iba v ústave; nezaviedlo žiadne trestnoprávne ustanovenia v súvislosti s užívaním titulov.⁶³ Naopak, právnik Geilke sa dokonca v poľských pomeroch snažil presadiť právny názor, že poľské tituly sa môžu používať rovnako ako nemecké, t.j. že sa stali súčasťou mena; tento jeho výklad však nemal v Poľsku úspech.⁶⁴ Iba ojedinelé bolo tiež stanovisko poľského konzulátu v Hamburgu z roku 1950, ktoré tvrdilo, že súkromne sa tituly mohli používať, pretože ústavný zákaz sa týkal len verejného používania titulov. Napokon, sporné bolo tiež používanie predložky „von“ – keďže to nie je titul, malo sa za to, že „von“ sa mohlo naďalej používať, ale v praxi si ho občania vypúšťali kvôli polonizácii svojich mien.⁶⁵

Pokiaľ ide o ostatné východoeurópske štáty, možno tu stručne uviesť, že obdobne ako Československo, Rakúsko a Poľsko, ani Juhoslávia (Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov) v ústave z roku 1921 neuznávala šľachtu ani tituly; nezaviedla však rovnako ako Poľsko žiadne trestné sankcie za ich používanie, a v súkromí sa tituly mohli používať.⁶⁶

Osobitná situácia platila v Bulharsku, kde už ústava z roku 1871 zrušila v čl. 58 predikáty.⁶⁷ Rumunská ústava z 1866 obdobne zrušila stavovské rozdiely a „cudzie“ tituly, avšak domáce, tzv. bojarské tituly zostali zachované. Až rumunská ústava z roku 1923 zrušila všetky tituly.⁶⁸

V Rusku to bol dekrét z 10. / 23. 11. 1917 o zrušení stavov, ktorý zrušil šľachtu aj tituly. Aj ruskí emigranti, ktorí v danom okamihu ešte boli ruskými občanmi, tým definitívne stratili svoje tituly.⁶⁹ Vo Fínsku, Estónsku, Litve ani Lotyšsku však tento ruský dekrét neplatil, a preto bol osud tamojšej šľachty trochu odlišný.⁷⁰ Estónsko tak zrušilo všetky výsady šľachty aj predložku „von“ až zákonom z 9. 6. 1920. Rovnosť pred zákonom následne potvrdila aj ústava z 15. 6. 1920 v § 6 a ústava z roku 1937 v § 9.⁷¹ V Lotyšsku podobne platili len ruské dekréty vydané do revolúcie, a dekrét o zrušení stavov tu neplatil. Šľachtické tituly pritom v tejto krajine ani neskôr neboli formálne zrušené, len zákon z 26. 9. 1920 zrušil šľachtické a rytierske korporácie. Ústava z roku 1922 hovorila tiež len o rovnosti pred zákonom, takže zrušila prípadné relikty stavovského zriadenia, ale nie šľachtické tituly. Aj zákon o menách a vykonávací predpis z roku 1927 žiadali iba používanie lotyšskej ortografie, ale nerušili ani nezakazovali používanie šľachtických titulov spolu s menami. Fakticky sa však často v procese zavádzania novej ortografie prestali nemecké tituly používať; predpisy však umožňovali používať ich v zátvorkách. Až po obsadení štátneho územia vojskami ZSSR v roku 1940 sa ruský dekrét o zrušení stavov rozšíril aj na Lotyšsko – podľa súčasných názorov pritom platí, že tí obyvatelia Lotyšska, ktorí v danom okamihu nemali štátne občianstvo ZSSR ani Lotyšska, a presťahovali sa do Nemecka, môžu aj v súčasnosti v Nemecku používať svoje tituly ako súčasť mena, nakoľko ich podľa lotyšských predpisov mohli do roku 1940 oficiálne používať v nemeckom znení v zátvorkách za svojim menom.⁷²

Obdobne ani v Litve neplatil ruský dekrét o zrušení stavov, iba ruské predpisy spred vojny – spred 1. 8. 1914. Ústava z roku 1922 síce zakotvila rovnosť pred zákonom, ale o tituloch vôbec nehovorila. Iba jej časovo predchádzajúca dočasná ústava tituly zrušila – pritom sa jej však vyčítalo, že keď zrušila „tituly“, nepovedala ktoré, čo môže znamenať možnosť používania titulov aj naďalej. V praxi sa však v Litve tituly neuznávali.⁷³

Napokon, pri porovnaní s uvedenými štátmi, osobitný osud mala šľachta v Maďarsku. Na rozdiel od zvyšku strednej a východnej Európy, v medzivojnovom Maďarsku totiž zostal stavovsko-aristokratický

63 BRINTZINGER, Ottobert. Die ausländische Adelsgesetzgebung und der Adelsname im deutschen Internationalen Privatrecht, s. 136.

64 Tamže, s. 141.

65 Tamže, s. 142.

66 Tamže, s. 165-166.

67 Tamže, s. 161.

68 Tamže, s. 161-162.

69 Tamže, s. 144, 147.

70 Tamže, s. 148.

71 Tamže, s. 149-150.

72 Tamže, s. 152-156. Tiež s. 114.

73 Tamže, s. 158-159.

charakter štátu zachovaný. Po krátkej ľavicovej republikánskej prestávke v rokoch 1918 – 1920 bolo Maďarsko opäť prehlásené kráľovstvom, s hlásanou kontinuitou s Uhorskom pred roku 1918. Vzhľadom na kontinuitu a monarchistickú formu vlády (hoci bez kráľa), sa uhorské šľachtické tituly pred roku 1918 mohli naďalej slobodne používať. Od roku 1918 však chýbala autorita, ktorá by mohla udeľovať nové šľachtické tituly. Ani zákonný článok I/1920 totiž vláde neumožňoval udeľovať šľachtické tituly.⁷⁴ Mohla iba oficiálne spravovať zoznamy šľachticov a overovať šľachtictvo. Patrílo to konkrétne do kompetencie ministra vnútra. V snahe udeľovať vyznamenania s hodnotou podobnou udeľovaniu šľachtických titulov bol však už v roku 1920 založený osobitný nový rytiersky rád – *vitězi rend*.⁷⁵ Jeho nositelia mohli používať titul „*vitěz*“ a mohli tiež obdržať „donáciu“ v rozsahu 50 akrov.

K zrušeniu šľachtických titulov došlo v Maďarsku až v súvislosti s druhou kataklizmou v Európe – po druhej svetovej vojne – zákonným článkom IV/1947.⁷⁶ Tento zákonný článok v § 1 zrušil všetky šľachtické tituly (knieža, markíz, gróf, barón, šľachtic a i.), a rovnako aj používanie zahraničných titulov. Zrušil tiež titul večného hlavného župana, prežité oslovenia („*vznešený*“) a funkcie radcov (podobne ako v Rakúsku). Znenie § 2 zakázalo udeľovanie osobitných titulov v rámci administratívneho aparátu (dokonca titulov čestných úradníkov či dôstojníkov), s výnimkou vedeckých, umeleckých a obdobných hodností. Ustanovenie § 3 tiež výslovne zakázalo používanie titulu „*vitěz*“, a špecifikovalo jednotlivé prejavy šľachtictva, ktoré boli tiež zrušené: prídomky, erby, a označenia pôvodu ako „*de genere*“, oslovenia „urodzený“, „veľkomožný“ a pod. – s výnimkou prípadov cirkevných titulov a hodností a titulov v medzinárodných vzťahoch. Platí však pritom tiež, že tí Maďari, ktorí nemali v čase prijatia zákonného čl. IV/1947 občianstvo Maďarska, a žijú dnes v štáte, ktorý šľachtické tituly uznáva, môžu používať svoje tituly naďalej, ak ich uznáva štát, ktorého sú štátnymi príslušníkmi a obyvateľmi.⁷⁷

Na záver, zásadne tak vo vzťahu k strednej a východnej Európe možno skonštatovať, že po skončení prvej svetovej vojny v tejto oblasti prevažoval trend odmietnutia šľachtických titulov. Iba výnimočne sa umožňovalo používanie titulov v Pobaltí, ktoré malo silnú nemeckú tradíciu, a v samotnom Nemecku, ktoré dodnes považuje bývalé šľachtické tituly za súčasť mena. Ostatné štáty východnej Európy, ktoré nemali silnú nemeckú či skôr pruskú junkerskú tradíciu, jednoznačne šľachtu a šľachtické tituly odmietli.

2.3. ZRUŠENIE ŠĽAHTICKÝCH TITULOV V ZÁPADNEJ EURÓPE

Ak by sme naše vyššie uvedené závery chceli zasadiť do širšieho celoeurópskeho republikánskeho kontextu, príp. aj do zámorského kontextu kolónií, či krajín úzko štátoprávne a kultúrne prepojených s Európou, môžeme poukázať na skutočnosť, že vo Francúzsku, kde pôvodne bola šľachta zrušená počas francúzskej revolúcie, Ľudovít Napoleon dekrétom z 24.1.1852 zrušil dekrét z roku 1848 o zrušení šľachty; odvtedy dodnes formálne existuje vo Francúzsku možnosť používať šľachtické tituly. Dokonca francúzske ministerstvo spravodlivosti skúma oprávnenosť používania titulov, vedie registre titulov a vyjadruje súhlas s ich prípadným prevodom.⁷⁸

Podobný osud mala šľachta v Španielsku, ktoré v ústave z roku 1931 neuznávalo šľachtické tituly,⁷⁹ avšak medzitým sa spolu s obnovením monarchie šľachtické tituly opäť začali používať, a aj udeľovať.⁸⁰ Naopak, v Španielsku kultúrne blízkej Argentíne boli tituly zrušené už v ústave z roku 1853.⁸¹

74 http://www.demeczky.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=67 (navštívené 26. 4. 2014).

75 Porovnaj HARMAT, Árpád Péter. *A magyar nemesség története*. Dostupné na internete: <http://tortenelemklub.com/erdekessegek/erdekessegek-a-magyar-toertenelemben/449-a-magyar-nemesseg-toertene> (navštívené 26. 4. 2014).

76 <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8251> (navštívené dňa 26. 4. 2014).

77 BRINTZINGER, Ottobert. Die ausländische Adelsgesetzgebung und der Adelsname im deutschen Internationalen Privatrecht, s. 165.

78 Tamže, s. 175.

79 Tamže, s. 171.

80 Aktuálny zoznam nositeľov šľachtických titulov udelených kráľom Juanom Carlosom Španielskym je dostupný na internete: <http://www.unterstein.net/or/Nobiliario.html?action=select&sel2=filtroRJC1&sel3=ordenCreacion&simple=false> (navštívené dňa 9. 12. 2015).

81 BRINTZINGER, Ottobert. Die ausländische Adelsgesetzgebung und der Adelsname im deutschen Internationalen Privatrecht, s. 171.

Špecifickou je v tejto súvislosti právna situácia v Nórskom kráľovstve, kde bola už ústavou zo 17. 5. 1814 šľachta zrušená *pro futuro*,⁸² a hoci je Nórsko aj v súčasnosti stále monarchiou, šľachtické tituly neuznáva.

Z ďalších západoeurópskych štátov-republik, Švajčiarsko má v rôznych kantónoch rôzny prístup k predložke „von“, inak však šľachta vo Švajčiarsku neexistuje a podľa ústavy sú si všetci ľudia rovní.⁸³

Osobitná je situácia v Taliansku, ktoré predstavovalo ešte v prvej polovici 20. storočia monarchiu. Bola to až talianska ústava z 27. 12. 1947, ktorá v čl. XIV zakotvila, že tituly sa neuznávajú (podľa niektorých názorov sa touto formuláciou výslovne nerušia), ale podobne ako v Nemecku tiež vyriekla, že predikáty spred 28. 10. 1922 sú súčasťou mena. Po roku 1947 sa však už nezapisujú do matrik; iba tí príslušníci šľachty, ktorí sa narodili pred rokom 1947 majú svoje tituly zapísané v matrikách. V Taliansku tak dnes v podstate existujú dve kategórie príslušníkov bývalej šľachty – šľachta s titulmi v matrike, ktorá postupne vymiera, a generácia po roku 1947, ktorej tituly sa už do matrik nezapisujú.⁸⁴

Aj na základe tohto veľmi stručného prehľadu tak na záver môžeme sumárne skonštatovať, že západná Európa zjavne nezdieľa s východnou Európou úplne totožný postoj k šľachte. Kým v prípade západoeurópskych monarchií (s výnimkou Nórska) je prirodzené, že šľachtické tituly sa smú legálne používať a dokonca sa aj udeľujú, aj v prípade republik je prax rôzna, a nie jednoznačne anti-aristokraticky zameraná. Môže to byť spôsobené jednak tým, že táto šľachta je zväčša národne homogénna s väčšinovým obyvateľstvom, čo vo východnej Európe vždy neplatilo, ale tiež tým, že západná Európa nezažila také spoločenské zmeny, resp. otrasy spojené so spoločenskými reštrukturalizáciami, ako východná Európa.

Týmto záverečným konštatovaním, resp. hypotézou, máme zároveň za preukázané, že ak by sme konštruovali závery o európskych právnych dejinách iba výlučne na základe západoeurópskych právnych dejín, a opomenuli by sme tu podaný výklad východoeurópskych právnych dejín, závery o spoločných európskych právnych dejinách by boli výrazne skreslenými, alebo aspoň neúplnými. Zároveň tiež máme za to, že tak ako sme poukázali na význam východoeurópskych právnych dejín pre celkový obraz európskych právnych dejín, sme zároveň aj metodologicky preukázali použiteľnosť takého prístupu k porovnávacím právnym dejinám, ktorý postupuje pri výklade právnych dejín primárne tematicky, predmetovo, vecne, a až sekundárne geograficky a chronologicky. Tým však túto metodologickú otázku v žiadnom prípade nemáme za definitívne vyriešenú; do budúcnosti sa nám stále otvárajú možnosti ďalšieho verifikovania alebo falzifikovania tejto metodológie pri ďalšom výskume doteraz opomínaných právnych dejín strednej a východnej Európy.

ZÁVER

Krátky pokus o predstavenie porovnávacích právnych dejín vo vzťahu k zrušeniu šľachtických titulov nám poukázal na viacero zaujímavých právnohistorických aspektov. V prvom rade poukázal na to, že Československá republika bola jedným z prvých štátov, ktoré sa so zrušením šľachtických titulov právne vysporiadali. Rovnaké tendencie však neboli príznačné iba pre Československo, ale nachádzame ich vo všetkých okolitých štátoch, čo zjavne súvisí s negatívnym vnímaním roly šľachty v dovtedajších štátnych útvaroch, a tiež s príklonom doľava, ktorý bol pre celú Európu v tejto historickej perióde príznačný. Práve širší európsky kontext nám umožnil lepšie pochopiť, s akými cieľmi a akými prostriedkami sa Československo usilovalo riešiť problém zrušenia šľachtických titulov, a tiež porovnať tento spôsob s inými možnými spôsobmi riešenia tejto právnej otázky. Samotná právna úprava ako aj jej reálna aplikácia totiž poukazujú na rôzne prístupy v jednotlivých štátoch, pričom v niektorých z nich ide dodnes o viac ako živú otázku. Zásadne, napriek rozdielom, možno konštatovať, že Československá republika sa v roku 1918 v okamihu zrušenia šľachtických titulov nachádzala na špičke republikánskej legislatívy v strednej Európe; až po prijatí rakúskej úpravy a tiež s ohľadom na dodnes pretrvávajúcu aplikáciu obdobného zákona v Rakúskej spolkovej republike sa Česká a Slovenská republika dnes dostávajú skôr do prostrednej kategórie štátov

82 Tamže, s. 170.

83 Tamže, s. 170.

84 Tamže, s. 167.

na pomyselné stupnici republikánskych protimonarchistických tradícií. Česká aj Slovenská republika totiž síce dodnes živia a ctia tradíciu zrušenia šľachtických titulov v roku 1918, samotný zákon však v praxi neaplikujú, a to zrejme z dôvodu, že jeho porušovanie nepovažujú za spoločensky nebezpečné. Na druhej strane, Rakúsko svoj obdobný zákon dodnes vynucuje, čo ho na jednej strane síce stavia do čela stupnice antimonarchizmu v strednej Európe, zároveň je to však náznak toho, že v Rakúsku sa zrejme porušenie tohto zákona stále vníma ako reálna hrozba – aj s ohľadom na silnejšie tradície habsburskej ríše a úzku previazanosť habsburskej dynastie s Rakúskom. V Českej ani Slovenskej republike naopak žiadna vlastná „čakateľská“ dynastia neexistuje, a aj monarchistické a pro-aristokratické nálady sú prirodzene slabšie, a živene skôr romantickou nostalgiou, než reálnym politickým úsilím o zmenu. Napokon, na úplne opačnom konci stupnice ako Rakúsko stojí Maďarsko, ktoré naopak smeruje k umožneniu používania šľachtických titulov v súkromí, hoci ich verejné používanie je od roku 1947 zakázané.⁸⁵

Záverom tak môžeme zhodnotiť, že porovnávacie právne dejiny nám v tomto príspevku jasne ukazujú, že štáty strednej a východnej Európy majú niektoré spoločné hodnoty a skúsenosti, ktoré ich zbližujú (alebo v niektorých prípadoch rozdeľujú) a zároveň ich pomerne výrazne odlišujú od západoeurópskej historickej skúsenosti a dodnes pretrvávajúcich tradícií. Aj tento záver je sám osebe pre nás veľmi hodnotný, nakoľko dnešné, moderné porovnávacie právne dejiny by nemali sledovať iba akýsi romantický cieľ odhalenia „spoločných koreňov“ európskych právnych dejín, ale legitímne môžu zdôrazňovať aj špecifickosť jednotlivých národných či regionálnych (stredoeurópskych a východoeurópskych) historickoprávnych skúseností.

85 Porovnaj GÁBRIŠ, Tomáš. Hľadanie aristokratickej kontinuity v súčasnom Maďarsku? *Právo v priestore a čase: zborník venovaný jubileu prof. JUDr. Jozefa Beňu, CSc.* Bratislava: Atticum, 2014, s. 63-77.

VÝUČBA ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÝCH DEJÍN V MAGISTERSKOM STUPNI ŠTÚDIA

**ALEXANDRA LETKOVÁ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA**

ABSTRAKT

LETKOVÁ, ALEXANDRA. VÝUČBA ČESKOSLOVENSKÝCH PRÁVNÝCH DEJÍN V MAGISTERSKOM STUPNI ŠTÚDIA. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 7, 2015, Č. 2, S. 20

Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, počnúc akademickým rokom 2015/2016, po prvýkrát nasmerovala výučbu právnych dejín do magisterského stupňa štúdia v dennej forme. Hovoríme o výberovom („Céčkovom“) predmete s názvom Najväčšie procesy v československých dejinách v 20. storočí. Cieľom predmetu je priblížiť študentom históriu trestného práva prostredníctvom známych trestnoprávných káuz, analýz právnych noriem, právnych a politických dokumentov. Predmet by mal naučiť študenta pracovať s archívnym materiálom, rozvíjať jeho historicko-právne povedomie a vedomosti a tiež rozvíjať jeho zručnosti v oblasti interpretácie a aplikácie práva, kritického myslenia a rétoriky.

ABSTRACT

Department of Legal History and Comparative Law in Faculty of Law Comenius University in Bratislava, starting with the academic year 2015/2016, for the first time directed teaching legal history in master degree study in full time form. We are talking about the optional („C“) course named The biggest trials in Czechoslovak history in the 20th century. The aim of the course is illustration of the history of criminal law through a best known criminal cases, and analysis of legal norms, legal and political documents. The course should teach students, how to work with archival materials, to develop their historical and legal awareness and knowledge and also develop their skills in the interpretation and application of law, critical thinking and speech.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

právne dejiny, trestnoprávne procesy

KEYWORDS

legal history, criminal cases

KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr. Alexandra Letková
alexandra.letkova@flaw.uniba.sk
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
Právnická fakulta
Univerzita Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6, P.O.Box 313
810 00 Bratislava 1

ÚVOD

Právne dejiny, zvlášť pre slovenských študentov práva tie „naše“ a teda československé právne dejiny, sú neodmysliteľnou súčasťou výučby na všetkých právnických fakultách v Slovenskej republike. Trend výučby, najmä pozitívnoprávnych predmetov, ide míľovými krokmi vpred a oproti (nedávnej) minulosti je orientovaný predovšetkým na praktickú a klinickú formu výučby. Je však možné podobné modely aplikovať aj na právnohistorických predmetoch?

Výučba, či už právnych dejín alebo rímskeho práva je už tradične zaradená do bakalárskeho študijného programu. Študentom má priblížiť právo minulé, zasadené do historického kontextu, predovšetkým pomocou poznávania právnych inštitútov, poznávania ich vývoja a následnej interpretácii.

1 ODKAZ A VÝZNAM PRÁVNÝCH DEJÍN PRE SÚČASNOSŤ

Pre študentov práva a aj pre právnikov je úplnou samozrejmosťou poznať platné právo a teda nie je spochybňovaná jeho výučba a ani jeho význam. Právna veda a právne dejiny však stoja na opačnom brehu rieky. Výučba právnych dejín smeruje do úzadia, v prospech pozitívnoprávnych predmetov, čo je s pochopiteľných dôvodov následok toho, že študenti preferujú predmety hodiace sa pre súčasnosť, kam výučbu právnych dejín nezaraďujú.

Podľa Horna je samozrejmosťou a „*povinností každého československého právnicka získať si obraz právniho vývoje své vlasti... zejména je nutno pamatovati na právní dějiny Slovenska (a Podkarpatské Rusi) a měla býti jim věnována zvláštní pozornost na právnické fakultě v Bratislavě...*“.¹ S názorom prvorepublikového odborníka na právnú históriu nám nezostáva iné, len súhlasiť. Byť si však vedomý významného postavenia dejín je pre právneho historika samozrejmosťou a vášňou. Ako však nabádať súčasných študentov právnických fakúlt, aby si vypestovali vzťah k vlastným dejinám? Na čo by sme mali upriamiť ich pozornosť?

V minulosti boli pre právnikov v praxi právne dejiny na našom území potrebné do doby, kým boli nápomocné pri interpretácii a aplikácii prevažne obyčajového práva. Kodifikácia práva v Rakúsko-Uhorsku v 19. storočí však znamenala postupné odpútavanie sa od právnych dejín, keďže kodifikácia postavila oproti sebe zákonodarstvo v podobe prijímania nových kódexov a právnú vedu.² V 21. storočí nadobudli právne dejiny praktický význam predovšetkým pri nejasnostiach týkajúcich sa interpretácie resp. aplikácie platného práva. Dodnes slovenské súdy odôvodňujú svoje rozhodnutia judikátmi starými niekoľko desaťročí. Okrem uvedeného, neustále existujú súdne spory a dohady o povojnovom zákonodarstve – hovoríme najmä o dekretálnej činnosti prezidenta Beneša, týkajúcej sa konfiškácií, retribúcie, znárodňovania a úpravy občianstva. Z toho vyplýva, že právna prax naďalej potrebuje odborné expertízy z oblasti právnych dejín a taktiež využíva historický výklad. Jedným dychom je však potrebné dodať, že uvedených „živých“ historických sporov je neustále menej a menej, no ich sila a závažnosť sú o to razantnejšie (medzi posledné patrí napr. proces s J. A. Baťom³). Výučba právnych dejín, a jej význam pre študentov práva, je priamo závislá od balíčka vedomostí, ktoré by si mal každý absolvent právnickej fakulty odniesť do praxe. Podľa Šoškovej je výučba dejín štátu a práva nezastupiteľná, ak nechceme, aby bolo štúdium práva vnímané ako „zhluk aktuálne platných paragrafov“ bez akýchkoľvek súvislostí.⁴ Podľa Horáka by zase výučba právnych dejín

1 HORNA, Richard. Dejiny práva na území republiky československé. In: *Ročenka právnické fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1935, s. 16. Dostupné na [online]: https://uniba.sk/fileadmin/ruk/nasa_univerzita/RocenkaFLAW/flawID_295_UK_PF%20UK%201934_35.pdf [cit. dňa 5. decembra 2015]

2 GÁBRIŠ, Tomáš. K možnostiam renesancie právnych dejín v 21. storočí: Quo vadis, právna história?. In: *Reformná optimalizácia výučby dejín štátu a práva – nové výzvy pre 21. storočie*. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012, s. 47

3 LETKOVÁ, Alexandra. Mýty a realita v procese s J. A. Baťom. In: *Dekrety prezidenta republiky 70 let poté: teoretické aspekty, aplikační praxe, komparativní pohled*. Olomouc: Iuridicum Olomoucnense, 2015, s. 55-65.

4 ŠOŠKOVÁ, Ivana. Právne dejiny a didaktický prístup k nim (na príklade dejín práva štátov Európy vyučovaných na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici). In: *Notitiae novae Facultatis iuridicae Universitatis Matthiae Belii neosolii*. Banská Bystrica: Belianum Právnická fakulta UMB, 2014, s. 310.

mala dať študentom korene a paradigmy právnej vedy, postúpiť im skúsenosti z minulosti, učiť ich kriticky myslieť, mala by ich inšpirovať a rozširovať obzory.⁵

Uvedenému je potrebné taktiež prispôbiť aj výučbu právnych dejín tak, aby bola vnímaná študentami ako prínosná, aby im bola nápomocná myslieť kriticky, rozmýšľať v širších súvislostiach nad právnymi problémami a v neposlednom rade, orientovať sa v právnych dejinách a vo vývoji právnych inštitútov, ktoré nevznikli „z ničoho“ a neobjavili sa v súčasnosti náhodne, ale sú výsledkom a reakciou danej doby a s ňou spojenými politickými, spoločenskými a filozofickými determinantami.⁶ Podľa Gábríša by sa výučba právnych dejín na vysokých školách a univerzitách mala zamerať na:

- historickú analýzu platného práva,
- kombinovanie národných a svetových dejín práva,
- „živé právo“ resp. na súdnu prax.⁷

Predmet Najväčšie procesy v československých dejinách v 20. storočí je primárne zameraný na spomínané „živé právo“ t. j. na reálne trestnoprávne kauzy, ktoré prebiehali na území Slovenska a českých krajín. Sekundárne sa zaoberá historickou analýzou trestnoprávných inštitútov, ich vývojom a komparáciou ich obsahu v normách trestného práva platných v 20. storočí. Predmet má teda študentov oboznámiť so zákonodarstvom a následne s jeho aplikáciou v súdnej praxi. Totiž „skutočné“ právo uvedené do života súdnou praxou bolo a je častokrát odlišne interpretované a aplikované ako by bolo zjavné od samotného textu právneho predpisu.

2. NAJVÄČŠIE PROCESY V ČESKOSLOVENSKÝCH DEJINÁCH V 20. STOROČÍ

Dvadsaťte storočie možno podľa Gregoriánskeho kalendára vymedziť ako časový úsek od 1. januára 1901 do 31. decembra 2000. Častokrát sa však stretávame s historickým vymedzením storočí, ktoré býva ohraničené významnými a prelomovými udalosťami. Takým míľnikom je v tomto prípade 1. svetová vojna, ktorou sa symbolicky ukončilo tzv. dlhé 19. storočie a európska spoločnosť tak vstúpila do posledného storočia druhého milénia síce zdevastovaná vojnou, ale bez „okov“ revolúcií a zastaraného monarchistického zriadenia.

Predmet je zasadený do 20. storočia z pohľadu klasického časového vymedzenia a to z toho dôvodu, aby sme mohli jasne poukázať na viditeľné veľké zmeny vo vývoji v trestnom zákonodarstve počas celých sto rokov. Československé dejiny prešli významnými zmenami, počnúc uplatnením si práva národa na sebaurčenie, nasledovaným budovaním spoločného štátu, samostatnej českej a slovenskej štátnosti a v neposlednom rade vymanením sa spod nacistickej a komunistickej nadvlády. Veľmi zjednodušene môžeme povedať, že celé 20. storočie sa nieslo, predovšetkým v Európe, v znamení ozbrojených konfliktov, vojen a totalitných diktatúr. Medzinárodnú a vnútroštátnu situáciu reflektovali najmä normy trestného práva, ktoré podľa ústavného, politického a sociálneho vývoja menili svoj charakter resp. svoju funkciu (ochrannú, represívnu, retribučnú, preventívnu).

Pre potreby výučby sme si vývoj trestného práva rozdeliť do nasledovných kategórií:

- do roku 1918 - obdobie pred vznikom Československej republiky (ďalej ČSR)
- 1918 – 1938 – obdobie ČSR
- 1938 – 1945 – obdobie druhej Česko-slovenskej republiky (ďalej Č-SR) a obdobie vojnového slovenského štátu a Protektorátu Čechy a Morava
- 1945 – 1948 – obdobie oslobodzovania územia a „očisty národa“
- 1948 – 1961 – obdobie ľudovodemokratickej republiky

5 HORÁK, Ondřej. Význam tradice a výuka práva (zamyšlení nad kodifikací českého soukromého práva) In: *Reformná optimalizácia výučby dejín štátu a práva – nové výzvy pre 21. storočie*. Kraków: Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012, s. 79.

6 ŠOŠKOVÁ, Ivana. Právne dejiny a didaktický prístup k nim (na príklade dejín práva štátov Európy vyučovaných na Právnickej fakulte UMB v Banskej Bystrici), s. 310.

7 GÁBRÍŠ, Tomáš. K možnostiam renesancie právnych dejín v 21. storočí: Quo vadis, právna história?, s. 52.

- 1961 – 1989 – obdobie socializmu
- 1989 – 2005 – obdobie od pádu socializmu po kodifikáciu nového trestného zákonodarstva.

Pri každom z uvedených období sa v procese výučby snažíme zodpovedať nasledujúce otázky a splniť uvedené úlohy:

- *V akých spoločenských a politických podmienkach boli prijímané trestnoprávne predpisy toho ktorého obdobia?*
- *Aké trestnoprávne normy platili na území Slovenska a českých krajín? (v prípade právneho dualizmu, resp. prijatia nového kódexu komparácia zákonov a právnych inštitútov).*
- *Analýza konkrétnej trestnoprávnej kauzy, prostredníctvom práce s archívnym spisom, s audiovizuálnym materiálom a novinami.*
- *Precvičenie kritického myslenia študentov a rétoriky.*

3. TEMNÉ PÄŤDESIATE ROKY

V tejto časti príspevku sa pokúsime poukázať na „moderné“ uchopenie výučby právnych dejín, prostredníctvom vybranej kauzy z neslávne známych 50. rokov – na procese s Miladou Horákovou a spol. Zodpovieme na vyššie uvedené otázky v kontexte trestnoprávneho zákonodarstva aktuálneho v 50. rokoch 20. storočia. Prvé dve otázky sú zodpovedané v rámci prednášky a majú študentom vytvoriť akýsi teoretický oporný bod, od ktorého sa budú odrážať pri analyzovaní konkrétnej kauzy. Prednáška však nemá študenta len zoznámiť s príslušným zákonodarstvom, má ho takpovediac vtiahnuť do deja a vytvoriť v ňom záujem a zvedavosť. Preto sme sa rozhodli pri výučbe študentov nezoznamovať len s konkrétnymi zákonmi – dôležité je predstaviť poslucháčom konkrétnu dobu, odlišnosti od predchádzajúceho zákonodarstva, osobnosti danej doby, ich predstavy a protichodné názory, atď.

1. Aké trestnoprávne normy platili na území ČSR v 50. rokoch?

V 50. rokoch, resp. od roku 1948 až do roku 1960 platilo niekoľko trestnoprávnych noriem. Ako prvé boli prijaté zákony na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb., o Štátnom súde č. 232/1948 Zb., o táboroch nútených prác č. 247/1948 Zb. Ako výsledok právnickej dvojročnice bol neskôr prijatý Trestný zákon č. 86/1950 Zb., Trestný poriadok č. 87/1948, Trestný zákon správny 88/1950 Zb. a Trestný poriadok správny č. 89/1950 Zb.

Zákon č. 231/1948 Zb. bol prijímaný ako riešenie aktuálnych otázok ochrany republiky, keď existujúci zákon č. 50/1923 Zb. z. a n. bol novým režimom vnímaný ako neprijateľný a taktiež za situácie, kedy trestný zákon, v rámci unifikačných a kodifikačných snáh, bol ešte len pripravovaný. Tento zákon sa však neskôr dočkal svojho včlenenia do nového trestného zákona č. 86/1950 Zb. (bol ním k 1. augustu 1950 nahradený a zrušený).

U oboch zákonov na ochranu republiky sa však jedná len o akýsi výsek osobitnej časti trestného práva, nenájdeme v nich teda žiadne všeobecné ustanovenia, iba skutkové podstaty a spoločné ustanovenia k nim. Oba zákony chránia viac-menej rovnaké záujmy (objektom je, ako z názvu vyplýva, republika a jej celistvosť, zriadenie, atď.). Samozrejme sa vyskytujú niektoré skutkové podstaty, ktoré nájdeme v jednom zo zákonov, zatiaľ čo v druhom chýbali. Ide napr. o § 19 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n., návrat členov bývalej panovníckej rodiny alebo podpora takéhoto návratu, toto v zákone č. 231/1948 Zb. absentovalo, ale napr. tu bol pridaný § 38, ohrozovanie jednotného hospodárskeho plánu z neobľúbivosti. Ako je vidieť, ide o činy, ktoré boli nebezpečné v dobe platnosti jedného zákona, zatiaľ čo v dobe platnosti druhého už svoju nebezpečnosť stratili alebo naopak o činy, ktoré v čase platnosti prvého zákona ani nemohli byť spáchané, lebo ich predmet útoku neexistoval. U oboch zákonov sú najzávažnejšie a teda najprísnejšie trestné činy uvedené hneď na začiatku predpisu a v zásade išlo o totožné zločiny, len terminológia bola rôzna – v staršom zákone ide o úklady o republiku, v novšom potom o vlastizradu. Nepoužitie názvu velezrada v staršom zákone vysvetľuje J. Lepšík v poznámkach k zákonu č. 50/1923 Zb. z. a n. takto: „*Návrh vyhýbá sa právom tomuto označeniu,*

neboť slovo ‚velezrada‘ svým širokým pojetím v zákonodárství dříve rakouském zanechalo neblahé upomínky“.⁸ Rovnako tak ostatné činy sú popísané veľmi podobne, len ich názvy sú iné a bližšie k dnešnému názvosloviu trestného práva.

Čo sa týka trestov a ich výšky, neskorší zákon je oveľa prísnejší než jeho prvorepublikový predchodca, predovšetkým, čo sa trestu smrti týka. Prvorepublikový zákon tento trest vôbec neukladal a najprísnejším jeho trestom bol trest odňatia slobody na doživotie, ktorý sa ukladal iba výnimočne, v najzávažnejších prípadoch, zatiaľ čo neskorší zákon trestami smrti rozhodne nešetril. Zákon č. 231/1948 Zb. je všeobecne predpisom prísnejším, čo dokazovali napr. ustanovenia § 17 zákona č. 231/1948 Zb. a § 9 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. Obe tieto ustanovenia sú úplne rovnako pomenované – „Spolčení k útokům na ústavní činitele“. Kým ale zákon č. 50/1923 Zb. z. a n. za tento čin ukladá trest žalára v dĺžke jedného roka až piatich rokov, jeho nástupca za rovnaký čin ukladá trest ťažkého žalára od päť do desať rokov.

Najväčšie rozdiely medzi oboma zákonmi sú v ich osudoch. Zákon č. 50/1923 Zb. z. a n., platil až do svojho nahradenia a zrušenia zákonom č. 231/1948 Zb., ktorý vo svojej podobe samostatného predpisu platil len niekoľko rokov, do prijatia nového trestného zákona 86/1950 Zb., do ktorého bol s určitými zmenami prevzatý. Za oveľa kratšiu dobu existencie sa ale stihol stať podkladom pre nezákonné stíhanie a odsúdenie mnohých osôb. Na jeho základe stálo pred Štátnym súdom takmer dvadsaťsedemtisíc osôb.

2. V akých spoločenských a politických podmienkach boli prijímané tieto trestnoprávne predpisy?

Február 1948 síce znamenal víťazstvo pre komunistickú stranu (však bol tiež na najbližších 40 rokov jej vlády nazývaný aj „víťazným“), neznamenal však okamžitú likvidáciu celej názorovej opozície a ani koniec všetkým otvoreným prejavom nesúhlasu s novým režimom. V roku 1948 boli na prejavenie nesúhlasu krátko po sebe hneď dve veľké príležitosti. Prvou z nich bol XI. Vsesokolský zraz, ktorý sa konal nedlho po podpísaní novej ústavy, na prelome júna a júla. Zraz sa stal možnosťou pre vyjadrenie podpory abdikovanému prezidentovi Benešovi, ktorý rovnako ako predtým, bol pre časť československej verejnosti aj po svojom odstúpení symbolom československej demokracie. „Několik desítek účastníků sletu bylo zatčeno, další byli vystaveni následné perzekuci“.⁹ Tou druhou vyššie spomínanou možnosťou k protestom proti novému režimu sa potom stal pohreb E. Beneša dňa 8. septembra 1948. K nespokojnosti verejnosti viedla tiež naďalej zlá zásobovacia situácia (stále fungoval pridelový systém). Medzi verejnosťou, prejavujúcou odpor proti komunistickej diktatúre, vynikali predovšetkým členovia zakázaných politických strán, prípadne členovia komunisticky „obrozených“ politických strán, pre ktoré už v ich materskej strane nebolo naďalej miesto, ďalej študenti a tiež príslušníci československej armády, ktorí boli z armády vylúčení. Tieto osoby sa tak postupne stávali základom novo vznikajúceho protikomunistického odboja (označovaného niekedy aj ako „tretí“ – prvý bol proti habsburskej monarchii počas 1. svetovej vojny, druhý potom proti nacistickej tretej ríši počas 2. svetovej vojny). Vďaka týmto prejavom nesúhlasu a formujúcemu sa „tretiemu“ odboju, KSČ pociťovala, že jej pozície vládnucej strany v štáte môže byť oslabená.

Bezprostrednou príčinou prijatia týchto trestnoprávných zákonov bol taktiež „rozmach“ činnosti proti „ľudovodemokratickému štátnemu režimu“ a jeho hospodárskemu zriadeniu. Patrila sem avšak aj činnosť, ktorá bola v podmienkach demokratického a právneho štátu s legálnou opozíciou dovolená, resp. zákonná (hovoríme napr. o stretnutiach príslušníkov zaniknutých politických strán po februári 1948, zverejňovanie opozičných názorov a postojov, pokusy o petičnú činnosť, atď.).

Z uvedených dôvodov bol potrebný, ba až žiaduci, nejaký prostriedok na potlačenie tejto opozície – najskôr sa ním stal spomínaný zákon č. 50/1923 Zb. z. a n., ktorý súdna prax interpretovala tak, aby vyhovoval potrebám KSČ, a tiež (čiastočne) retribučné dekréty prezidenta Beneša, ktorým bola zákonom č. 33/1948 Zb. obnovená účinnosť. Prostriedky pre perzekúciu obyvateľov, ktorí nielen s režimom nesúhlasili, ale tento svoj nesúhlas aj verejne prejavovali, tak boli dané. Komunistickým predstaviteľom to ale nestačilo

8 Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou. Praha: Fr. Borový, 1923, s. 13.

9 KUKLÍK, Jan. Vývoj československého práva 1945 – 1989. Praha: Linde, 2009, s. 146.

a nechali pripraviť zákon nový, prijatý dňa 6. októbra 1948 ako zákon č. 231/1948 Zb., na ochranu ľudovodemokratickej republiky.

Ale prečo teda musel byť prijatý nový zákon, keď tu bol zákon takmer totožného (až na slová „ľudovodemokratickej“) názvu z obdobia prvej republiky? Bolo to zdôvodnené tak, že predmníchovská ČSR bola iným štátom. Áno, prvá ČSR bola štátom kritizovanej buržoázie, štátom, komunistickou terminológiou nazvaným aj štátom „vykorisťovateľov“ a nový, ľudovodemokratický štát nemohol byť (už len z ideologických dôvodov) chránený podľa rovnakého právneho predpisu. Navyše tento zákon bol primárne určený na elimináciu odporcov prvej republiky z radov robotníckej triedy. ČSR teda v roku 1923 „využíva jako záminku atentátu na dr. Rašína, aby rozpoutala štvánice pomluv a nenávisti proti nejpokrokovějším částem československého lidu, proti komunistům“, ¹⁰ ako vo svojom prejave na schôdzi Národného zhromaždenia dňa 6. októbra 1948 pri príležitosti prijímania nového zákona na ochranu republiky povedal vtedajší minister spravodlivosti a zať prezidenta K. Gottwalda A. Čepička. A tak ho ona robotnícka trieda, ktorá teraz prostredníctvom KSČ vládla v ČSR, nemohla použiť ako nástroj boja proti odporcom svojho režimu. Minister Čepička dokonca neváhal použiť prirovnanie vtedajšej ČSR k udalostiam, ako bolo založenie Hitlerovej NSDAP v Nemecku a k Mussoliniho pochodu na Rím v Taliansku, ktoré sa zhodou okolností obe odohrali v tom istom roku a ktoré minister Čepička označil za vzor pre prijatie československého zákona na ochranu republiky. Z toho je teda vidieť, že tento prvorepublikový zákon bol pre predstaviteľov KSČ už od začiatku svojej existencie trňom v oku, a preto teraz, kedy boli vládnucej silou v štáte, nehodlali sa ním ďalej riadiť.

Zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky, ako už jeho názov napovedá, mal slúžiť na ochranu nového režimu – teda ľudovodemokratickej republiky. Dôvody, ktoré viedli k prijatiu tohto zákona, takisto uviedol vo svojej reči minister Čepička: „lid byl připraven a úklady buržoasie v únoru t. r. včas zmařil. Proto je třeba těmto lidem a jejich rozvratné činnosti na určitou dobu čelit. Na určitou dobu nutno s rozvratnou činností rekčních sil počítat.“ ¹¹

Tento zákon prijímalo už nové Národné zhromaždenie, ktoré vzišlo z volieb v roku 1948. Vo vtedajšom Národnom zhromaždení prakticky neexistovala opozícia a nemožno sa čudovať, že v ich prejavoch k novo prijímanému zákonu zaznela názorová jednota. Napr. poslanec za KSČ Kokeš vo svojom prejave v Národnom zhromaždení označil nový zákon za zbraň v rukách ministrov vnútra a spravodlivosti a sudcov (ktorých nezávislosť by mala byť jedným z hlavných pilierov demokracie, ktorá bola v ČSR naďalej predstieraná) a berúc do úvahy dôvody pre prijatie zákona uviedol: „*Košický vládní program – naše Magna charta – zcela jasně ukazoval, že lidově demokratická republika Československá je jiným státem co do politické, sociální i hospodářské struktury, než byla republika z roku 1923 a 1938. Se zřetelem na tuto skutečnost byl také vytyčen požadavek, že pro náš nový život nebude postačující státní ústava z roku 1920, nýbrž naopak, že se zřetelem na veliké změny, které v našem životě nastaly, bude vytvořena ústava nová, odpovídající přáním a požadavkům našeho lidu a změněným poměrům. Z toho vyplývá pak druhá skutečnost, neméně závažná, že i ostatní zákony, které neodpovídají nastalým změnám a jsou s nimi eventuálně v rozporu, musí být odstraněny a nahrazeny novými. A tak je tomu i se zákonem na ochranu republiky.*“ ¹² Poslanec Strany slovenskej obrody, teda strany, ktorá prešla pofebruárovou „obrodou“ politických strán, Polák vo svojom prejave ozrejmil postoj svojej politickej strany: „*Zreteľ na blaho českého a slovenského pracujúceho ľudu a zreteľ na potrebu pokojného a nerušeného budovania nášho štátu určuje jednomyselné a kladné stanovisko aj poslancov klubu slovenskej strany obrody k osnove zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky. Nic len kladné stanovisko tu tlumočím, ale aj plnú súčinnosť k spoločnej ochrane republiky, jej hmotných, ideových a mravných záujmov proti rozvratu a rozvratníkom.*“ ¹³

Zákon č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky bol teda prijatý dňa 6. októbra 1948 (spolu so zákonom, ktorým vznikol Štátny súd, ktorý neskôr zohral neblahú úlohu v politických procesoch) za podstatne menej vypätej atmosféry než jeho predchodca z roku 1923, pretože v Národnom zhromaždení (ako aj v celom systéme Národného frontu) panovala názorová jednota.

10 Na ochranu republiky: řeč ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky a projevy poslanců Národní fronty v Národním shromáždění 6. října 1948. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1948, s. 6.

11 Tamže, 1948, s. 18.

12 Tamže, s. 22.

13 Tamže, s. 25.

Taktiež je dôležité uviesť aj vonkajšie javy, ktoré ovplyvnili prijatie zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky. Rok 1948 bol rokom eskalovania studenej vojny. Jej začiatok datujeme od roku 1947, od prejavu amerického prezidenta Harryho S. Trumana, ktorý vystúpil s tzv. Trumanovou doktrínou, ktorá okrem hospodárskej pomoci európskym štátom obsahovala aj smerovanie americkej politiky – politika „zadržiavania komunizmu“. Nasledovala berlínska zásobovacia kríza, vypuknutie vojny v Kórei a koncom roka 1948 sa zdalo, že vojna v Európe je takpovediac na spadnutie. Od zvolenia D. Eisenhowera za amerického prezidenta v roku 1950 bola politika „zadržiavania komunizmu“ vystriedaná politikou „zatlačenia komunizmu“, ktorá predstavovala prechod od defenzívnej k ofenzívnej stratégii proti ZSSR a jeho spojeneckým štátom. Za týchto napätých podmienok došlo aj k nárastu násilnej činnosti a ozbrojených útokov s politickým cieľom.

Nemožno opomenúť ani vplyv ZSSR, resp. reakciu sovietskeho vedenia na uvedenú situáciu vo svete. Hovoríme o učení (tzv. poučke) J. V. Stalina o zákonitom zostrovaní triedneho boja s rastom úspechov socializmu: *„Ide o to, že socializmus úspešne útočí proti kapitalistickým živlom, že socializmus rastie rýchlejšie ako kapitalistické živly, že špecifická váha kapitalistických živlov klesá, a práve preto, že špecifická váha kapitalistických živlov klesá, vetria kapitalistické živly nebezpečenstvo a zosilňujú svoj odpor. A zosilniť odpor môžu dosiaľ nielen preto, že ich podporuje svetový kapitalizmus, ale aj preto, že – napriek poklesu ich špecifickej váhy, napriek tomu, že v porovnaní zo vzrastom socializmu ich pomerný rast klesá – absolútne kapitalistické živly predsa len rastú, a to im do istej miery predsa len umožňuje zhromažďovať sily, aby sa stavali na odpor vzrastu socializmu“*¹⁴ Výsledkom bolo prijatie spomínanej trestnoprávnej legislatívy, ktorá nadväzovala na ustanovenia Ústavy z dňa 9. mája 1948, o práve štátu nastoliť výnimočný stav v období ohrozenia suverenity štátu, formy štátneho zriadenia a taktiež aj nastolenie výnimočného stavu spolu s pozastavením platnosti základných práv a slobôd občanov v dôsledku ohrozenia ľudovodemokratického zriadenia, jeho hospodárskeho zriadenia, resp. ľudovodemokratického systému vôbec (tak, ako bol vymedzený v článkoch a paragrafoch menovanej ústavy).

Výsledkom vnútroštátnej aj medzinárodnej politiky bolo nastolenie režimu, resp. systému justičného teroru, ktorý prebiehal prostredníctvom Štátnej prokuratúry, Štátneho súdu, orgánov ŠTB atď. Okrem súdneho teroru bol nastolený aj teror administratívnoprávny, ktorého právny základ bol v Trestnom zákone správnom č. 88/1950 Zb. a Trestnom poriadku správnom č. 89/1950 Zb.. Hmotnoprávny predpis vymedzoval prečiny a priestupky, pričom bolo možné ukladať aj trest odňatia slobody (do 2 rokov). Ďalším bol zákon č. 247/1948 Zb. o táboroch nútených prác. Tieto protiprávne činy prejednávali miestne, okresné a krajské národné výbory.

3. Analýza procesu s M. Horákovou a spol.

Proces s M. Horákovou a spol. je označovaný za najväčší a najznámejší monsterproces v československých dejinách. Monsterprocesy boli veľké vykonštruované procesy, ktoré prebiehali podľa zákona na ochranu ľudovodemokratickej republiky od konca 40-tych rokov do polovice 50-tych rokov 20. storočia. Poslanie trestného práva zdôraznil aj K. Gottwald v prejave na zjazde právnikov, kedy zdôraznil, že funkcie trestného práva nevychádzajú len rýdzo z ponímania trestného práva ako právneho odvetvia, ale poukázal naň ako na prostriedok budovania socialistickej spoločnosti, t. j. naznačil, že cesta k socializmu je cestou zostreňovania triedneho boja, v ktorom sa bojovalo aj prostriedkami trestného práva ako nástroja represie.

Vo všeobecnosti možno povedať, že pre trestné konanie, predovšetkým v 50-tych rokoch, platilo, že ustanovenia trestného poriadku boli často iba mŕtvou literou a v praxi sa nedodržovali, čím dochádzalo k porušovaniu základných práv a slobôd obvinených. Odporcovia komunistického režimu v nich boli podľa vopred pripravených scenárov odsúdení na dlhé tresty resp. na tresty smrti. Ľudia už neboli považovaní za živé bytosti, boli len číslami, pričom nezáležalo na tom, či ide o skutočných alebo fiktívnych odporcov režimu.

14 STALIN, Josif Vissarionovič. *Otázky leninizmu*. Bratislava: Pravda, 1951, s. 241.

Z uvedeného vyplýva, že úlohou monsterprocesov bolo odstrániť nepohodlných ľudí a u ostatných vzbudzovať strach. Za najnebezpečnejšie „živly“ boli považovaní príslušníci nekomunistických strán, sionisti (resp. Židia), buržoázni nacionalisti, kapitalisti, predstavitelia cirkví, partizáni a prozápadná inteligencia. Typickým pre tieto procesy bola ich verejnosť a teatrálnosť, ktoré boli zdôraznené ich propagáciou, demagógiou a strachom. Podieľala sa na nich Štátna bezpečnosť, ktorá preberala kompetencie od ministerstva spravodlivosti. Dôležitú (v prenesenom zmysle „najvýznamnejšiu“) úlohu v týchto procesoch zohrali sovietski poradcovia, ktorí dohliadali na vedenie výsluchov, výpovedí aj samotného hlavného pojednávania, vrátane rozsudkov, podľa vopred pripraveného scenára, ktorý museli všetci zúčastnení vedieť naspamäť.

Proces s Miladou Horákovou a spol. bol prvým monsterprocesom v Československu a vykonával sa podľa sovietskeho modelu a na ktorom Sovietsi aj spolupracovali. Spoločným znakom monsterprocesov bolo ich vykonštruovanie spôsobom, aby slúžili ako pomsta či politický nátlak. Procesy politickej povahy boli vo všeobecnosti najdôležitejšou črtou komunistického režimu od vzniku až po jeho zvrhnutie. Obžaloba z Milady Horákovovej a ďalších obžalovaných urobila „vedenie záškodníckeho spiknutia proti republike“ a netajila sa úmyslom potrestať ich exemplárne.

Sovietska praktika predstavovala organizovaný proces. Štátna bezpečnosť bola poverená vytvoriť otázkové protokoly, ktoré sa stali akýmsi „scenárom“, podkladom pre súd v procese. Ich vytvorením sa zaoberali skupiny – prvá skupina, ktorá vypočúvala obžalovaných, druhá, ktorá mala na starosti výsluch svedkov, tretia vyberala dôkazný materiál. Skupiny vytvorili obsahovú štruktúru týchto protokolov, obžalovaní sa reálne výsluchu nezúčastnili, ale tieto protokoly iba podpisovali. Štátna bezpečnosť musela následne pripraviť obžalovaných na proces tzv. udržiavacími výsluchmi, počas ktorých vyšetrovatelia obžalovaným a svedkom opakovali otázky a odpovede, ktoré im mali byť kladené pred súdom. Obžalovaní sa museli učiť tieto odpovede doslovne naspamäť. Zároveň sa zisťovali mimo vyšetrovacích miestností ich postoje a názory, aby bolo možné posúdiť, či sa budú pred súdom držať obsahu pripravených protokolov. Po skončení vyšetrovania podával vyšetrovateľ správu o priebehu výsluchu, ako sa bude daná osoba správať na pojednávaní. Vyšetrovateľ Milady Horákovovej sa vyjadril, že je veľká pravdepodobnosť, že sa bude brániť a nebude vypovedať tak, ako sa to od nej žiada. Odporúčal, aby sa jej nedovolilo dlho hovoriť, čo možno vidieť aj zo záznamu tohto procesu, kedy bola jej výpoveď prokurátormi a sudcami často prerušovaná.

Proces s vedením záškodníckeho sprisahania proti republike začal v Prahe na Pankráci 31. mája 1950 a mal trvať 9 dní, pričom hneď prvý deň vypovedala Milada Horáková. Senát zasadal v zložení: predseda senátu Karel Trudák, sudcovia z ľudu Kučera a Polanecký, sudcovia z povolania Matoušek a Bedrna, prokurátori Josef Urválek, Juraj Vieska, Jiří Kepák, Antonín Havelka a Ludmila Brožová. Štátna prokuratúra v Prahe Miladu Horákovú, spolu s ďalšími obžalovanými, žalovala za zločin velezrady a zločin vyzvedačstva podľa zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky. Do súdnej siene, okrem obrovského psychického a fyzického nátlaku, vstúpil nový faktor, ktorým bol organizovaný hnev ľudu, ktorý mal veľký vplyv pri rozhodovaní o výške trestu. Ten bol však vopred naplánovaný a dôsledne zorganizovaný. Verejnosť v súdnej sieni tvorili ľudia z celej republiky, ktorých priviezli komunisti do Prahy, avšak rodinní príslušníci obžalovaných sa dnu nedostali. Vytvorenej atmosfére zodpovedali aj rozsudky vynesené dňa 8. júna 1950: Horáková, Buchal, Pecl a Kalandra – odsúdení na trest smrti, Kleinerová, Nestával, Hejda a Přeučil – odsúdení k doživotnému väzeniu a ostatní k väzeniu od 13 do 28 rokov.¹⁵

4. Precvičenie kritického myslenia študentov a rétoriky

Vzhľadom na notoricky známy priebeh procesu, nebudeme v našom príspevku podrobnejšie analyzovať tento proces, ale zameriame sa na metódy výučby. Proces s M. Horákovou a spol. je priam dokonalou kauzou, ideálnou do procesu výučby. Okrem množstva novín a zachovaného archívneho materiálu, máme k dispozícii aj autentický pohľad do súdnej siene a tak majú študenti možnosť počuť obžalobu a výpovede priamo od aktérov procesu.

15 Viac k problematike: IVANOV, Miroslav. *Justiční vražda aneb Smrt Milady Horákové*. Praha: XYZ, 2008.

Existuje veľké množstvo spôsobov a rôznych metód ako študentov na seminári aktívne zapojiť – ideálnou možnosťou je zaujať ich pozornosť natoľko, že vyučujúci sa stane iba moderátorom diskusie. Keďže pred trestným súdom vždy stál na jednej strane obžalovaný (skupina obžalovaných) a na strane druhej prokurátor, primárne študenti pracujú v dvoch skupinách, kde nachádzajú argumenty „pre“ a „proti“ v závislosti od toho, ktorú stranu v procese predstavujú. Počas výučby sa taktiež osvedčila metóda komparácie so zahraničnými procesmi, v prípade monsterprocesov hovoríme napr. o procese s L. Rajkom (Maďarsko) atď. Samozrejmosťou je analýza právnych noriem a archívnych materiálov. Hoci najväčší potenciál majú na seminári študenti, ktorí si predmet zvolili zo záujmu a nie len kvôli kreditom, musíme skonštatovať, že videá, fotografie a dobová tlač dokázali „naštartovať“ do diskusie aj tých, ktorí právne dejiny nemajú medzi svojimi hobby.

Na záver uvádzame, že predmet bol študentmi hodnotený veľmi pozitívne s poukázaním na zaujímavú formu výučby a na veľmi dobrý výber trestnoprávných káuz. A preto aj napriek prvotnému skepticizmu týkajúceho sa otvorenia právnohistorického predmetu v magisterskom stupni štúdia, veríme, že Najväčšie procesy v československých dejinách v 20. storočí budú mať svoje stabilné miesto medzi predmetmi v magisterskom stupni štúdia, ktoré ponúka Právnická fakulta Univerzity Komenského a že v začatej tradícii budú pokračovať aj ďalšie nové predmety z dielne Katedry právnych dejín a právnej komparatistiky.

ZÁVER

V príspevku sme poukázali na niekoľko aktuálnych otázok týkajúcich sa výučby právnych dejín. Úvodom sme pripomenuli dôležitú a nezastupiteľnú úlohu právnych dejín v procese výučby na právnických fakultách v 21. storočí. Ťažiskom nášho príspevku bolo predstavenie nového predmetu Najväčšie procesy v československých dejinách v 20. storočí, ako výberového predmetu v magisterskom stupni štúdia na Právnickej fakulte Univerzity Komenského. V prvom rade sme opísali základnú koncepciu predmetu, jeho obsah, rozsah a ciele predmetu. Následne sme na konkrétnom období predstavili výučbu predmetu a prácu študentov na seminári.

**LINGUA LATINA SEMPER
VIVA IN IURE**

**ZUZANA MIČKOVÁ
UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ
BYSTRICI, PRÁVNICKA FAKULTA,
KATEDRA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA**

ABSTRAKT

MIČKOVÁ, ZUZANA. *LINGUA LATINA SEMPER VIVA IN IURE*. IN *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, ROČ. 7, 2015, Č. 2, S. 30

Latinský jazyk sa na právnických fakultách vyučuje zväčša ako výberový, v jednom prípade ako povinne voliteľný, predmet v externej a aj dennej forme štúdia. Napriek celospoločenskému trendu zatláčať propedeutické právne predmety do úzadia (o klasickom právnickom vzdelaní nehovoriac) tak latinčina stále statočne odoláva. Dokedy, je však otázne. Pri pohľade na celkový stav vyučovania latinského jazyka na právnických fakultách na Slovensku už nie je vízia do budúcnosti príliš lichotivá. Tento článok sa tak zameria nielen na súčasný stav výučby latinského jazyka, ale najmä na jeho budúce smerovanie a neodškriepiteľný význam latinského jazyka aj pre „moderného“ študenta práva ako takého.

ABSTRACT

MIČKOVÁ, ZUZANA. *LINGUA LATINA SEMPER VIVA IN IURE*. IN *HISTORIA ET THEORIA IURIS*, VOL. 7, 2015, NO. 2, P. 30

In law schools Latin is taught mostly as an optional course and in one case as an obligatory elective course in both the part-time and full-time form of study. Despite the society-wide trend of suppressing the introductory legal subjects (not to mention the classical legal education studies), the study of Latin language is bravely resisting. The question is „how long“. The prospects of Latin language studies are grim, considering its position at the Faculties of Law in Slovakia. This article does not only focus on the recent state of Latin language studies, but it particularly concentrates on its future progress and the importance of Latin language for a „modern“ student of law as such.

KEÚČOVÉ SLOVÁ

právo, právnická latinčina, odborná jazyková terminológia, študijný program, latinská gramatika, klasické vzdelanie

KEYWORDS

law, Legal Latin, study program, language legal terminology, latin grammar, classical studies

KONTAKTNÉ ÚDAJE

Mgr. Zuzana Mičková, PhD.
zuzana.mickova@umb.sk
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta
Komenského 20
97401 Banská Bystrica
Slovenská republika

ÚVOD

Ius est ars boni et aequi. Nulla poena sine lege. In dubio pro reo. Corpus delicti... Zopár z mnohých klasických právnych sentencií, ktorých znalosť sa na štátnej skúške od budúceho právnikovi akosi automaticky očakáva. Ťažko sa posudzuje, nakoľko to skúšajúci s týmito latinskými frázami myslia úprimne. Pevne však verím, že ich väčšina používa z úcty ku klasickému právu, na ktorého základoch stojí celé kontinentálne právo. Reakcie študentov sú zväčša žalostne podobné, keďže veľká časť z nich nemá absolvovaný ani základný kurz latinčiny z prvého ročníka bakalárskeho stupňa. Pritom zo všetkých strán počas svojho štúdia počujú latinské termíny a sentence, nehovoriac o celej odbornej terminológii. Tie im však bez aspoň základného kurzu latinčiny naozaj nemôžu v širších súvislostiach veľa hovoriť.

1. LATINSKÝ JAZYK AKO SÚČASŤ KVALITNÉHO PRÁVNICKÉHO VZDELANIA ?

Na predloženú rečnícku otázku existuje viacero vysvetlení, ktoré majú potenciál presvedčiť aj najväčších skeptikov. V prvom rade sa však musíme pozrieť na historický kontext latinského jazyka a právnej vedy, ich pôvod a následný vývoj, pretože len tak sa dá pochopiť význam latinčiny v súčasnej právnej vede.

Politický a historický vývoj Rímskej ríše od jej počiatkov až po jej zánik je minimálne odbornej verejnosti v základných kontúrach všeobecne známy. Neoddeliteľnou súčasťou tohto zložitého a časovo rozsiahleho historického úseku dejín Európy je práve latinský jazyk, ktorý – či chceme, či nechceme – je súčasťou nášho celoeurópskeho kultúrneho dedičstva. S latinčinou sa stretávame v bežnej komunikácii, no hlavne v odbornej terminológii. Táto skutočnosť vyplýva z historického vývoja celej Európy. Latinčinu tak možno z interlingvistického hľadiska označiť za typický príklad medzinárodného jazyka (určite nie však prvého, predchodcovia boli napríklad sanskrt a aramejčina). Platí to nielen pre jej antickú formu, ale aj pre latinčinu stredoveku, a hlavne pre latinčinu humanistickú.¹

Ku svojej dorozumievacej funkcii sa latinčina kreovala v rôznych politických, etnických a geografických podmienkach. Nielen literatúra si v Rímskej ríši vyžadovala užívanie jednotného spisovného jazyka, ale i administratívne a kultúrne styky.² Presadila sa taktiež v odborných kruhoch ako jazyk referenčný a terminologický, na území rímskeho impéria sa stala základom pre románske jazyky. Rovnako nerománske národy ju však bez výhrad prijímali ako neutrálny komunikačný prostriedok. Dá sa povedať, že latinčina sa historicky osvedčila.³

Rimania síce svoj jazyk nikomu nevnucovali, vo význame výsostného užívania latinčiny ako správneho, školského a neskôr liturgického jazyka,⁴ no napriek tejto skutočnosti latinčina zanechala svoju výraznú stopu nielen v lexike, ale aj v gramatike európskych jazykov. Z tejto skutočnosti vyplýva aj logická myšlienka, že štúdium latinského jazyka pomáha ako propedeutický základ pri štúdiu európskych jazykov, prioritne síce románskych jazykov, ale taktiež aj pri štúdiu anglického jazyka (lexika, systém slovesných časov), ktorý sa momentálne stáva lídrom v medzinárodnej komunikácii.⁵

Pravidelne sa stretávame taktiež s charakteristikou latinčiny ako mŕtveho jazyka, čo navodzuje predstavu niečoho ustrnutého, neschopného vývoja, nepoužiteľného. S tým sa však nedá súhlasiť. Latinčina sa stále svojím spôsobom vyvíja, napríklad v odbornej terminológii nových vedných odborov, prípadne v hnutiach, ktoré sa i dnes snažia udržiavať aktívnu znalosť latinčiny.⁶

Zvláštne postavenie si latinčina spolu s gréčtinou vytvorila a dodnes udržiava v odbornej terminológii. Najnovšie trendy „poangličťovania“, týkajúce sa najmä gramatického aspektu, sú síce v prírodných vedách a medicíne zreteľné, latinčina však naďalej zostáva hlavnou bázou v lexikálnej oblasti tejto terminológie.

1 BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*. Dobřichovice: KAVA-PECH, 1995., s. 7.

2 BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*, s. 24.

3 BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*, s. 9.

4 BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*, s. 24.

5 SCHNEIDEROVÁ, Anna. Politicko-spoločenský vývoj anglického právneho jazyka In: *Notitiae novae facultatis iuridicae*, roč. XVII, 2012, s.275.

6 BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*, s. 9.

Predložené argumenty sa dosiaľ týkali najmä všeobecnej výučby latinského jazyka. Osobité postavenie latinského jazyka dodnes pretrváva práve v právnej vede, ktorá bola ako jedna z mála Rimanom vlastná. Zvláštnosťou právnickej latinčiny je jej prepracovanosť, resp. významová špecifickosť jednotlivých právnych obrátov a definícií.⁷ Táto jej charakteristická črta je následkom jej dlhodobého historického vývoja, ktorého základom sú archaické *Leges regiae* (Kráľovské zákony) a *Leges XII. tabularum* (Zákony XII tabúl), neskôr *edicta magistratuum* (nariadenia úradníkov), *leges* (zákony), *senatus consulta* (uznesenia senátu), *constitutiones principum* (cisárske nariadenia). Vrcholom bolo obdobie 3. storočia nášho letopočtu, keď boli napísané najvýznamnejšie diela rímskej právnej vedy autormi ako: Labeo, Sabinus, Papianus, Gaius, Ulpianus, Modestinus, Celsus, Iulianus a Paulus.⁸ Rímske právo a jeho jazyk úspešne prežili i rozdelenie ríše na západnú a východnú (395), aby svoj tisícročný vývoj zavŕšili za cisára Justiniána v kodifikácii, ktorá v 16. storočí dostala jednotný názov *Corpus iuris civilis*.⁹

Dodnes sa terminológia spomenutých prameňov používa v právnickej terminológii bez prerušenia vo svojej čistej, nezmenenej forme. Táto špecifická právna reč a terminológia sa napriek niekoľko storočnému zabudnutiu opäť vzkriesila a na jej tradícii bola postavená právna veda v Európe – kontinentálne právo. Táto terminológia je súčasťou odborného jazyka nielen v európskom – kontinentálnom, ale i v angloamerickom práve. Práve z tohto dôvodu považujeme najmä v súčasnosti (globalizácia, Európska Únia, otvorený pracovný trh) výučbu latinského jazyka pre právnikov za nanajvýš aktuálnu, keďže odborná právnická angličtina či francúzština používajú tú istú latinskú slovnú zásobu, právne obraty a termíny ako slovenčina či čeština.¹⁰ Právnický latinský jazyk je tak v pozícii komunikačného prieniku – spojiva, a jej znalosť výrazne uľahčuje porozumenie a komunikáciu medzi odbornou verejnosťou (právnikmi) minimálne z rôznych kútov Európy.¹¹

Ako posledný argument na obhajobu latinčiny na právnických fakultách treba spomenúť i oblasť kánonického a konfesijného práva, v ktorej slúži ako referenčný jazyk. Oblasť kánonického práva je vlastne poslednou baštou aktívneho užívania latinčiny. V podstate práve prostredníctvom európskej kresťanskej vzdelanosti preniklo rímske právo na územie Čiech a dnešného Slovenska.¹²

2. SÚČASNÝ STAV VÝUČBY LATINSKÉHO JAZYKA NA VYBRANÝCH PRÁVNICKÝCH FAKULTÁCH S DÔRAZOM NA PRF UMB

Výučba latinčiny mala podobne ako v iných krajinách Európy aj v našom kultúrnom priestore dlhodobú tradíciu vychádzajúcu z historického vývoja, ktorá bola v období komunistickej totality umelo prerušená. Latinčina bola viac-menej vytesnená na okraj štúdia ako symbol buržoázie a cirkvi. Táto skutočnosť výrazne ovplyvnila niekoľko generácií československej inteligencie. A toto latinské vákuum, resp. širšiu negramotnosť latinčiny aj medzi samotnou inteligenciou našej spoločnosti sa už nikdy nepodarilo zaplniť. Po roku 1989 sa prejavila snaha a nadšenie o návrat latinčiny do nášho školského systému, ale výraznejší efekt sa nedostavil. Štyridsať rokov bez latinčiny spravilo svoje. Kontinuita už bola definitívne prerušená. Môžeme teda konštatovať, že tieto skutočnosti odrážajú aj dnešný stav, s ktorým súvisí aj výučba latinčiny na právnických fakultách v SR.

Od založenia Právnickej fakulty UMB v roku 1995, v podstate až do roku 2001, kedy aj Právnická fakulta UMB v rámci slovenského vysokého školstva prebrala kreditový systém výučby, bol predmet Právnická latinčina súčasťou povinných predmetov, ktoré museli absolvovať študenti prvého ročníka Právnickej fakulty UMB. Predmet bol v zimnom semestri zakončený zápočtom a v letnom semestri skúškou.

7 KEPARTOVÁ, Jana. *Římané a Evropa*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2005, s. 127-128.

8 REBRO, Karol – BLAHO, Peter. *Rímske právo*. Bratislava-Trnava: Trnavská univerzita, 2003, s. 82.

9 REBRO, Karol – BLAHO, Peter. *Rímske právo*, s. 87-90.

10 SCHNEIDEROVÁ, Anna. Politicko-spoločenský vývoj anglického právneho jazyka, s.275.

11 Treba však podotknúť, že niektoré termíny majú v jednotlivých jazykoch, vplyvom historického a jazykového vývoja posunutý význam.

12 KEPARTOVÁ, Jana. *Římané a Evropa*, s. 129-130.

Od roku 2001 je Právnická latinčina na PrF UMB zaradená medzi povinne voliteľné predmety v 1. ročníku 1. stupňa vysokoškolského vzdelania v dennej aj externej forme. Rozdelená je na dva samostatné predmety Právnická latinčina I. a Právnická latinčina II. Právnická latinčina II. je, pravdaže, podmienená absolvovaním Právnickej latinčiny I. Takéto členenie predmetu umožňuje študentovi neabsolvovať obidva semestre daného predmetu, ale vybrať si napríklad len Právnickú latinčinu I. a v Právnickej latinčine II. nepokračovať, čo dáva jednoznačne priestor na okliešťovanie vedomostí z daného predmetu. Hodinová dotácia je v dennej a externej forme nasledovná:

- Právnická latinčina I. (ZS) 0/2
- Právnická latinčina II. (LS) 0/2
- Právnická latinčina I. (ext.) (ZS) 8
- Právnická latinčina II. (ext.) (LS) 8

Ďalším predmetom, ktorý je podmienený Právnickou latinčinou I., je Lektúra rímskych textov. Tento predmet je zaradený medzi výberové predmety. Pôvodne bola Lektúra v študijnom programe radená do letného semestra s odporúčaním pre I. ročník. Žiaľ, už niekoľko rokov sa nelogicky vyučuje už v zimnom semestri. Od budúceho akademického roka by sa mala situácia konečne zmeniť a tento predmet by sa mal vrátiť, čím by sa sledovala jeho logická nadväznosť, do letného semestra. Hodinová dotácia tohto predmetu je za terajšieho stavu na jeden semester nasledovná:

- Lektúra rímskych textov (ZS) 0/2
- Lektúra rímskych textov (ext.) (ZS) (6)

Súčasný stav výučby latinského jazyka na PrF UMB (za posledných 5 rokov) sme sa aspoň orientačne pokúsili spracovať aj štatisticky podľa elektronického registra štúdia AIS2. Do 1. ročníka bakalárskeho štúdia za posledné roky zvykne nastúpiť cca. 120 študentov v dennej forme štúdia a 120 študentov v externej forme štúdia. Z tohto počtu si predmety Právnická latinčina I. a II. zapisuje následný percentuálne vyjadrený počet študentov:

Právnická latinčina I.

- Denní študenti cca. **60 % – 65 %** z celkového počtu študentov v ročníku
- Externí študenti cca. **90 %** z celkového počtu študentov v ročníku

Právnická latinčina II.

- Denní študenti cca. **50 % – 45%** z celkového počtu študentov v ročníku
- Externí študenti cca. **90 %** z celkového počtu študentov v ročníku

Pri denných študentoch pociťujeme dlhodobu mierne klesajúci záujem. Hlavne u externých študentov dlhodobu pretrvávajú enormne vysoký záujem, čo v prvom momente pre predmet vyznieva lichotivo, no pravda je taká, že v skutočnosti nemajú príliš na výber, keďže v ponuke majú obmedzené množstvo povinne voliteľných predmetov.¹³

Podobne ako pri predmete Právnická latinčina sme sa aj pri výberovom predmete Lektúra rímskych predmetov pokúsili o približnú štatistiku:

Lektúra rímskych textov

- Denní študenti cca. **30 % – 35** z celkového počtu študentov v ročníku
- Externí študenti cca. **70 % – 75 %** z celkového počtu študentov v ročníku

13 Podľa stavu do poslednej komplexnej akreditácie. V budúcnosti by sa mala situácia zmeniť.

Pre porovnanie a zaujímavosť sme sa snažili zistiť stav výučby právnickej latinčiny aj na iných Právnických fakultách v SR.

- PrF UK – Latinčina I, II – výberové predmety¹⁴
- PrF UPJŠ – Latinský jazyk pre právnikov (len prvý semester bakalárskeho štúdia) povinne voliteľný predmet¹⁵
- Právnická fakulta TU – Právnická latinčina I, II, III - seminár k justiniánskym inštitúciám – výberové predmety¹⁶

Z uvedeného nám tak vyplýva, že na ostatných právnických fakultách v SR latinčina figuruje prevažne medzi výberovými predmetmi, čo nás núti konštatovať, že postavenie predmetu Právnická latinčina na PrF UMB je v slovenských pomeroch nadštandardné. To, čo je však na Slovensku nadštandard, je v Čechách a na Morave bežná prax. Napríklad na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej na povinne voliteľné predmety Latina pro právniky I, II nadväzujú predmety takisto povinne voliteľné Latina pro právniky III, IV.¹⁷ V Brne na Masarykovej univerzite sa vyučuje Latina pro právniky I – pro začátečníky a Latina pro právniky I – pro pokročilé, na čo nadväzujú Latina pro právniky II – pro začátečníky a Latina pro právniky II – pro pokročilé. Sú to taktiež povinne voliteľné predmety.¹⁸ Právnická fakulta univerzity Palackého v Olomouci ponúka vo svojom študijnom pláne povinne voliteľné predmety Latina pro právniky 1 a Latina pro právniky 2.¹⁹ Pre objektívnosť však musíme podotknúť, že nám nie sú známe počty študentov, ktorí sa na tieto predmety hlásia, keďže ponuky povinne voliteľných predmetov sú na českých fakultách rozsiahle.

3. ZÁKLADNÉ PROBLÉMY PRI VÝUČBE PRÁVNICKEJ LATINČINY A JEJ PRIBLIŽENIE OD TEÓRIE K PRAXI

Pravdaže nedá sa vrátiť na začiatok 20.storočia. Ani to nepresadzujeme a ani to nie je našim cieľom. Len netreba latinčinu odsúvať ako niečo nepotrebné, nemoderné.

Okrem súčasného stavu výučby chceme upozorniť aj na základné problémy, na ktoré sme počas svojej viac ako desaťročnej praxe narazili a ktoré si budú do budúcnosti kvôli udržaniu atraktivity a praktickosti predmetu vyžadovať určité didaktické zmeny. Tieto problémy sme sa pokúsili zhrnúť do jednotlivých bodov a následne navrhnúť určité riešenie.

Problém č. 1 – nulové predchádzajúce znalosti

V tomto bode treba upozorniť, že na stredných školách výrazne absentuje akákoľvek výučba latinského jazyka. Z tohto dôvodu sme nútení vysvetľovať najmä gramatický systém latinského jazyka podrobne a venovať mu príliš veľa času na úkor odbornej terminológie. Po roku 1989 sa latinčina na niekoľko rokov vrátila do vyučovacieho procesu gymnázií, hlavne cirkevných. Za posledných desať rokov však tento trend pomaly, ale isto smeruje dostratená. Príčiny tejto skutočnosti sú skôr celospoločenské a mohli by byť predmetom samostatného článku.

Problém č.2 – veľké penzum gramatiky

Tento problém je následkom predchádzajúceho problému. Pre ilustráciu za jeden semester predmetu Právnická latinčina I. študenti musia absorbovať nasledovné penzum gramatiky: výslovnosť;

14 https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Studium/student_bc_mgr/stud_plany_inf_listy/2015_2016/PRV.pdf, dostupné dňa 1.12. 2015

15 <file:///C:/Users/Administrator/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/M4D41NVG/1449607291951.HTML>, dostupné dňa 1. 12. 2015

16 <http://iuridica.truni.sk/index.php/sk/studium/tudijne-programy/bakalarske/bakalarske-denne>, dostupné dňa 1.12. 2015

17 <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=plan&fak=11220&skr=2014&plan=HPRAVO5&rocnik=&vyuc=1>, dostupné dňa 1.12. 2015

18 http://is.muni.cz/predmety/sablony_tisk?obdobi=6503&fakulta=1422&uzel=1184652&rek=ap, dostupné dňa 3.12. 2015

19 http://www.pf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF/Studijn_z_le_itosti/SP_-_Pravo_2015-16_web.pdf, dostupné dňa 5. 12. 2015

substantíva I. – V. deklinácie; predložky; adjektíva I. a II. deklinácie; slovesá I. a II. konjugácie – indikatív prézenta; sloveso *esse* a jeho zloženiny – indikatív prézenta. V druhom semestri v predmete Právnická latinčina II. nasleduje ďalšie penzum gramatiky: adjektíva III. deklinácie; slovesá III. a IV. konjugácie – indikatív prézenta; zámená – osobné a privlastňovacie; zámená – opytovacie, vzťažné a neurčité; zámená – ukazovacie; stupňovanie adjektív (pravidelné a nepravidelné); číslovky; participium prézenta; gerundium a gerundívum.

Vyššie spomenuté penzum však považujeme za minimum, ktoré je potrebné na základné zvládnutie prekladu právnych termínov a sentencií. Jedinú cestu vidíme len v čo najviac zjednodušenom vysvetľovaní gramatických javov (napr. obchádzanie výnimiek z rodového pravidla pri substantívach, vypustenie vzoru *cornu* zo IV. deklinácie, pri adjektívach III. deklinácie vynechať trojvýchodné prídavné mená, ktorých je v právnych definíciách minimum atď.).²⁰ Takýto postup je v sfére odborného jazyka bežný, keďže sa nepoužíva ako všestranný dorozumievací prostriedok a je súčasťou jazyka, ktorý je viazaný na určitú profesiu, resp. vedný odbor.²¹ Jediný rozdiel medzi právom (podobne je na tom aj história a teológia) a ostatnými odbormi (ako napr. medicína, prírodné vedy, farmácia) je fakt, že nemožno celkom vynechať slovesný systém, keďže sa používajú celé sentence.

Ďalšie body, týkajúce sa problémov výučby sú nasledovné:

- Nesúlad preberanej látky s rímskym právom (keďže v latinčine musíme postupovať podľa vedomostí z gramatiky)
- Nepomer medzi množstvom preberanej látky, hodinovej dotácie a schopností súčasného študenta (resp. ochoty venovať štúdiu čas navyše)
- Boj o študenta pre svoj predmet

Vzhľadom na daný stav sa v budúcnosti chceme zamerať aj na prípravu novej modernejšej učebnice právnej latinčiny, ktorá by sa snažila priblížiť dnešnému prakticky zameranému študentovi čo najpútavejším spôsobom základnú latinskú gramatiku a právnu terminológiu.

Taktiež sme sa pokúsili skoncipovať inovatívne trendy, ktoré by prepojili výučbu právnej latinčiny od teórie k praxi:

- Ustúpiť od podrobného vysvetľovania gramatických javov – eliminovať ich na nutné minimum
- Racionálne podľa semestrov rozdeliť penzum vedomostí (I. semester zameraný na substantíva a adjektíva, II. semester zameraný na slovesá a jednoduché vety)
- Pokúsiť sa nájsť rovnováhu medzi gramatickou časťou a lexikálnou časťou (slovnou zásobou) latinčiny
- Práca s významovou stránkou jednotlivých slov a spojení
- Komparácia s odbornou angličtinou
- Komparácia s odbornými slovenskými právnymi textami
- Porozumenie logickej nadväznosti vzniku odborných termínov – uplatňovať čo najviac logické postupy myslenia, dedukciu, indukciu, kritické myslenie, samostatné myslenie, brainstorming
- Upozorňovať na uvážlivé používanie terminológie
- Neustále upozorňovať na zmysel daného predmetu

20 ARTIMOVÁ, Jozefa. Problematika tvorby učebných textov z latinského jazyka pre právnickú fakultu. In: *Jazyková príprava na právnických fakultách*. Zborník z vedeckej konferencie v Harmónii 2001. Trnava: Trnavská univerzita, 2001, s. 26-27.

21 BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*, s. 9.

4. BUDÚCNOSŤ PRÁVNICKEJ LATINČINY AKO JEDNÉHO Z PROPEDEUTICKÝCH PRÁVNÝCH PREDMETOV

Podľa autorky publikácie „*Latina jako mezinárodní jazyk*“ Věry Barandovskej-Frank stojí súčasná latinčina pred dvoma úlohami. Prvou je pestovanie klasickej latinčiny v tradičných oblastiach, akými sú právo, história, prírodné vedy a ostatné, kde je znalosť latinčiny nutná pre pochopenie disciplíny samej. Druhou úlohou (ktorej sa tiež nevyhýbame) je dokázať, že latinčina je schopná byť nielen intelektuálnou zábavou, ale aj fungujúcim prostriedkom medzinárodného dorozumenia.²²

Podľa nášho názoru však úspešné zvládnutie týchto dvoch úloh týkajúcich sa latinčiny záleží hlavne od dvoch základných faktorov:

- Celospoločenský pohľad na históriu, tradíciu a veci dávno minulé, na ktorých vyrástla naša spoločnosť
- Samotní vyučujúci, prednášajúci či lektorujúci musia vedieť presvedčiť a pozitívne motivovať nielen študentov, ale mnohokrát, žiaľ, aj kolegov a vedúcich pracovníkov o zmysle a jedinečnosti tohto oficiálne mŕtveho, ale reálne živého a stále sa svojím spôsobom vyvíjajúceho jazyka

Na záver teda už len konštatovanie. Klasické vedomosti nikomu doteraz neublížili, pozdvihujú ducha, cibrá logické myslenie a poskytujú možnosť zamyslieť sa nad minulosťou. Učia nás pokore voči veciam a generáciám minulým, na ktorých dnes tak vehementne staviame a derieme sa často bez spätnej reminiscencie do budúcnosti.

LITERATÚRA

- ARTIMOVÁ, Jozefa. Problematika tvorby učebných textov z latinského jazyka pre právnickú fakultu. In: *Jazyková príprava na právnických fakultách*. Zborník z vedeckej konferencie v Harmónii 2001. Trnava: Trnavská univerzita, 2001, s. 21-29 ISBN 80-89074-86-3
- BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*. Dobřichovice: KAVA-PECH. 1995, s. 9, 23-24, 71, 76-77. ISBN 80-85853-13-2
- *Justiniánske inštitúcie*. Na vydanie pripravil Peter Blaho. Trnava: Via iuris, 2000, s. 12. ISBN 80-88715-80-6
- KEPARTOVÁ, Jana. *Římané a Evropa*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2005, s. 127-130. ISBN 80-246-0862-6
- REBRO, Karol – BLAHO, Peter. *Rímske právo*. Bratislava- Trnava: Trnavská univerzita, 2003, s. 70-102. ISBN 80-89047-53-X
- SCHNEIDEROVÁ, Anna. Politicko-spoločenský vývoj anglického právneho jazyka In: *Notitiae novae facultatis iuridicae*, roč. XVII, 2012, s.275. ISBN 978-80-557-0471-5
- https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Studium/student_bc_mgr/stud._plany_inf._listy/2015_2016/PRV.pdf, dostupné dňa 1. 12. 2015
- <file:///C:/Users/Administrator/AppData/Local/Microsoft/Windows/Temporary%20Internet%20Files/Content.IE5/M4D41NVG/1449607291951.HTML>, dostupné dňa 1. 12. 2015
- <http://iuridica.truni.sk/index.php/sk/studium/tudijne-programy/bakalarske/bakalarske-denne>, dostupné dňa 1. 12. 2015
- <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=plan&fak=11220&skr=2014&plan=HPRAVO5&rocnik=&vyuc=1>, dostupné dňa 1. 12. 2015
- http://is.muni.cz/predmety/sablony_tisk?obdobi=6503&fakulta=1422&uzel=1184652&rek=ap, dostupné dňa 3. 12. 2015
- [http://www.pf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF/Studijn_z_leitosti/SP - Pravo 2015-16 web.pdf](http://www.pf.upol.cz/fileadmin/user_upload/PF/Studijn_z_leitosti/SP_-_Pravo_2015-16_web.pdf), dostupné dňa 5. 12. 2015

22 BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*, s. 71.

VÝUČBA PRÁVNO-HISTORICKÝCH VOLITEĽNÝCH PREDMETOV A JEJ PROPEDEUTICKÝ DOSAH

**PETER MOSNÝ – MIRIAM LACLAVÍKOVÁ
TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE,
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

ABSTRAKT

MOSNÝ, PETER – LACLAVÍKOVÁ, MIRIAM. VÝUČBA PRÁVNHO-HISTORICKÝCH VOLITEĽNÝCH PREDMETOV A JEJ PROPEDEUTICKÝ DOSAH. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 7, 2015, Č. 2, S. 38

Reforma procesu výučby v rámci univerzitného právnického štúdia sa stáva v slovenských podmienkach čoraz naliehavejšou požiadavkou. Zapojenie moderných informačných technológií, kreativita pri procese výučby, flexibilita študijných poriadkov, odstránenie memorovania a dôraz na vlastnú prácu študenta predstavujú len výber z úloh, ktoré stoja pred akademickou právnickou obcou. Reforma štúdia je totiž vecou celofakultného (v najlepšom prípade aj medzifakultného) konsenzu, ktorý by mal obsiahnuť vyváženosť inovácií a skúseností. Štúdia sa venuje jednej z častí reformy právnického štúdia, a to možnostiam a poslaniu výučby voliteľných právno-historických (ale čiastočne aj právno-filozofických a právno-teoretických) predmetov dopĺňajúcich povinné penzum teoretických a historických vedomostí a ich efektívnemu využitiu v právnickom vzdelávaní.

ABSTRACT

MOSNÝ, PETER – LACLAVÍKOVÁ, MIRIAM. TEACHING OF ELIGIBLE LEGAL-HISTORICAL SUBJECTS AND ITS OPTIONAL PROPEDEUTICAL IMPACT. HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 7, 2015, NO. 2, P. 38

The discussion about reform of teaching process at law faculties is becoming in Slovakia more and more obvious. The involvement of modern information technologies, creativity in the process of teaching, flexibility of study schedules, elimination of memorizing and emphasis on the student's own work, represent only a selection of tasks that are waiting for resolution by the legal academic community. But we need to understand that the reform of the law study program is in fact a matter of a whole law faculty community (in the best case, whole Slovak legal academic community), and therefore the reform should be based on balance of innovation and experience. Presented study is dedicated to the legal studies reform: primarily to the options and function of teaching the legal-historical (but partly also the legal-philosophical and legal-theoretical) subjects that expand required student's theoretical and historical knowledge and secondly to the question of effective use of the legal-historical (but partly also the legal-philosophical and legal-theoretical) subjects in legal education.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

reforma právnického štúdia, dejiny práva, teória práva, výučba na právnických fakultách

KEYWORDS

The reform of legal studies, History of Law, Theory of Law, studies at law faculties

KONTAKTNÉ ÚDAJE

Prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Mosný, CSc.
peter.mosny@truni.sk
Katedra dejín práva
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Kollárova 10
917 00 Trnava
Slovenská republika

Doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.
miriam.laclavikova@truni.sk
Katedra dejín práva
Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave
Kollárova 10
917 00 Trnava
Slovenská republika

ÚVOD

Potreba reformy procesu výučby na právnických fakultách a celkovo systému právnického vzdelávania na Slovensku (a aj v iných európskych krajinách¹) je už pomerne široko rozpracovaným a známym fenoménom s viac-menej úspešnými pokusmi o jeho riešenie či už formou štúdií a iných publikácií², alebo aj konkrétnymi čiastkovými zmenami študijných plánov fakúlt. Ako príspevok do slovenskej diskusie sa v roku 2012 konala on-line medzinárodná vedecká konferencia na tému „*Reformná optimalizácia výučby dejín štátu a práva – nové výzvy pre 21. storočie*“, ktorej publikačný výstup mal podobu recenzovaného zborníka³ so štúdiami venujúcimi sa otázkam potreby reformy systému výučby v rámci vysokoškolského právnického vzdelávania s osobitným zreteľom na dejiny štátu a práva.⁴

Okrajová pozornosť bola venovaná aj výučbe a miestu voliteľných predmetov s právno-historickým dosahom v rámci vysokoškolského právnického vzdelávania. Uvedenej téme a jej možnému prínosu pre skvalitnenie právnického vzdelávania a pre výchovu budúceho adepta právnickej profesie – ako vyprofilovanej osobnosti s nevyhnutným teoretickým základom a širším rozhľadom sa budeme venovať v našej štúdii.

- 1 Na českej strane porovnaj napr. KNOLL, Vilém. Metamorfózy právní historie a platné právo. In: JERMANOVÁ, Helena – MASOPIST, Zdeněk. (eds.). *Metamorfózy práva ve střední Evropě*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 93-103; KNOLL, Vilém. Výuka právní historie v České republice a její význam pro právní vzdělávání, *Právník*, 149,, 2010, č. 7 s. 725-743; KNOLL, Vilém. Právní historie a právní vzdělávání z českého pohledu. In: *Historické právní systémy a integrácia Európy. Sekcia právne dejiny. Slovenská časť. Hodnotový základ práva. Sekcia teórie a filozofie práva. Slovenská časť. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Právo ako zjednocovateľ Európy – veda a prax (21. – 23. október 2010)*. Bratislava: PF UK, 2011, s. 93-102; MALÝ, Karel. Poznámky ke stavu studia na právnické fakultě a potreby jeho reformy. *Právník*, 142,, 2003, č. 7 s. 723-730; MALÝ, Karel. Právní historie dnes a zítra – několik poznámek na závěr našeho zasedání. In: *Právněhistorické studie*, 39, 2007, s. 361-365; VLČEK, Eduard. Role právní historie v právnickém studiu. In: KNOLL, Vilém (ed.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2006. Sborník příspěvků ze setkání pracovníků kateder právních dějin z České a Slovenské republiky*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 18-20; VOJÁČEK, Ladislav. Právní historie na brněnské právnické fakultě na přelomu miléníí. In: VOJÁČEK, Ladislav (ed.). *Tradice, současnost a perspektivy české a slovenské právní vědy a výuky práva [elektronický dokument]: (sborník ze setkání kateder dějin státu a práva, konaného při příležitosti 90. výročí Masarykovy university a její právnické fakulty)*. CD-ROOM. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 39-46.
- 2 K tejto diskusii pozri napr. zásadnú monografiu: GÁBRIŠ, Tomáš. *Právo a dejiny. Právnohistorická propedeutika*. Krakow: Spolok Slovákov – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012. Pozri aj ďalšie štúdie: GÁBRIŠ, Tomáš. Právnické vzdelávanie a práva pedagógia. In: BURDA, Eduard (ed.). *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2007. Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Bratislava: PF UK, 2007, s. 388-395; GÁBRIŠ, Tomáš. Vzťah právnych dejín, histórie a práva a historický výklad ako ich spoločný menovateľ. In: *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae, XXVI*. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2008, s. 49 – 69; MOSNÝ, Peter – LACLAVÍKOVÁ, Miriam. Reformná optimalizácia výučby dejín štátu a práva na území Slovenska. In: VOJÁČEK, Ladislav (ed.). *Tradice, současnost a perspektivy české a slovenské právní vědy a výuky práva [elektronický dokument]: (sborník ze setkání kateder dějin státu a práva, konaného při příležitosti 90. výročí Masarykovy university a její právnické fakulty)*. CD-ROOM. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 32-37.
- 3 MOSNÝ, Peter – LACLAVÍKOVÁ, Miriam (eds.). *Reformná optimalizácia výučby dejín štátu a práva - nové výzvy pre 21. storočie: (zborník príspevkov z on-line vedeckej konferencie) Trnava, 1. jún 2012*. Kraków: Wydawnictwo i drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012.
- 4 Z obsahu zborníka možno spomenúť štúdie: KINDL, Vladimír. Domáci právní dějiny a jejich výuka: ohlédnutí nazpět a výhled do blízké budoucnosti. In: MOSNÝ, Peter – LACLAVÍKOVÁ, Miriam (eds.). *Reformná optimalizácia výučby dejín štátu a práva - nové výzvy pre 21. storočie: (zborník príspevkov z on-line vedeckej konferencie) Trnava, 1. jún 2012*. Kraków: Wydawnictwo i drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, 2012, s. 7-16; CIĄGWA, Józef. Nauczanie przedmiotów historyczno-prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. In: *Ibidem*, s. 17-24; MOSNÝ, Peter – LACLAVÍKOVÁ, Miriam. K možnostiam a potrebe zásadnej optimalizácie výučby dejín štátu a práva na území Slovenska. In: *Ibidem*, s. 25-34; VOJÁČEK, Ladislav. Právní historie na brněnské právnické fakultě v posledním čtvrtstoletí. In: *Ibidem*, s. 35-44; GÁBRIŠ, Tomáš. K možnostiam renesancie právnych dejín v 21. storočí: *Quo vadis, práva história?* In: *Ibidem*, s. 45-56; ŠVECOVÁ, Adriana. Zamyslenie sa nad otáznymi zmenami vo výučbe dejín práva na Slovensku. In: *Ibidem*, s. 57-66; KNOLL, Vilém. Historia magistra vitae est – aneb výučba právních dějin v České republice. In: *Ibidem*, s. 67-76; HORÁK, Ondřej. Význam tradice a výuka práva (zamyšlení nad kodifikací českého soukromého práva). In: *Ibidem*, s. 77-86; SKALOŠ, Martin. Koncepcia, realizácia a motivačná stratégia vyučovacieho procesu dejín štátu a práva. In: *Ibidem*, s. 87-92; GÁBRIŠ, Tomáš. K metodológii učebných textov z právnych dejín Slovenska. In: *Ibidem*, s. 93-118; ŠOŠKOVÁ, Ivana. Výučba svetových dejín štátu a práva na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – problémy a výzvy. In: *Ibidem*, s. 119-128; PÚCHOVSKÝ, Ján. Analýza štruktúry a koncepcie vybraných učebníc svetových právnych dejín v Slovenskej republike a v Českej republike. In: *Ibidem*, s. 129-142; VYŠNÝ, Peter. Niekoľko poznámok k výučbe svetových dejín štátu a práva. In: *Ibidem*, s. 143-160; JÁGER, Róbert. Práca s písomnými dokumentmi ako prameňom poznania dejín štátu a práva. In: *Ibidem*, s. 161-166; DRGO, Ján – SISKOVIC, Štefan. Právny text – možnosti a limity jeho interpretácie (edukatívne a kreatívne prvky vo výučbovom procese). In: *Ibidem*, s. 167-182; KOHÚT, Tomáš. Využitie informačných a komunikačných technológií pri výučbe právnych dejín. In: *Ibidem*, s. 183-192.

DOSAH A MIESTO VÝUČBY PRÁVNO-HISTORICKÝCH VOLITEĽNÝCH PREDMETOV V SYSTÉME PRÁVNICKÉHO VZDELÁVANIA

Zásadnými východiskami úvah autorov o mieste a význame výučby právno-historických voliteľných predmetov v rámci univerzitného právnického vzdelávania sa stali nasledovné výskumné otázky:

1. Je zastúpenie voliteľných predmetov s právno-historickým obsahom a dosahom dostatočné vo vzťahu k jeho reprezentatívnosti, atraktívnosti pre študenta, prepojitelnosti jeho obsahu na pozitívnoprávne, ale aj právno-teoretické disciplíny?
2. Zodpovedá rozloženie výučby voliteľných predmetov ich poslaniu, t.j. rozšíreniu vedomostí študenta v istých parciálnych oblastiach aj s ohľadom na prepojenie a znalosť istého požadovaného penza informácií z iných predmetov?
3. Aké sú nové výzvy s ohľadom na požiadavky reformy procesu právnického vzdelávania na Slovensku, alebo majú právno-historické voliteľné predmety potenciál obohatiť súčasných študentov?

Prioritnou otázkou čakajúcou na zodpovedanie je otázka opodstatnenosti propedeutických predmetov na právnických fakultách (teória štátu a teória práva, dejiny štátu a práva, rímske právo), ktoré sa vyučujú na slovenských právnických fakultách, avšak často bez pochopenia ich dosahu a skutočného poslania študentmi (a často aj samotným vysokoškolskými učiteľmi). Pohodlný schematizmus a aj celková rýchlosť života dnešnej doby nás (teda nielen študentov) istým spôsobom nútia hľadať a študovať len veci, ktoré prvoplánovo považujeme za potrebné pre výkon vlastnej profesie. Na nič iné nám niekedy nezostáva nielen čas, ale ani chuť. Požiadavky akademickej produkcie štúdií, článkov, monografií mnohých posúvajú do pozície strojov komentujúcich právo bez potrebného širšieho rozhladu. Uvedené má svoj výraz aj v obsahu a kvalite výučby. Podobný jav môžeme pozorovať aj u študentov – s tým, že ich úsilie sa zväčša zameriava aj iným smerom – pohodlne, aj keď s naplnením minimálnych požiadaviek jednoducho prežiť. V uvedenom nekompatibilnom svete (alebo v dvoch paralelných svetoch) sa akoby odohráva výučba na právnických fakultách dnešných čias. Čo podstatné sa vytratilo z fakultného či univerzitného života? Ako môžeme vedľa seba – študenti a vysokoškolskí učители – len koexistovať, bez potrebnej miery kooperácie a vzájomnej interakcie? Odpoveď nie je jednoduchou, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. A nie je ani úplne odtrhnutou od názvu príspevku, ako by sa mohlo zdať na druhý pohľad.

Právnické univerzitné vzdelávanie sa v súčasnosti nachádza v pomerne krízovom stave. Ako autori si uvedomujeme dosah a vážnosť tohto tvrdenia a aj skutočnosť, že krízu nie je schopný (alebo aj ochotný) vnímať každý. Na tomto mieste nie je dôležité analyzovať príčiny, priebeh a dôsledky, skôr sa pokúsime sústrediť na možné riešenia pri súčasnej otvorenosti diskutovať o riešeniach ďalších.

Fakulty, ale aj univerzity stratili svojho (od stredoveku pestovaného) „komunitného ducha“, ktorý obsiahol aj pocit spolupatričnosti, spolunáležitosti; pocit a možnosť vzájomného obohatenia sa; čas, chuť a priestor na dialóg; fluidum vzťahu medzi študentom a učiteľom ako vzťahu úcty a dôvery a fluidum vzťahu medzi prácou alebo štúdiom na fakulte a jej výsledkom ako vzťahu pokory a trpezlivej pokojnej práce. Nie všetko z uvedeného sa dá napraviť ihneď a naraz, no na všetkom sa dá takmer ihneď začať pracovať. Naša štúdia si vybrala niekoľko možných riešení nápravy – a to riešenie cez výučbu voliteľných predmetov.

Výučba práva sa vo všeobecnosti verejnosťou chápe ako proces prípravy uchádzača na výkon niektorej z právnických profesií (či už klasických stavovských profesií, alebo v rámci výkonu verejnej a štátnej služby). Obsahom výučby teda je (alebo by malo byť) oboznámenie študenta so základmi fungovania a formovania právneho poriadku, systému prameňov práva, teóriou štátu a práva s následným vyústením teoretických poznatkov do jednotlivých právnych odvetví. V tomto vnímaní by mal študent preniknúť do podstaty právneho systému ako takého, do podstaty vnímania práva ako spoločenského fenoménu. Žiadaným je, ak je to v kombinácii s usilovným a systematickým štúdiom a tréningom v podobe právnej argumentácie, rétoriky a právneho písania. Ideálom navyše je, ak sa načrtnutý proces deje v symbióze rozmanitých uhlov pohľadu právnej filozofie, dejín štátu a práva, právnej dogmatiky, právnej komparatistiky a pod.

Uvedená možnosť kreácie študenta práva ako bytosti mysliacej a formujúcej si vlastné názory a ich argumentačnú bázu (čo je ale nemysliteľné bez štúdia) sa ponúka najmä cez voliteľné predmety. Práve tento typ výučby je totiž založený na akte dobrovoľnosti pristúpenia k matérii (ale aj k osobe učiteľa), ktorý predpokladá vlastný individuálny záujem študenta. Dôležitou v tomto ohľade je aj reálna možnosť učiteľa venovať v rámci voliteľného predmetu viac času individualite študenta a možnostiam jej prezentácie. Ide tiež o psychologický moment atmosféry v menšej skupinke študentov v rámci výučby, ktorá vie zabezpečiť aj možnosti osobnejšieho prístupu. Následne ide aj o ochotu učiteľa venovať sa študentom, čo je niekedy síce náročné, ale mimoriadne dôležité aj pre pestovanie ich vzťahu k odboru, ktorý študujú, a k inštitúcii na ktorej svoje štúdium realizujú. Z našich pedagogických skúseností vieme, že aj opísaná námaha vie priniesť svoje ovocie, a to v rovine, ktorá je pre učiteľa najdôležitejšia – v rovine skutočného vzťahu učiteľa a študenta.

Aký teda má potenciál a dosah výučba voliteľných právno-historických predmetov?

1. Predmet musí zaujať – uvedená požiadavka zahŕňa atraktivnosť predmetu, prepojitelnosť predmetu na pozitívno-právne a právno-teoretické disciplíny, reprezentatívnosť ponúkaných predmetov a pod.

Základom prístupu k voliteľnému predmetu je akt dobrovoľnosti, práve preto by mali byť ponúkané právno-historické predmety nastavené tak, aby študenta vedeli osloviť svojim obsahom, spôsobom výučby, alebo aj možnostami vlastného kreatívneho príspevku na ich obsahu. Dôležitým môže byť aj kritérium prepojitelnosti získaných poznatkov na pozitívno-právne disciplíny (v zásade sa nevylučuje ani prepojitelnosť na tradičné teoretické a propedeutické disciplíny). Študent musí mať o predmet záujem, musí z neho cítiť novú výzvu a možnosť naučiť sa niečo nové a zaujímavé. Naplnenie uvedených cieľov sa dosahuje aj kreatívnym výučbovým procesom založeným na dialógu (ktorému ale predchádza samoštúdium), na diskusií v širšej skupine, na obhajobe svojich téz a záverov, na prezentácii výsledkov výskumu a pod. Predstava, že v uvedenom modeli výučby je záťaž len na jednej strane (t.j. na strane študenta), je v zásade mylná, nakoľko požiadavky samoštúdia sa viažu aj na vysokoškolských učiteľov, z ktorých viacerí svoje povolanie vnímajú aj ako poslanie a záľubu v kontinuálnej túžbe po nových vedomostiach. A nové vedomosti a podnety na premýšľanie častokrát prichádzajú práve od študentov. Prepojitelnosť a zabezpečenie prenosu (presnejšie kontinuálnej nadväznosti) myšlienok z jednotlivých predmetov právnického štúdia bola a aj je problémom tých, ktorí chcú študentom niečo odovzdať. Práve preto sa systematicky mnohí usilujú o inováciu už fungujúcich predmetov, alebo o vytváranie predmetov nových – reagujúc tak na požiadavky právnej vedy a praxe. Požiadavka transferu vedomostí a ich prepojenosti študentovi zabezpečí tzv. panoramatický pohľad na právo v jeho vývoji a možných súvislostiach. V tomto ohľade sa ponúkajú možnosti tzv. prierezových medzikatedrových predmetov, ktoré v sebe obsiahnu aj rôznosť a rozmanitosť názorov, otvoria priestor pre polemiku, tak žiadanú a vítanú na akademickej pôde, so záverečným zhodnotením v možnej podobe obhajoby téz problému či kauzy načrtnutej v rámci výučby. Ako podnetný spôsob hodnotenia vnímame aj vypracovanie esejí alebo právnych stanovísk, ktorých výpovedná hodnota je vyššia než „namemorovanie sa vedomostí“. V rovine voliteľných predmetov sa otvára priestor aj pre klinické právne vzdelávanie, ktoré síce v oblasti pozitívno-právnych predmetov prebieha, no v oblasti právno-historickej ide o zriedkavý jav. Osobitne cenným je sprostredkovanie medziodborového nadodvetvového pohľadu (napr. prizvaním odborníka z praxe alebo z inej vzdelávacej inštitúcie).

2. Rozloženie výučby voliteľných predmetov by malo zodpovedať ich poslaniu, t.j. rozšíreniu vedomostí študenta v istých parciálnych oblastiach aj s ohľadom na prepojenie a znalosť istého požadovaného penza informácií z iných predmetov.

Rozloženie jednotlivých povinných a voliteľných predmetov je kľúčovou otázkou vo vzťahu k charakteru a smerovaniu právnického štúdia. V tomto ohľade už nejde o snaženie sa konkrétneho učiteľa („práca na seba“), ale o snaženie sa tímu – celej fakulty v komunite – vo viere v potrebu a dobrý základ tohto vážneho kroku.

Plány na dobrú a kvalitnú reformu sa netvorí z hodiny na hodinu, sú výsledkom niekedy aj dlhoročného premýšľania či skúšania rôznych prototypov. Je nám jasné, že ideálny typ vzdelávania nedosiahneme, čo je prirodzené aj vzhľadom na rôznosť individualít študentov a ich požiadaviek. Môžeme sa ale snažiť vybudovať model, ktorý sa k uvedenému ideálu môže (aspoň postupne) približovať. Reformy potrebujú skúsenosti kmeťov, dobrú víziu, odhodlanosť a dravosť mladosti v nevyhnutne súladnej jednote. Ak existuje „komunitný duch“ fakulty – tak tam sú uvádzané požiadavky určite prítomné aj so snahou o neustále vlastné sebazdokonaľovanie. Reforma tak bude aj odpoveďou na otázku určenia pomeru pozitívnoprávnych a teoreticko-propedeutických disciplín, čo býva často predmetom sporu. Z nášho uhla pohľadu je potrebné dosiahnuť vyváženosť oboch v oblasti povinného penza informácií s možnou modifikáciou v oblasti voliteľných predmetov (vzhľadom na výber sa pomer medzi pozitívnoprávnymi predmetmi a teoreticko-propedeutickými predmetmi môže zmeniť v prospech jednej či druhej skupiny). Reforma obsahu predmetov a reforma ich rozloženia v študijnom programe sú dve navzájom neodlučiteľné podmienky skvalitnenia právnického vzdelávania ako takého.

3. Aké sú nové výzvy vzhľadom na požiadavky reformy procesu právnického vzdelávania na Slovensku alebo majú právno-historické voliteľné predmety potenciál obohatiť súčasných študentov?

Pohľad na v súčasnosti degradujúcu sa úlohu právnika v spoločnosti je výzvou aj pre tých, ktorí adeptov právnického stavu vzdelávajú a pripravujú pre výkon právnickej profesie. Ak študentov práva naučíme vnímať právo len ako „zhluk paragrafov“, prípadne ako „skvelú príležitosť na získanie množstva peňazí“, tak nám obrazne nezostane priestor aj pre oživenie práva ako umenia dobra a spravodlivosti. Z historického vývoja práva sa môžeme z mnohých vecí poučiť a z etiky sa môžeme mnoho vecí naučiť. V každej dobe sa etické dilemy tej-ktorej stavovskej profesie istým spôsobom riešili aj na príslušnej akademickej pôde. Doba, ktorá bola tak „dokonalá“, že etické problémy v nej neexistovali (a už vôbec nie etické problémy v práve) vymazala etiku z obsahu jednotlivých predmetov, a tým aj zo študijných programov. Súčasnosť nám (a už dlhší čas) ponúka cestu návratu k nej aj vo význame výzvy k tolerancii, slušnosti a úcte k druhým. Právnická akademickej obec by nemala nechať tieto výzvy nepovšimnuté a zapojiť sa do kultivovania najskôr seba samých a potom aj tých druhých.

Osobitnou výzvou vo vzťahu k reforme procesu vzdelávania je **potreba reformy doktorandského štúdia**. Doktorand ako mladý vedecký pracovník nesie v sebe potenciál inovácií, nového pohľadu a nového vnímania vecí, uvedené je potrebné v ňom nájsť, či prípadne prehľbiť. Ak vzťah študent – vysokoškolský učiteľ by mal byť založený na „tutoringu“, osobitne to platí pre vzťah doktorand – školiteľ. Vzdelávacia inštitúcia má možnosti obohatiť doktorandský študijný program aj o individuálne konzultácie či výberové prednášky a predmety pre záujemcov z doktorandského štúdia. Vítaná aj konzultačná medziodborová výpomoc), ktorá by určite prispela pri niektorých typoch prác ku vyššej kvalite a teoretickej a praktickej využiteľnosti ich poznatkov.

ZÁVER

Cieľom našich výkladov bolo predstavenie možných riešení reformy právnického vzdelávania cez ponuku voliteľných predmetov s právno-historickým (a čiastočne aj s právno-teoretickým či právno-filozofickým) základom. Je to podľa nášho názoru jedna z ciest zvýšenia atraktívnosti štúdia, jedna z možností individuálnej profilácie študenta a podporovania fakultného „komunitného ducha“.

Reforma právnického vzdelávania je už pomaly nutnou výzvou dnešných dní. Je na nás – vysokoškolských učiteľoch právnických fakúlt – ako sa k danej výzve postavíme. Pretrvávajúca pasivita alebo isté čiastkové riešenia však podľa nášho názoru nepredstavujú optimálny postoj k tejto požiadavke. Často od študentov ako učiteľov požadujeme kreativitu – teraz je ale čas na nás – predstaviť a ponúknuť vlastné kreatívne myslenie. Úcta dnešnej mladej generácie k autoritám sa nezakladá na (niekedy aj fiktívnom) pátose ale na istom zaslúženom uznaní práce a jej výsledkov. Nemenej dôležitým (avšak nielen v dnešnej dobe) je aj

ľudský rozmer tohto vzťahu a jeho imanentná časť – úcta, rešpekt, sloboda a tolerancia. Len tak môže byť akademická pôda skutočne pôdou s akademickými slobodami.

Tlaksúčasnosti preferujúci výučbu pozitívnoprávnych predmetov je „dvojsečnou“ zbraňou s výsledkom v podobe produkovania študentov z „právnickej učňovky“ či „večernej právnickej školy“ (aj s ich neblahými odrazmi v našej minulosti), inými slovami povedané produkovanie študentov bez širšieho rozhľadu, bez formácie vlastného kritického myslenia, ktorého základom sú práve právo-teoretické, právo-historické a právo-filozofické disciplíny. Poslaním univerzitného štúdia podľa nášho názoru nie je produkcia strojov bezducho a jednoducho aplikujúcich právo, ale produkcia mysliacich bytostí s vlastným kritickým názorom a myslením. A azda aj preto boli právnici (skutočne univerzitne vzdelaní právnici) prvými obeťami revolúcií.⁵

5 Za mnohé podnetné úvahy v tomto smere autori ďakujú kolegom a priateľom Mgr. Mgr. Lucii Berdisovej, PhD., JUDr. Róbertovi Dobrovodskému, PhD, LL.M., Mgr. Marekovi Káčerovi, PhD. a doc. JUDr. Mgr. Andrei Olšovskej, PhD.

PRÁVNE DEJINY AKO SÚČASŤ UNIVERZITNÉHO VZDELÁVANIA¹

**MICHAL POVAŽAN
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ
FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE**

1 Táto práca bola podporená grantom VEGA 1-0283-14.

ÚVOD

O reforme právnického vzdelávania sa na univerzitách vo svete vo hovorí od nepamäti. Po zmene režimu v roku 1989 a najmä v súvislosti s prípravou nového vysokoškolského zákona po roku 2000 bola táto téma otvorená aj na slovenských vysokých školách. Je to súčasť širšej diskusie o podstate univerzitného vzdelávania a jeho budúcom nasmerovaní. Samotná diskusia o podobe reformy právnického vzdelávania nabera rôzne formy: najčastejšie ide o presúvanie predmetov medzi ročníkmi či stupňami štúdia, vylučovanie starých predmetov a pridávanie nových, tvrdenia o nepotrebnosti záverečných prác či o všeliečiacej potrebe napojiť vzdelávanie na prax pod čím sa obyčajne rozumie klinické vzdelávanie. Málo sa hovorí o tom, čo znamená byť právnikom a aký je cieľ univerzitného vzdelávania. Bez snahy zadefinovať si odpovede na tieto otázky nie je možné pristúpiť k udržateľnej reforme právnického vzdelávania, ktorá neostane iba pri povrchu ako to bolo relatívne nedávno pri zavádzaní kreditového systému, ale ovplyvní samotný obsah vzdelávania a formovanie absolventov právnických vysokých škôl.

Keď uvažujeme o univerzite nezaškodí pristaviť sa pri slávnom diele Johna Henryho Newmana *Idea of University*², ktorý za univerzitu pokladal spoločenstvo mysliteľov oddaných intelektuálnemu hľadaniu nie pre nejakú vonkajšiu príčinu, ale pre poznanie samo. V tomto spoločenstve sú študenti vedení rozmyšľať, argumentovať, porovnávať a rozlišovať. Účelom univerzity nemá byť získať úzko zamerané znalosti či schopnosti, ale napomôcť pri sformovaní plnohodnotných osobností s širokým poznaním.³ Univerzita teda nemá existovať kvôli vede, ale kvôli vzdelávaniu študentov; jej základným poslaním nie je pripravovanie študentov pre prax, ale učiť a naučiť ich myslieť; a nakoniec skutočným poslaním univerzity je poskytnúť celostné, nie čiastkové vzdelanie.⁴

Iste možno namietajú, že Newman písal svoju prácu v polovici 19. storočia a teda čelil úplne iným podmienkam. To je zaiste pravda, ale jeho práca nie je „iba“ praktickým sprievodcom ako presne vybudovať a riadiť univerzitu, ale hlavne filozofickou prácou, ktorá sa dodnes považuje za základ aj politického myslenia o tom, čo je a čo má byť univerzita a ako o nej máme uvažovať či ju reformovať⁵.

Ak teda pripustíme, že prerušenie slobodného vývoja našich univerzít počas obdobia komunizmu 1948 až 1989 pretrhlo našu tradíciu uvažovania o tom, čo má byť univerzita, musíme zároveň pripustiť aj našu intelektuálnu povinnosť vrátiť sa k bodu jeho prerušenia a pokúsiť sa aspoň intelektuálne rekonštruovať vývoj, ktorý našej krajine nebol dopriaty a nerobiť rýchle skratky vo forme jednoduchého preberania riešení z iného kultúrneho prostredia či nechať sa viesť na vlne módnosti, ktorá neobchádza ani univerzity či ich reformy.

Cieľom tohto článku je jednak uvažovať o univerzite a jej poslaní vo svete a tiež zamyslieť sa nad úlohou právnych dejín v právnickom vzdelávaní. Autor sa pokúsi držať Newmanovej definície univerzity a aplikovať ju na dnešok, Slovenskú republiku, právnické vzdelávanie a osobitnú úlohu právnych dejín v ňom.

UNIVERZITA LEN AKO PRÍPRAVA PRE PRAX?

Kľúčové pre vysporiadanie sa s otázkou, či univerzita má byť prípravou pre prax je pochopenie čo je cieľom univerzity – odovzdanie celistvého vzdelania. Čo sa však chápe pod týmto pojmom? Klasická teória, ku ktorej sa kloníme, hovorí, že poznanie je reprezentácia skutočnosti v ľudskej myslí⁶. Výrok, aby bol chápaný

2 Samotná kniha *Idea univerzity* je súbor Newmanových prednášok prednesených na Univerzite v Oxforde v rokoch 1852 až 1858.

3 Viac pozri Newman, John Henry: *Idea univerzity*. Ivanka pri Dunaji: Kolégium Antona Neuwirtha, ISBN 9788097054670, 2015, 224 s.

4 Newman, John Henry: *Idea univerzity*. Ivanka pri Dunaji: Kolégium Antona Neuwirtha, ISBN 9788097054670, 2015, ss. 95, 111, 112

5 Pozri napr. prejav britského ministra vysokoškolského vzdelávania a vedy Davida Willeta z 9. septembra 2010 na Cranfield University. Dostupné na <https://www.gov.uk/government/speeches/universities-uk-annual-conference>. Navštívené 23. 12. 20145

6 Pozri viac Bonjour, Laurence: *Epistemology: Classic Problems and Contemporary Responses* (Elements of Philosophy). Rowman & Littlefield Publishers, 2002, 288 s.

ako poznanie musí byť podľa Platóna pravdivý, oprávnený a veriteľný⁷. Celistvé poznanie musí teda spĺňať hlavné kritérium: skutočnosť musí čo najviac a najkomplexnejšie byť zhodné s predstavou v mysli. Poznanie je definované ako mnohostranné a mnohovrstevné a nesmie rezignovať na žiadnu svoju súčasť. Touto svojou celistvosťou odmieta koncepciu okresávania vzdelania iba na niektoré súčasti, ktoré sú užitočné v rámci daného časovo obmedzeného pohľadu⁸.

Poznanie je teda ako veľká mozaika, ktorá pozostáva z množstva malých jednofarebných čiastočiek, ale ak bude chýbať v mozaikovitom obraze čo len jeden kamienok, obraz bude neúplný rovnako ako poznanie.

Práve celistvé poznanie je cieľom univerzity podľa Newmana: ide o hľadanie jednotlivých kamienkov skutočnosti a ich myšlienkové spájanie do jedného obrazca.

Pokiaľ prijmeme tento klasický pohľad na poznanie, musíme aj inak uchopiť jednotlivé súčasti univerzitného vzdelávania a teda aj právnického vzdelávania. Prax a teória prestanú byť súpermi, ktorí sa navzájom vylučujú, ale komplementárne súčasti jednotné a jednotného procesu vzdelávania, teda získavania poznania / poznatkov.

Samozrejme, tento pohľad by sa dal overiť aj sociologickými metódami, napr. prieskumom medzi majiteľmi väčších advokátskych kancelárií. Základná výskumná otázka by stála tak, či pre právnu prax je najvhodnejší kandidát, ktorý svoje štúdium venoval prípadovým štúdiám, teda jednotlivostiam alebo ten, ktorý vyvážil kazuistiku pochopením zmyslu jednotlivých právnych inštitútov a ich umiestnením do systému práva vo vývojovej perspektíve, keďže právo, ako aj spoločnosť, nie je a nebude statickým, ale veľmi dynamickým fenoménom.

PRÁVNE DEJINY A ICH Miesto V SÚČASNOM SYSTÉME

Čo sú právne dejiny? Propedeutický predmet alebo jeden z kľúčových predmetov právnického vzdelávania?

Keď sa pozrieme na právne dejiny očami dnes bežného diškurzu na právnických vysokých školách, prideme k záveru, že je to z pohľadu mnohých maximálne trpený propedeutický predmet, teda akýsi útrpný úvod do právnického štúdia a cieľom reformy by malo byť minimálne skrátenie tohto predmetu na maximálne jeden semester, ak už nie jeho úplné vypustenie z kurikula.

Keď sa zamyslíme nad štruktúrou dnešného vzdelávania vo všeobecnosti a právnického vzdelávania zvlášť, musíme konštatovať, že počas prvého, druhého a tretieho stupňa vzdelávania na základných a stredných školách, je dotyk medzi právom a študentom minimálny. Študenti teda prichádzajú do prvého ročníka bakalárskeho štúdia právnickej fakulty nepripravení na osobitosti právnej vedy a je potrebné doplniť/rozšíriť ich poznanie o čisto právnický pohľad na spoločenskú realitu. Toto rozšírenie sa deje v súčasnosti štyrmi spôsobmi/predmetmi: teóriou práva, právnymi dejinami, rímskym právom a právnou filozofiou. Keď sa zamyslíme nad touto štruktúrou vyjde nám, že teória práva je iba podmnožina právnej filozofie a rímske právo len podmnožina právnych dejín, teda v podstate máme dva statické propedeutické predmety zamerané na osvojovanie sa základných poznatkov z práva: teória práva a rímske právo. Ak sa zamyslíme nad obsahom týchto predmetov, uvidíme, že absentujú dejiny verejného práva ako statický propedeutický predmet. Ak by sme mali tieto tri predmety v prvom ročníku štúdia, pokrývali by základné potreby študentov v ich úvode do právnického vzdelávania. Samozrejme, budeme tu mať diskusiu o hodinovej dotácii týchto predmetov, ale to je skôr technická ako ideová otázka.

Ak teda pomineme propedeutické predmety v prvom ročníku štúdia ostane nám filozofia práva a právne dejiny ako predmety tvoriace základ poznania, keďže ich primárnym obsahom a cieľom je celistvé uchopenie reality z rôznych uhlov pohľadu – v prípade práva ide hlavne o perspektívu času, priestoru, kultúry a ideového konceptu. Z tohto výpočtu je zrejmé, že filozofia práva a právne dejiny majú viaceré styčné body

7 Bližšie pozri Platón: Teaitetos. In Dialógy(**). Bratislava: Tatran, preklad: Július Špaňár, 1990, ss. 423 – 514

8 Dolný, Ján: Idea univerzity v Newmanovej dobe a dnes. In Newman, John Henry: Idea univerzity. Ivanka pri Dunaji: Kolégium Antona Neuwirtha, ISBN 9788097054670, 2015, s. 180

a nie je možné ich sprostredkúvať študentom oddelene rovnako ako nebolo možné od seba oddeliť rímske právo, úvod do verejného práva a teóriu práva v prvom ročníku bakalárskeho štúdia.

Filozofia práva rovnako ako aj právne dejiny potrebujú pre svoju dobré zvládnutie študentmi dostatok poznania jednotlivých faktov zo strany študentov a to hlavne čo sa týka súčasnej právnej úpravy, ktorá je im najbližšia a slúži ako „odrazový mostík“ pre hlbšie teoretické poznanie práva a vytvorenie si onoho celistvého poznania, o ktorom hovorí aj Newman.

V tejto súvislosti je dôležité zamyslieť sa kedy je vhodný čas pre takéto hĺbkové skúmanie práva a s čím by malo byť prepojené. Ak sa dnes pozrieme na štruktúru študijných programov právo, vidíme, že usporiadanie ide od všeobecného ku konkrétnemu pričom vidíme akúsi neistotu na konci štúdia, ktoré akoby obsahuje predmety, ktoré sa inam nezmestili, či neprimerane dlhé skúškové štátnicové obdobie zamerané na preverovanie kvantity zvládnutého poznania a už menej na jeho kvalitu. Dokladom tohto tvrdenia je neustále sa vracajúca diskusia o (ne)potrebnosti záverečnej práce.

Ak si uvedomíme, že právnická práca z veľkej časti pozostáva z písomného zaznamenávania argumentácie, tak sa nám musí zdať táto diskusia nemiestna a mala by byť nahradená skôr rozpravou o miere zavedenia pravidelných ročníkových prác.

Neutešená situácia so záverečnými prácami je úzko spojená aj s absenciou sumarizujúcich „hĺbkovo právnických“ predmetov na konci štúdia ako je filozofia práva a právne dejiny. Tieto dve disciplíny majú potenciál v poslednom ročníku magisterského štúdia akosi zakončiť oblúk, ktorý sa začal v prvom ročníku bakalárskeho štúdia propedeutickými statickými predmetmi z dejín a teórie práva.

ZÁVER

Pokiaľ je našou ambíciou poskytovať celistvé vzdelanie a pripraviť čo najlepšie absolventov právnických fakúlt pre úspešnú právnu kariéru, potrebujeme sa zamerať na prehĺbenie poskytovaného vzdelávania, akcentovanie kvality poznatkov pred ich kvantitou a prinavrátenie vážnosti písomnému zachytávaniu právnej argumentácie.

PROPEDEUTICKÉ PRÁVNE PREDMETY A PRÁVNA PRAX

**ŠTEFAN SISKOVÍČ
KATEDRA DEJÍN PRÁVA PRÁVNICKEJ
FAKULTY TRNAVSKEJ UNIVERZITY
V TRNAVE**

ABSTRAKT

V predloženom článku sa snažím naznačiť akým smerom by sa mali uberať propedeutické právne predmety, ak sa chcú spolu s pozitívnoprávnymi predmetmi podieľať na priblížení výučby právnej praxi. Som presvedčený, že hlavnou úlohou propedeutických predmetov na právnických fakultách je študentom poskytnúť popri určitej pojmovej základni aj priestor, kde by si mohli testovať svoje teoretické vedomosti, a kde by tak prichádzali do styku s tým čo nazývame právnym myslením.

ABSTRACT

The aim of presented article is to indicate the direction of development of propedeutical subjects, if they will participate in the approximation of legal studies towards legal practice. I believe that the main task of the propedeutical subjects on faculties of law is to provide students, in addition to legal terminology basis, also a space where they could test their theoretical knowledge, and so came into contact with something we call the legal thinking.

KĽÚČOVÉ SLOVÁ

Propedeutické právne predmety, výskum, analýza

KEYWORDS

Propedeutical legal subjects, research, analysis

KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr., Mgr. Štefan Siskovič PhD.

„Môžem s istotou povedať, že najschopnejší študenti, s ktorými som sa ako učiteľ stretol, sa hlboko zaujímali o teóriu poznania. Za „najschopnejších študentov“ považujem tých, ktorých vynikali nielen šikovnosťou, ale aj schopnosťou samostatne usudzovať. Radi diskutovali o axiómoch a metódach a úpornosťou, s akou bránili svoje názory dokázali, že to boli pre nich dôležité otázky.“

(Albert Einstein, z nekrológu na Ernsta Macha)

ÚVOD DO PROBLÉMU

Nadobudol som presvedčenie, že študenti prichádzajú na právnickú fakultu študovať právo s tým, že od nej a jej pedagógov očakávajú, že ich pripraví/pripraví na prax. Študenti si však často pod „prípravou na prax“ predstavujú, že každý dobrý právnik musí počas svojho štúdia na vysokej škole zvládnuť a zapamätať si čo najväčší počet, „ak nie všetky“, znenia právnych noriem a rozhodnutí súdov, ktoré bude následne po skončení štúdia potrebovať pri praktizovaní práva. Možno si predstavuje, že si všetky takto získané vedomosti uloží do „čarovnej škatuľky“ vo svojej pamäti, a keď bude potom praktizovať právo a príde za ním klient s problémom, tak len jednoducho do svojej „čarovnej škatuľky“ nazrie a vytiahne z nej vždy pohotovo jednoznačnú odpoveď. Od štúdia na právnickej fakulte preto študenti práva očakávajú, že im „sprístupní“ možno ich aj „donúti“ resp. minimálne im pomôže pri ich snahe o vytvorenie si ich vlastnej „čarovnej škatuľky“.

Bohužiaľ táto predstava je mylná. V prvom rade nikto si nikdy nezapamätá také množstvo údajov, aby jeho „čarovná škatuľka“ fungovala.¹ Zistia tiež, že bezduché memorovanie právnych textov, dokonca aj argumentov pri tak rýchlo sa meniacich právnych normách a zároveň v prostredí kde je všetko na „webe“, je priam zbytočné. Dnes už je však zrejmé, že uvedené tvrdenia sa nevzťahujú len na právo, ale na akékoľvek vedecké alebo odborné disciplíny. Žijeme jednoducho v dobe pretlaku informácií, kedy sa doba spoľahlivosti získaných poznatkov a vedomostí neustále skraca. V druhom rade študenti počas štúdia práva zistia, že na väčšinu právnych otázok nemáme jednoznačné odpovede. Cieľom právnického štúdia preto nie je, resp. nemalo by byť zapamätanie si obrovského množstva informácií, ale **pochopenie a zvládnutie procesu riešenia právnych problémov**. Študenti by sa na právnickej fakulte mali jednoducho naučiť, čo to znamená právnický myslieť. Čo to však znamená právnický myslieť? No ešte ťažšie je zodpovedať otázku ako máme tých študentov naučiť právnický myslieť?

Na jednej strane jedným z hlavných kritérií pre získanie či už bakalárskeho alebo magisterského titulu z práva, je napísanie bakalárskej alebo diplomovej práce. Myšlienkové postupy a aj výskum, ktoré používa študent píšuci záverečnú prácu, sa v podstate nelíšia od tých, ktoré sa využívajú, resp. sú používané pri riešení konkrétnych káuz v praxi.² Hoci to nie je na prvý pohľad zrejmé, písanie záverečných prác je ideálnym prostriedkom pre študenta právnickej fakulty, ktorý mu pomôže „pripraviť sa na prax“. Pri jej písaní sa môže naučiť, resp. si precvičiť a zdokonaľiť vlastné schopnosti ako uskutočňovať výskum a následne vytvárať právne analýzy. Otázkou je či samotné písanie prác je dostačujúce. Či nie je v súčasnej dobe potrebné uvažovať o tom, že ak chceme reformovať štúdium na právnických fakultách, je potrebné, aby sme do dôsledkov pracovali s myšlienkou, že každý právnik, ktorý chce vykonávať svoju prax kvalitne, sa musí stať **profesionálnym spisovateľom**.³ To však znamená, že namiesto toho, aby študenti memorovali znenia právnych noriem alebo súdnych rozhodnutí, musia skôr pochopiť, že ak chcú vedieť riešiť praktické prípady, musia sa najskôr

- 1 Stačí sa ísť pozrieť do akejkoľvek či i len priemernej knižnice, v ktorej sa nachádzajú odborné a vedecké knižné publikácie. Svedčí však o tom aj fakt, že sa postupne úspešne rozvinuli viaceré elektronické zbierky zákonov, ktoré nielen uľahčujú ale skôr umožňujú právnikom orientáciu v právnom systéme.
- 2 Niektorí sú presvedčení, že záverečné práce sú pre študentov zbytočné, pretože v nich často riešia iba fiktívne problémy. Podľa niektorých (nielen právnych teoretikov) je však celý právny systém fikciou. Avšak užitočnou fikciou. Záverečné práce orientované na riešenie problémov, ktoré nie sú využiteľné v praxi, preto samy o sebe nie sú problematické. Stávajú sa nimi až vtedy, keď stratia svoj edukačný charakter a študenta (hoc aj pri riešení fiktívnych problémov) nenaučia zásadám právnej analýzy.
- 3 Pozri k tomu EDWARDS, H., L. 2006. *Legal Writing: Process, Analysis, and Organisation*. Wolters Kluwer Law & Business. 2006, s. 461. ISBN: 978-1454841548. časť *Who me? A Writer?* Komunikácia právnikovi, ktorý rieši problém svojho klienta (či už s ním alebo so zainteresovanými právnikmi) často prebieha v písomnej podobe.

naučiť, že výskum, analýza a následné spracovanie právneho problému v písomnej podobe je komplexný a vzájomne popretkávaný problém. V rámci tohto procesu právnici zisťujú aké právo platí. To im následne umožňuje, aby vzhľadom k právnemu stavu vytvárali „dobré“ právne argumenty alebo právne dokumenty (zmluvy). Tento proces, nie „mágia“, je to čomu hovoríme praktická oblasť práva. Tým sa v podstate dostávame aj k samotnému účelu nielen písania záverečných prác na právnických fakultách, ale všetkých propedeutických právnych predmetov. Študent by si v prvých dvoch ročníkoch nemal na týchto predmetoch osvojiť len akúsi základnú právnickú terminológiu. Cieľom právnej propedeutiky by malo byť pomôcť získať potrebné penzum skúseností s riešením právnych problémov, a tým im uľahčiť „vstup do praxe“. Podobne ako sa pozitívoprávne predmety začínajú orientovať na tzv. právne kliniky tak aj propedeutické právne predmety by mali pomocou povinne voliteľných prípadne voliteľných predmetov poskytnúť študentom práva priestor, kde by si mohli „zašpiniť ruky“. Priestor kde by sa mohli správať ako „skutočný právnik“. Priestor, kde by mohli riešiť právne problémy, písať profesionálne dokumenty, vysvetľovať vlastné riešenia, vytvárať a prezentovať vlastné argumenty a presviedčať, že práve ich riešenie je to správne. Na povinných predmetoch by tak študent práva mal získať teoretické vedomosti o tom čo je to napr. právna analýza, resp., výskum, právna logika, právna argumentácia, interpretácia, a príslušná právna terminológia, a následne si svoje teoretické vedomosti otestoval napr. pri riešení konkrétnej historicko-právnej kauzy, alebo pri písaní seminárnej práce. Tie predmety však v konečnom dôsledku majú študentom tiež ukázať, že samotná cesta je dôležitejšia ako koniec, pretože samotné závery v konečnom dôsledku prinesú vždy oveľa menej „bodov“ než kvalitná analýza, ktorou sú podporené.

PREČO POTREBUJE ŠTUDENT POROZUMIEŤ VÝSKUMU?

Kľúčom k úspechu pri riešení a skúmaní právnych problémov je zistenie, že výskum je potrebné vnímať ako proces. Nikto si nedokáže zapamätať milión rozhodnutí súdov alebo iných právnych textov. Zároveň však v rámci výskumu nikdy nehľadáme „ihlu v kope sena“. Preto každý kto porozumie procesu výskumu, dokáže dosiahnuť akýkoľvek výskumný cieľ.

Predtým než sa samotný výskum začne je potrebné si ujasniť či skutočne rozumieme problému, ktorý ideme riešiť. Akonáhle v tom máme jasno, volíme výskumnú stratégiu. Každý výskum sa začína zhromažďovaním materiálov týkajúcich sa skúmaného problému (heuristika). V informačnej spoločnosti je bežnou praxou, že sa výskum začína na „webe“ prostredníctvom najobľúbenejšieho internetového vyhľadávачa alebo digitálnej encyklopédie (sekundárne zdroje). Cieľom zhromažďovania materiálov však musia byť **primárne zdroje**, ktorých účelom nie je skúmajúceho v problematike iba zorientovať. Primárne zdroje sú zdroje, ktoré obsahujú informácie týkajúce sa skúmanej problematiky, a ktoré majú:

- a) charakter noriem, sú teda všeobecne záväzné a priamo regulujú skúmaný problém,
- b) nemajú charakter noriem, no sú záväzné argumentačne (napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky).

Pri výskume nie je dôležité čím študent začne. Je síce vhodné najprv sa v problematike zorientovať a následne pokračovať analýzou primárnych zdrojov, no nie je to pravidlo. Ide skôr o osobný prístup študenta, ktorý si volí taký postup, ktorý mu najviac vyhovuje. Dôležité však je, že ak na začiatku nenájde dostatok zdrojov, neznamená to, že je potrebné skončiť výskum, ale skôr to, že študent by mal zmeniť svoju výskumnú stratégiu. Jednou zo schopností, ktorú by si mal študent pri učení sa „robiť výskum“ osvojiť, je totiž vytváranie a plánovanie výskumnej stratégie, ktorá sa hodí na riešenie skúmaného právneho problému. Študent by mal byť flexibilný a schopný meniť a prispôbiť ju hneď ako sa dozvie viac o riešenom probléme a o práve, ktoré sa na neho má aplikovať.

Doterajší opis výskumného procesu sa pravdepodobne zdal byť povedomý respektíve prinajmenšom očakávateľný. Dôležité je, že študent, ktorý píše záverečnú prácu, alebo aj akúkoľvek seminárnu prácu, musí používať rovnaké postupy ako niekto, kto rieši konkrétny právny problém. Musí v prvom rade porozumieť prípadu a prispôbiť mu svoju výskumnú stratégiu, aby následne mohol pristúpiť k jeho analýze. Na to, aby niekto mohol vykonávať výskum musí preto zároveň vedieť robiť právnu analýzu. Iba právna analýza

dokáže skúmajúceho zorientovať v tom akým otázkam sa má venovať a ako má využiť získané materiály, tak, aby vyriešil zadaný právny problém. Bez pochopenia právnej analýzy skúmajúci iba vykoná jednotlivé mechanické úkony v rámci výskumu, no nebude schopný porozumieť jeho výsledkom.

PREČO POTREBUJE ŠTUDENT PRÁVA OVLÁDAŤ PRÁVNÚ ANALÝZU?

Ako som naznačil v predchádzajúcej časti článku, výskum je pri riešení konkrétneho právneho problému spojený s analýzou. Existuje názor, že každé poznanie a poznávanie začína analýzou. Možno preto, že náš rozum – kognitívny aparát čelí na začiatku každého poznávania komplexnosti sveta. Každý problém, s ktorým sme na začiatku konfrontovaný je v podstate nerozlišeným celkom, ktorý sa snažíme uchopiť. Analýzou problém uchopujeme v jeho komplexnosti a jeho rozložením na jednotlivé časti sa snažíme mu porozumieť. Príkladom analytického poznávania sveta je spôsob ako vnímame svetlo, ktoré sa na našej sietnici rozkladá na jednotlivé fotóny vnímané našou sietnicou. Komplexný obraz sveta sa na našej sietnici rozpadáva na najmenšie časti. Analýza je teda postavená na predpoklade, že poznanie celku začína poznaním jeho jednotlivých častí. **Cieľom analýzy je preto sprostredkovanie poznania celku prostredníctvom poznávania jeho jednotlivých častí.**

Pri štúdiu práva sa pritom študenti musia naučiť dôsledne rozlišovať medzi faktickou a právnou analýzou.

Pri faktickej analýze izolujeme dôležité fakty (časť) od tých nedôležitých, čím si vytvárame predstavu o skutkovom stave (celok), teda o tom, čo je predmetom nášho skúmania. Zároveň nám však táto činnosť pomáha formulovať právnu otázku, na ktorú budeme následne v rámci právnej analýzy hľadať odpoveď.

Cieľom faktickej analýzy je odhaliť odpovede na otázky:

- a) koho sa skúmaný právny problém týka, a aký je vzťah zainteresovaných strán,
- b) aké nároky proti sebe strany vzniesli,
- c) aké udalosti viedli k vzniku sporu, resp. skúmaného právneho problému, v čom sa verzie zúčastnených strán líšia, a aká je ich história.

Faktická analýza sa využíva hlavne v praxi, ale študenti sa s ňou stretnú aj pri písaní záverečných prác alebo aj akýchkoľvek seminárnych prác.⁴ Je často využívaná napríklad aj v rámci právnohistorických záverečných prác, pri ktorých by sme povedali, že sa faktická analýza míňa svojmu účinku. Napriek tomu je zrejmé, že aj v typovo podobných prácach je faktická analýza veľmi dôležitá. Poskytne totiž študentovi informácie, ktoré mu umožnia zasadiť skúmaný problém do konkrétnej historickej doby,⁵ čo mu zároveň pomôže pri vytváraní štruktúry práce. Nesmieme však zabúdať, že neoddeliteľnou súčasťou faktickej analýzy je výskum orientovaný na zhromažďovanie materiálov (heuristika), v ktorých sa môžu nachádzať informácie o skúmanom probléme. Bez relevantných materiálov sa totiž kladenie vyššie uvedených otázok, ako aj snaha o ich zodpovedanie, stáva zbytočnou.

Pre ilustráciu použijeme nasledujúci príklad:

Téma bakalárskej práce: *Politické a právne aspekty vzniku Československej republiky.*

- 1) Pri faktickej analýze musí študent skúmať akých štátov sa vznik ČSR týkal (zúčastnené strany).
- 2) Musí zistiť či bol vznik ČSR bezproblémový alebo nie (vzťah zúčastnených strán)
- 3) Následne musí skúmať na akom území mala ČSR vzniknúť (analýza nárokov)
- 4) Nakoniec bude musieť zistiť čo bolo príčinou vzniku ČSR a teda príčinou rozpadu Rakúsko – Uhorska (analýza udalostí a ich história)

4 Platí to predovšetkým pre študentov, ktorých téma záverečnej práce nie je orientovaná výlučne na analýzu právnych textov (napr. Právna úprava vlastníckeho práva v právnom poriadku SR), a teda na právnú analýzu. V ostatných prípadoch sú študenti pred právnou analýzou nútení k spoznať fakty, ktoré im umožnia urobiť si predstavu o skúmanom probléme.

5 K základom právnohistorickej metodológie pozri bližšie knihu T. Gábriša GÁBRIŠ, T. 2012. *Právo a dejiny. Právnohistorická propedeutika*. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2012. 387 s. ISBN 978-83-7490-490-2.

Bez faktickej analýzy jednoducho nie sme schopní správne porozumieť skúmanému problému. Nedokážeme bez nej správne formulovať právnu otázku, na ktorú budeme v rámci právnej analýzy hľadať odpoveď. Porozumenie právnej otázky môže byť preto v práve rovnako ťažké ako jej zodpovedanie. Až po faktickej analýze (porozumení skutkovému stavu) a formulovaní právnej otázky môžeme prejsť k právnej analýze skúmaného problému. Cieľom právnej analýzy je získanie matérie pre zmysluplnú argumentáciu, ktorá bude podporovať formulovaný právny záver. Pre lepšiu ilustráciu si opäť pomôžeme nasledujúcim príkladom.

Téma bakalárskej práce: *Politické a právne aspekty vzniku Československej republiky*.

Študent po faktickej analýze zistil, že vznik ČSR sprevádzali viaceré problémy. Prvým z nich bola existencia dvoch zastupiteľských orgánov (SNR a Národný výbor), pričom Národný výbor mal zastupovať celý československý národ, SNR len jeho časť – slovenský národ. Zároveň zistí, že Národný výbor bol tvorený takmer výlučne z českých poslancov.⁶ Študent si preto položí právnu otázku: Bol vznik ČSR legálny a legitímny?

Popoložení právnej otázky nasleduje rovnako ako pri faktickej analýze výskum v podobe zhromažďovania materiálov (heuristika). Študent musí najskôr dôkladne porozumieť právnej otázke, a teda pojmom legalita a legitimita, až potom sa môže posunúť k právnej analýze získaných primárnych a sekundárnych zdrojov.⁷ Musí pritom rozhodnúť:

- a) aké právne predpisy sa vzťahujú, resp. priamo regulujú jeho prípad,
- b) aké sú možné interpretácie týchto predpisov (judikatúra súdov alebo vedecké štúdie, ktoré sa týkajú analyzovaného problému).

Právna analýza sa môže zdať jednoduchá, no v skutočnosti je niekedy mimoriadne náročná. Predstavme si, že k problematike politických a právnych aspektov vzniku Československej republiky nájdeme zdroje, ktoré si navzájom protirečia. Napr. jeden zdroj bude tvrdiť, že vznik ČSR sa musí interpretovať aj s prihliadnutím na Martinskú deklaráciu, iný zase bude tvrdiť, že Martinská deklarácia nemala z hľadiska vzniku ČSR štátoprávny význam. Nebude teda existovať jednoznačné stanovisko o tom, či legalita a legitimita vzniku ČSR je spojená výlučne s vyhlásením Zákona o samostatnosti štátu československého č. 11/1918 Sb. Z. a n. (28. október 1918) alebo aj s Martinskou deklaráciou (30. október 1918). Úlohou študenta je preto v rámci právnej analýzy dostať sa až na „koreň“ získaných materiálov, teda zistiť, aké sú východiskové predpoklady analyzovaných argumentácií a ukázať či sú logicky nerozporné (konzistentné) alebo nie.⁸ Tieto poznatky môže následne využiť pri písaní textu záverečnej práce alebo seminárnej práce. Podstatné však je, že pri právnej analýze nie je vôbec jednoduché rozhodnúť, aká právna norma sa vzťahuje resp. priamo reguluje zvolený skutkový stav, pretože toto rozhodnutie je častokrát ovplyvnené zvolenou interpretáciou. Znovu však platí, že závery nie sú až tak dôležité ako cesta, ktorou sa k nim dopracujeme.

Na záver tejto časti článku sa teda pokúsím zodpovedať položenú otázku, prečo študent potrebuje vedieť robiť právnu analýzu? Z predchádzajúceho opisu je zrejmé, že faktická a právna analýza nám umožňuje porozumieť jednotlivým častiam skúmaného problému, a tým nájsť odpoveď na položenú právnu otázku. Odpoveď na položenú právnu otázku je však zároveň riešením právneho problému, a teda splnením našej úlohy. Proces riešenia právneho problému sa dá prirovnať k skladaniu puzzle (obrázkovej skladačky).

6 Členstvo do Národného výboru sa určovalo podľa kandidátnych listín z volieb do ríšskej rady v roku 1911 výlučne spomedzi českých politických strán. MOSNÝ, P. – LACLAVÍKOVÁ, M. 2014. *Dejiny štátu a práva na území Slovenska (1848-1948)* Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2014, s. 162. ISBN: 978-83-7490-761-3. s. 46-47.

7 K primárnym a sekundárnym zdrojom pozri časť venovanú výskumu.

8 Pri analýze sa pritom môže ukázať: a) obidve analyzované argumentácie sú logicky nerozporné; b) obidve analyzované argumentácie sú logicky rozporné; c) len jedna z analyzovaných argumentácií je rozporná. „Najhorším“ prípadom pre študenta je možnosť b, pretože ak sa ukáže, že obidve argumentácie sú logicky rozporné, tak potom musí vytvoriť vlastnú logicky nerozpornú argumentáciu, teda vlastné vysvetlenie ním skúmanej problematiky. V ostatných prípadoch (a, c) stačí ak sa k jednej z analyzovaných argumentácií prikloní, pričom pri možnosti a musí uviesť dôvody prečo sa tak rozhodol, v prípade možnosti c je dôvodom rozhodnutia logická rozpornosť.

Výskumom jednotlivé diely puzzle „nájdete“ a na základe právnej analýzy následne „zistíte“ kam patria, tak aby v konečnom dôsledku poskladaný obraz dával zmysel. Ak sa študent naučí robiť túto analýzu kvalitne, bude schopný vysvetliť každý bod vo svojej argumentácii, a podporiť tak svoj záver, a teda riešenie zadaného právneho problému.

ZÁVER

Väčšina študentov prichádza študovať právo, aby sa následne vedeli uplatniť v rámci právnej praxe. Je teda pochopiteľné, že študenti vytvárajú tlak na právnickú fakultu, na ktorej študujú, aby im vytvorila priestor, kde získajú čo najviac vedomostí a schopností, ktoré im uľahčia ich vstup medzi praktizujúcich právnikov. Cieľom propedeutických predmetov by preto malo byť poskytnúť študentom prvotné skúsenosti a priestor, kde by si mohli, popri cibrení si právnej terminológie, otestovať svoje teoretické vedomosti pri riešení právnych káuz alebo písaní seminárnych prác a napokon aj v rámci písania záverečných prác. Každý právnik sa jednoducho musí stať profesionálnym spisovateľom. Len pre zlomok právnej praxe je dôležitá rétorika a vystupovanie. Získanie schopností robiť výskum a analýzu, tak v konečnom dôsledku má viesť k tomu, aby sa študent naučil písať vlastné právne texty, a aby porozumel tomu čo to znamená právne písať, a tak sa stal právnikom, ktorý sa bude vedieť bez problémov pohybovať v rámci právnej praxe.

VYBRANÉ ASPEKTY POČÍATKOV VÝUČBY PRÁVA A HISTORICKO- PRÁVNÝCH PREDMETOV NA ÚZEMÍ SLOVENSKA

**JÁN ŠTEFANICA
KATOLÍCKA UNIVERZITA
V RUŽOMBERKU, FILOZOFICKÁ FAKULTA**

ABSTRAKT

ŠTEFANICA, JÁN. VYBRANÉ ASPEKTY POČIATKOV VÝUČBY PRÁVA A HISTORICKO-PRÁVNÝCH PREDMETOV NA ÚZEMÍ SLOVENSKA. HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 7, 2015, Č. 2, S. 58

Obdobie osvietenstva prinieslo Uhorsku i rakúskym krajinám rozsiahlu tereziánsku školskú reformu v rámci ktorej boli prvé dva roky štúdia na akadémii zamerané na výučbu filozofie a nasledovné dva roky na právnické vzdelávanie. Na rozhraní 18. a 19. storočia sa v právno-historickej vede na území Slovenska uplatňovali najmä profesori právnických akadémií v Bratislave, Prešove a Košiciach, z ktorých posledné dve zanikli až v roku 1919. Jednotlivé slovenské práce, historické i právne, z obdobia prelomu 19. a 20. storočia zamerané na historicko-právnu problematiku nájdeme najmä v dobových slovenských periodikách. Zakladateľské obdobie právnej historiografie na Slovensku bolo spojené so založením a činnosťou Univerzity Komenského v Bratislave. V rámci reformy došlo k revidovaniu učebných plánov a skúšobných otázok. Zákonom zo dňa 27. mája 1919 č. 290 Sb. z. a n. o provizórnej úprave štúdia a štátnych skúšok na fakultách právnych a štátnych vied, boli zavedené nové predmety Dejiny verejného a súkromného práva v strednej Európe a Dejiny práva na území Československej republiky, ktorých zladenie však bolo problematické vzhľadom na dovtedajší rozdielny vývoj v českých krajinách a na Slovensku. Študijná doba bola upravená na osem semestrov, po prvých troch semestroch absolvovali študenti historicko-právnu skúšku.

ABSTRACT

The Enlightenment age brought Hungary and Austria countries Teresian comprehensive school reform in which the first two years of study at the academy focused on teaching philosophy and the other two year legal training. Interface between 18th and 19th centuries in the legal and historical science in Slovakia applied mainly professors from Colleges of law based in Bratislava, Prešov and Košice. The Colleges in Prešov and Košice ceased activity in 1919. The Slovak historical and legal studies from the late 19th and early 20th centuries focused on the historical and legal issues found in contemporary Slovak periodicals. Legal foundation period of historiography in Slovakia has been associated with the creation and activity of Comenius University in Bratislava. There has been a revision of the curriculum and examination of students. The act of 27 May 1919 no. 290 Sb. on a provisional adjustment of the study and state examinations in the faculties of law and government sciences have been introduced new subjects: The history of public and private law in Central Europe and The history of law in the territory of the Czechoslovak Republic was problematic due to a previously established divergent historical developments of law in the Czech countries and Slovakia. Study duration was adjusted to at least eight semesters, of which three semester's students have completed before making historical-legal examination.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

slovenské právne dejiny, výučba práva, dejiny verejného práva, dejiny slovanských práv, bibliografia právnych dejín

KEYWORDS

Slovak legal history, history of the Slavic rights, history of the public law, bibliography of legal history

KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr. Ján Štefanica, PhD.
jan.stefanica@gmail.com
Katedra politológie
Filozofická fakulta KU
Hrabovská cesta 1B
034 01 Ružomberok
Slovenská republika

ÚVOD

Počiatky výučby práva a historicko-právnych predmetov na našom území sú úzko prepojené so začlenením nášho územia do Uhorského kráľovstva a neskôr s existenciou Československej republiky. Ako v prvom tak i v druhom prípade pôsobili na školský i právny systém externé vplyvy a podpísali sa na vývoji historicko-právnych disciplín a práva samotného. Príspevok sa dotýka vybraných častí právnej histórie ako vednej disciplíny v 17. storočí, vrátane školských reforiem, ktoré reformovali výučbu práva. Za najdôležitejšie obdobie pre historicko-právnu vedu môžeme pokladať vznik Československej republiky po ukončení prvej svetovej vojny a nasledujúcich dvadsať rokov medzivojnového obdobia, v ktorom boli položené základy výučby právnych dejín a vyrástla prvá generácia profesionálne zdatných slovenských právnych historikov. V tomto kontexte sa stal významným zákon zo dňa 27. mája 1919 č. 290 Sb. z. a n. o provizórnej úprave štúdia a štátnych skúšok na fakultách právnych a štátnych vied a na neho nadväzujúce nariadenie vlády Československej republiky č. 510/1919 Sb. z. a n. zo dňa 18. septembra 1919 k vykonaniu zákona o provizórnej úprave štúdia a štátnych skúšok na fakultách právnych a štátnych vied. Posledná časť uvádza prehľad vybranej bibliografie z obdobia začiatku 20. storočia vzťahujúcej sa k historicko-právnej vývoju na území Slovenska.

1. K DEJINÁM VÝUČBY PRÁVA A HISTORICKO-PRÁVNÝCH DISCIPLÍN NA NAŠOM ÚZEMÍ

História práva na území Slovenska sa vednou disciplínou v podobe uhorskej feudálnej-zemianskej právnej histórie stala v období 17. storočia.¹ Jej zakladateľom bol známy terchovský rodák Adam František Kollár². Obdobie osvietenstva prinieslo Uhorsku i rakúskym krajinám rozsiahlu tereziánsku školskú reformu. Ako prvé mali začať s reformou vzdelávania rakúske krajiny, ktoré malo nasledovať Uhorsko ponechávajúce si však niektoré osobitosti. V rakúskej časti monarchie prebehla reforma v závislosti od jednotlivých školských stupňov. Po úspešnom zreformovaní rakúskeho školstva tak cisárovná Mária Terézia pokračovala v uskutočňovaní reformácie škôl v Uhorsku. Presadzovala ich zjednotenie a poštátnenie cirkevného školstva. Program sa začal naplňovať prostredníctvom reformy Trnavskej univerzity a zakladaním nových odborných škôl. V roku 1770 sa Trnavská univerzita stala podpísaním nového študijného poriadku kráľovskou univerzitou. Košickú univerzitu však tereziánska reforma nepostihla.³ Na rozdiel od postupného vývoja v Rakúsku, v Uhorsku malo dôjsť k reforme školstva naraz. V roku 1777 vyšiel nový organizačný štatút Poriadok výchovy a celého odboru vzdelanostného pre kráľovstvo uhorské a kraje k nemu pripojené⁴ (Viedeň, 1777).⁵ Štatút upravoval organizáciu školstva v Uhorsku, počnúc jednotriednymi školami až po univerzity. Po štúdiu na trojtriednych latinských školách bolo možné postúpiť do vyšších tried, nazývaných aj gymnaziálne. Boli obvykle päťtriedne a ich hlavnou úlohou bolo dosiahnutie vysokej úrovne znalosti latinského jazyka slovom i písmom. Po štúdiu na gymnáziách sa postupovalo na akadémiu, ktoré pripravovali svojich žiakov na prácu vo verejnej službe a na prípravu štúdia na univerzite. Štúdium na akadémii sa skladalo z dvoch stupňov. Prvé dva roky štúdia boli zamerané na výučbu filozofie a druhé dva na právnické vzdelávanie. Namiesto dvoch jezuitských univerzít však ostali na Slovensku akadémie v Bratislave, Prešove a Košiciach, ktoré podobne ako lýceá poskytovali základy vyššieho filozofického, teologického a právnického štúdia. Najvyšším miestom štúdia bola v tom období univerzita v Budíne, kam bola v roku 1777 premiestnená z Trnavy.⁶

Na rozhraní 18. a 19. storočia sa v právno-historickej vede na území Slovenska uplatňovali profesori právnických akadémii v Bratislave, Prešove a Košiciach. Bratislavská právnická akadémia bola premiestnená

- 1 BEŇA, Jozef. Od právnych dejín na území Slovenska k slovenským právnym dejinám. *Právnehistorické studie*, 45, 2015, č. 1, s. 43.
- 2 Najmä dvojzväzkové dielo *Historiae jurisque publici regni Hungariae amoenitates I. – II.* Vindobonae (Viedeň), 1783.
- 3 HENDRICH, Jozef. Ako sa kedysi na Slovensku študovalo. Výbor zo slovenských autobiografií s úvodom a poznámkami. In: *Spisy Pedagogického odboru Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine Sväzok I.* Turčiansky Sv. Martin: Matica Slovenská, 1937, s. 7-8.
- 4 Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. Vindobonae, MDCCLXXVII.
- 5 HENDRICH, Jozef. Ako sa kedysi na Slovensku študovalo. Výbor zo slovenských autobiografií s úvodom a poznámkami.
- 6 Po smrti cisára Jozefa II. došlo nielen k odstráneniu mnohých reforiem, ale v roku 1806 vyšlo aj nové prepracované Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. Budae. 1806.

v roku 1784 z Trnavy a v rokoch 1850 – 1860 pôsobila ako cisársko-kráľovská právnická akadémia, neskôr po roku 1875 ako kráľovsko-uhorská akadémia, svoju činnosť ukončila na začiatku prvej svetovej vojny. Akadémie v Prešove a Košiciach zanikli až v roku 1919.⁷ Od polovice 19. storočia bola právna história na týchto akadémiách ideologicky a tematicky súčasťou maďarskej národnej právnej historiografie. Ich práce charakterizovala metodológia nemeckej právno-historickej školy, maďarská nacionalistická ideológia a ignorovanie slovenského prúdu právnej histórie na území Slovenska.⁸

Po roku 1848 vzniklo v Uhorsku samostatné ministerstvo školstva. Aj vzhľadom na záujem viedenskej vlády oslabiť pozície Maďarov v Uhorsku dostal Ján Kollár od viedenskej vlády v marci 1849 poverenie vypracovať memorandum⁹ upravujúce slovenskú otázku, ktorej podstatnou otázkou mala byť úprava školstva. K realizácii návrhov Jána Kollára však nedošlo, napriek tomu že pripravil komplexný plán týkajúci sa reformy všetkých druhov škôl od materských až po univerzitu, ktorej sídlo predpokladal v Banskej Bystrici alebo v Nitre. Vzápätí však, v roku 1849, došlo k pomerne veľkej školskej reforme, najmä stredného a vysokého školstva v rakúskych krajinách i Uhorsku (v Uhorsku nazývaná aj thunovská školská reforma podľa ministra školstva grófa Leva Thuna). Došlo k spojeniu šesťtriednych gymnázií s filozofickými ročníkmi a k vzniku osemtriednych škôl. Ako nový typ strednej školy bolo zavedené reálne gymnázium. Univerzitné štúdium sa stalo zreformovaným najmä z pohľadu filozofie, ktorá prestala byť prípravou pre ostatné fakulty a stala sa rovnocennou s medicínou a právom. Na Slovensku vzniklo len niekoľko odborných škôl, naďalej existovali len právnické a poľnohospodárske akadémie a filozofické lýceá.

Vysoké školy sa na Slovensku začali rozvíjať po roku 1918. Na základe zákona č. 375 Sb. z. a n. zo dňa 27. júna 1919 bola v Bratislave zriadená československá štátna univerzita. Vyučovacou rečou sa stala čeština spoločne so slovenčinou. Podľa vládneho nariadenia zo dňa 11. novembra 1919, dostala táto vysoká škola názov Univerzita Komenského. Zákon¹⁰ síce hovorí o štvorfakultnej univerzite, do roku 1940 však mala iba tri fakulty, ktorými boli lekárska, právnická a filozofická. Prvým rektorom univerzity sa stal profesor Kristián Hynek. Prvé, zakladateľské obdobie právnej historiografie na území Slovenska tak bolo spojené práve so založením a činnosťou prvej československej univerzity na našom území. Historicko-právna veda sa v tomto období rozvíjala najmä prostredníctvom pôsobenia českých právnych historikov, pôvodom zamestnancov Univerzity Karlovej a profesorov jej právnickej fakulty, vyučujúcich v Bratislave na stolici česko-slovenských právnych dejín a stredoeurópskych dejín práva.¹¹ Medzi takéto významné osobnosti sa zaradili Rudolf Rauscher, Kamil Krofta, Richard Horna. V medzivojnovom období začal na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave pôsobiť vo funkcii profesora pre československé a všeobecné dejiny Jozef Markov.¹² Kontinuálne viedol Ústav dejín práva strednej Európy a slovanských dejín. Riadil aj Ústav slovanských práv a Ústav pre všeobecnú štátovedu a ústavné právo. Medzi mladú slovenskú nastupujúcu generáciu sa zaradili Ľudevít Knappek, Štefan Luby či Jozef Karpát.

7 Porov. heslo Právnické akadémie In: *Encyklopédia Slovenska*. IV. zväzok(N–Q). Bratislava: VEDA, 1980, s. 510.

8 BEŇA, Jozef. Od právnych dejín na území Slovenska k slovenským právnym dejinám. Ako autor uvádza, porov. heslo Právna história In: *Encyklopédia Slovenska*. IV. zväzok(N–Q), s. 509.

9 KARÁSEK, Josef. *Kollárova dobrozdání a nástin životopisný z r. 1849*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1903.

10 Zákon č. 375/1919 Sb. z. a n.

11 BEŇA, Jozef. Od právnych dejín na území Slovenska k slovenským právnym dejinám, s. 43.

12 Profesor Jozef Markov pochádzal z ukrajinského mesta Lvov. Vo vtedajšom administratívnom centre haličskej provincie Rakúsko-Uhorska sa narodil dňa 25. októbra 1890. V Lvove, ktorý bol centrom poľského i ukrajinského národného života, pracoval jeho otec ako právnik, publicista a verejný činiteľ. Jozef Markov absolvoval v rodnom meste nižšiu strednú školu a v ďalších štúdiách pokračoval na miestnom gymnáziu v rozmedzí rokov 1900 až 1908. Po ukončení strednej školy sa Jozef Markov rozhodol nasledovať vzor svojho otca. Zapísal sa na tamojšiu právnickú fakultu avšak právnické štúdiá postupne absolvoval aj v Rostove na Done, vo Viedni a v Prahe. Úspešne ich zakončil získaním doktorského titulu v roku 1913. Na Donskej univerzite získal v roku 1916 hodnosť kandidáta práv. Počas rokov 1916 a 1917 sa venoval advokátskej praxi. Vzhľadom na zmenu politických pomerov v už sovietskom Rusku sa rozhodol spojiť svoj život s Československou republikou, kde sa natrvalo usadil a začal odborne pôsobiť. Špecializovaným vedeckým zameraním profesora Jozefa Markova sa stali dejiny slovanských práv. Porov. FISCHER, Jozef. Jozef Markov (1890-1976). In: *Právnicki na Univerzite Komenského v Bratislave. 75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK (1921 – 1996)*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1996, s. 155.

2. PRVÉ ZÁKONNÉ ÚPRAVY HISTORICKO-PRÁVNEHO ŠTÚDIA PO VZNIKU ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

Už po kreovaní Československej republiky nastal problém so zladením učebných osnov a s tým súvisiacich učebných pomôcok. Zároveň došlo k revidovaniu učebných plánov a skúšobných otázok naprieč celým československým školstvom a to od základného školstva až po univerzitné typy škôl. Zákomom zo dňa 27. mája 1919 č. 290 Sb. z. a n. o provizórnej úprave štúdia a štátnych skúšok na fakultách právnych a štátnych vied, boli miesto dejín nemeckého práva a rakúskych ríšskych dejín (pôvodne vyučovaných v českej časti republiky) zavedené dva nové predmety.¹³ Išlo o Dejiny verejného a súkromného práva v strednej Európe a Dejiny práva na území Československej republiky, ktorých zladenie však bolo problematické vzhľadom na dovtedajší rozdielny vývoj v českých krajinách a na Slovensku. Študijná doba bola upravená na najmenej osem semestrov, z ktorých tri semestre študenti absolvovali pred vykonaním historicko-právnej skúšky. Zákon bol účinný od zimného semestra akademického roku 1919/20.¹⁴

Dôvodová správa¹⁵ k zákonu vychádzala z pôvodne predvojnovnej diskusie o reforme štúdia práva v rakúskej a čiastočne aj uhorskej časti monarchie. Samotný fakt potreby zreformovania právnických štúdií bol pokladaný za nevyhnutný, avšak vyžadovalo sa k nemu prikrčiť až po širokej odbornej diskusii odvíjajúcej sa aj od očakávanej povojnovej úpravy medzinárodných pomerov. Predovšetkým s ohľadom na riziká náhlých zmien postihujúcich ako študentov, tak aj učiteľský zbor, mala byť prvotná reforma len dočasná. V otázke študijného a skúšobného poriadku bol prioritne braný ohľad na potreby študentov i záujmy vyučujúcich. A tak dovtedajšia fakultatívna prax určujúca vykonanie historicko-právnej štátnej skúšky po absolvovaní troch semestrov štúdia bola zákonom zmenená na obligatórnu. Zmena bola odôvodnená navýšením štúdia platného práva na päť semestrov namiesto dovtedajších štyroch. Išlo však len o kozmetickú, formálnu zmenu, keďže na základe dohody právnických fakúlt už bolo historicko-právne štúdium rozvrhnuté na trojsemestrálne štúdium.¹⁶

Ako bolo zmienené na úvod tejto state, v rámci historicko-právneho štúdia došlo aj k zavedeniu nového povinného predmetu Dejiny práva na území Československej republiky. Bol zložený z dovtedajšieho nepovinného predmetu vyučovaného v českých krajinách pod názvom Dejiny práva v krajinách bývalej Koruny českej, ktorý bol súčasťou problematiky dovtedajších rakúskych ríšskych dejín, a z vybranej problematiky dejín práva na území Slovenska. Predmet, povinný v niekdajšej rakúskej časti monarchie pod názvom Rakúske ríšske dejiny, bol zrušený. Výučbu Nemeckého práva nahradili Dejiny verejného a súkromného práva v strednej Európe. V skutočnosti však došlo len k presnejšiemu označeniu dovtedajšieho stavu výučby v českých krajinách. Totiž v rámci praxe výučby národného nemeckého práva, bol za takéto považované aj právo európskeho charakteru, feudálne, stavovské či mestské. V náplni nového predmetu tak bolo možné prihladiť k špecifikám rozdielného vývoja v českých krajinách a územia Slovenska v rámci bývalej habsburskej monarchie a taktiež študovať západoeurópske vplyvy na verejné právo.

Dejiny súkromného práva v strednej Európe viedli k štúdiu dejín československého súkromného práva z pohľadu historických rímskych, nemeckých, uhorských a rakúskych prvkov. Cieľom takejto výučby bolo poskytnúť študentom práva základný prehľad právneho vývoja na území Československej republiky. Ako dejiny verejného a súkromného práva v strednej Európe, tak aj história stredoeurópskeho práva, však v osnovách nevyhnutne obsahovali tematické prelínanie s uhorskými, nemeckými a rakúskymi právnymi dejinami a tak v podstate nešlo o úplne neznámu materiu. Po odprednášaní predmetu Dejiny verejného

13 Zákon č. 290 Sb. z. a n. zo dňa 27. mája 1919 o prozatímní úprave studia a státních zkoušek na fakultách věd právnických a státních.

14 Štúdium a skúšky na fakultách právnych a štátnych vied boli v rakúskej časti monarchie pred jej rozpadom upravené zákonom zo dňa 20. apríla 1893 č. 68 r. z.. Po vzniku Československej republiky na základe recepcnej normy, zákona zo dňa 28. októbra 1918 č. 11 Sb., čl. 2., bol aj tento študijný a skúšobný poriadok v Československej republike recipovaný.

15 Znenie dôvodovej správy: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t0902_00.htm [10.12.2015]

16 § 2, zák. č. 290/1919 Sb. z. a n.: „Doba studijní trvá nejméně osm semestrů. Tři z nich buďtež absolvovány před historickoprávní zkouškou, ostatních pět po této zkoušce.“ A znenie § 4. uvedeného zákona: „Státní zkouška historickoprávní koná se nejdříve v posledních čtyřech týdnech třetího semestru.“

práva v strednej Európe v dvoch zimných semestroch akademických rokov 1919/20 a 1920/21 sa rozhodol profesor Karel Kadlec pristúpiť k vydaniu vhodnej učebnej pomôcky pre poslucháčov právnických fakúlt. V podstate išlo o druhé pozmenené vydanie jeho práce s totožným názvom vydané vo februári (prvý diel) a v máji roku 1920 (druhý a tretí diel).¹⁷

Na základe nariadenia vlády Československej republiky zo dňa 18. septembra 1919 č. 510 Sb. z. a n.¹⁸ sa mali prednášky o dejinách stredoeurópskeho práva len postupne vypracovávať. Došlo aj k úprave ďalších stránok štúdia. Podľa schváleného znenia nariadenia bolo možné zahrnúť semester do predpísanej doby štúdia len v tom prípade, ak bude možné študentovi preukázať návštevu prednášok vo výške najmenej dvadsať vyučovacích hodín. Výnimkou boli semestre v druhej časti štúdia v ktorej na uznanie semestra postačovala návšteva prednášok vo výške dvanásť hodín. Do takýchto predpísaných minimálnych limitov vyučovacích hodín, ktorých sa študent musel za jeden semester zúčastniť, bolo možné započítať aj hodiny posluchárovej účasti na seminárnych cvičeniach.¹⁹ V prvej časti vysokoškolského štúdia boli povinne stanovené prednášky z rímskeho práva s minimálnou učebnou výmerou v rozsahu šesťnásť hodín, ktoré mohli byť rozdelené najmenej na dva semestre; nasledovali povinné prednášky z cirkevného práva v rozsahu šesť vyučovacích hodín rozdelených na dva semestre, prípadne ich bolo možné uskutočniť aj v priebehu jedného semestra; a povinným predmetom boli aj Dejiny práva verejného a súkromného v strednej Európe, ktoré sa vyučovali v rozsahu ôsmich hodín v priebehu dvoch semestrov. Medzi ďalšie povinné predmety poslucháčov právnických fakúlt sa zaraďovali Dejiny práva na území republiky Československej v rozsahu šiestich vyučovacích hodín, v rámci ktorých pripadlo päť hodín prednáškam z oblasti právnych dejín v krajinách bývalej Koruny českej a problematike dejín práva na území Slovenska tak pripadla len jedna hodina. Obligatórnou tiež bola jedna prednáška na filozofickej fakulte z oboru filozofie v rozsahu štyroch hodín v jednom semestri. Konkrétne poradie návštevy týchto prednášok nebolo zákonom stanovené.²⁰

V druhom študijnom oddiele boli obligátnymi prednášky, ktoré boli zároveň podmienkou pre pripustenie k judiciálnej a k štátno-vedeckej štátnej skúške. Išlo o predmet Československé právo súkromné v rozsahu najmenej osemnásť prednáškových hodín, rozdelených na dva semestre. Ďalej predmety Československé právo obchodné a zmenkové, vyučované oddelene alebo v rámci jednej prednášky v rozsahu siedmich hodín počas jedného semestra, prípadne predmet bolo možné rozdeliť na dva semestre; prednášku z predmetu Československé civilné súdne konanie v rozsahu dvanásť hodín vyučovaných priebehu dvoch semestrov; predmet Československé trestné právo a trestné konanie v rozsahu desať hodín, rozdelených na dva semestre; Ústavné právo (s dôrazom na československé ústavné právo) vyučované šesť hodín v priebehu jedného semestra; predmet Správna náuka a československé správne práva bol vyučovaný v rozsahu šiestich hodín v jednom semestri; Náuka o národnom hospodárstve a Národohospodárska politika sa vyučovali buď rozdelené, alebo spojené do jednej prednášky v rozsahu desiatich hodín počas dvoch semestrov; posledným predmetom bola Finančná veda so zvláštnym zreteľom na československé finančné zákonodarstvo, vyučovaná v rozsahu piatich hodín výučby v dĺžke jedného semestra.²¹

Zaujímavo bola v § 9 nariadenia riešená otázka študentov pôvodne študujúcich na iných fakultách a prestupujúcich na štúdium práva. Profesorským zborom fakúlt právnych a štátnych vied nariadenie priznávalo právo započítať študentovi jeden semester štúdia absolvovaného v Československej republike na inej než na právnickej a štátno-vedeckej fakulte, do zákonnej doby štúdia. Avšak pod tou podmienkou, že dovtedajšie absolvované štúdium bolo možné aspoň do istej miery považovať za prípravu k právnickým štúdiám. O započítaní doby štúdia dlhšej ako jeden semester rozhodovalo Ministerstvo školstva a národnej osvety, zohľadňujúc aj stanovisko profesorského zboru fakulty.²²

17 KADLEC, Karel. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: Spolek českých právníků „Všehrd“, 1920.

18 Nar. č. 510/1919 Sb. z. a n. Nařízení vlády republiky Československé ze dne 18. září 1919 k provedení zákona o prozatímní úpravě studia a státních zkoušek na fakultách věd právnických a státních.

19 § 3, odst. 1., nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

20 § 4, nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

21 § 4, nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

22 § 9, nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

Medzi predmety štátnej historicko-právnej skúšky patrili Rímske právo, Cirkevné právo, Dejiny verejného a súkromného práva v strednej Európe a v neposlednom rade aj Dejiny práva na území Československej republiky.²³ Medzi predmety na vykonanie judičiálnej štátnej skúšky sa zaraďovali: Československé súkromné právo, Československé obchodné a zmenkové právo, Československé civilné konanie súdne, Československé trestné právo a trestné konanie.²⁴ Predmetmi štátno-vedeckej štátnej skúšky bolo Ústavné právo, Správna náuka a československé správne právo, Náuka o národnom hospodárstve a národohospodárska politika spoločne s predmetom Finančná veda so zvláštnym zreteľom k československému finančnému zákonodarstvu.²⁵ Na vykonanie historicko-právnej štátnej skúšky boli študentom ustanovené tri možné termíny počas školského roka v rozmedzí: prvý na začiatku zimného semestra, druhý na jeho konci a tretí na konci letného semestra. Ďalšie štátne skúšky (judičiálne a štátno-vedecké) mohli prebiehať počas celého akademického roka.²⁶ V prípade úspešného zloženia štátnej skúšky mohol byť študent ohodnotený uznesením skúšobnej komisie so známku „dobré“ alebo „dostatočne“, avšak hodnotenie „s vyznamenaním“ z jednotlivých predmetov bolo možné získať len v prípade ak bola známka „dobré“ študentovi schválená všetkými hlasmi skúšobnej komisie.²⁷ V prípade neúspešnej odpovede bola táto ohodnotená „nedostatočne“. V takomto prípade nasledovalo opakovanie štátnej skúšky.²⁸ Medzi tým však musel študent navštevovať prednášky predmetu, v ktorom neuspel na štátnej skúške.

3. VYBRANÁ BIBLIOGRAFIA ZO ZAČIATKU 20. STOROČIA VZŤAHUJÚCA SA K HISTORICKO-PRÁVNEMU VÝVOJU NA ÚZEMI SLOVENSKA

Vlastným nákladom v Prahe vydal v roku 1931 profesor právnych dejín slovanského a stredoeurópskeho práva na Právnickej fakulte Karlovej Univerzity Theodor Saturník učebnicu pre poslucháčov právnických fakúlt pod názvom Úvod do ústavných dejín slovenských. Pri rozbere slovenských ústavných dejín začína konštatovaním, že môžu byť podávané jedine v súvislosti s ústavnými dejinami Uhorska s prihliadnutím na slovenské osobitosti a podáva prehľad najvýznamnejšej bibliografie z prelomu storočí.²⁹

Z pohľadu dejín uhorského verejného práva v prvej polovici 20. storočia sú významné Uhorské ústavné dejiny (1906) od Karla Kadleca, ktoré boli zaradené ako heslo Ottovho náučného slovníka. O rok neskôr došlo aj k ich osobitnému vydaniu v Ottovom nakladateľstve v Prahe v roku 1907 a v skrátenej forme bolo toto dielo uverejnené aj Dejinách verejného práva v strednej Európe. Karel Kadlec³⁰ podáva dôkladné biografické údaje v štúdiu Stručný prehľad historickej a historicko-právnej maďarskej literatúry uverejnenej v Zborníku vied právnych a štátnych roč. VII. (Sborník věd právnických a státních). V jeho ďalších dielach najmä v práci Z ústavného vývoja habsburského mocnárstva (Praha, 1911) sú podrobne citované staršie práce dotýkajúce sa osobitostí z dejín uhorského práva, za zmienku stoja najmä články uverejnené v prvom a druhom zväzku Českej politiky zaoberajúce sa národnostnou a jazykovou otázkou v Uhorsku (Národnostní a jazyková otázka v Uhrách) a základnými črtami uhorskej a chorvátskej ústavy (Uherská a chorvátska ústava v hlavních

23 § 12, nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

24 § 13, nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

25 § 14, nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

26 § 19, nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

27 § 26, odst. 1. a 2., nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

28 § 27, odst. 1. a 2., nar. č. 510/1919 Sb. z. a n.

29 SATURNÍK, Theodor. *Úvod do ústavných dejín slovenských*. Praha: TYPUS Praha – Smíchov, 1931, s. 3.

30 Karel Kadlec pôsobil ako profesor slovanského práva na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe. Odborník v oblasti slovanského práva na Právnickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe profesor Karel Kadlec bol aj spoluautorom návrhu ústavy českého štátu v rámci federalizovanej monarchie, slavista a historik. Jeho doménou sa stala problematika histórie a vývoja práva slovanských národov. Z pozície odborníka sa po prvej svetovej vojne zúčastnil parížskych mierových rokovaní. Československú republiku zastupoval aj ako prísediaci zmiešaného česko-slovensko-maďarského rozhodcovského súdu. Počas rokov 1911 a 1927 pôsobil vo funkcii dekana Právnickej fakulty Univerzity Karlovej. Slovník slovanského práva sa mal stať najvýznamnejším a posledným dielom Karla Kadleca, nazhromaždený materiál však nestihol pred svojou smrťou úplne spracovať. Porov. ŠTEFANICA, Ján. Život a dielo profesora Jozefa Markova. *Historia et theoria iuris*, 7, 2015, č. 1, s. 90.

črtách). Medzi ďalšie práce patria Valasi a valašské právo v zemích slovanských a uherských (Praha 1916) a Verböczyvo Tripartitum a soukromé právo uherské a chorvatské šlechty v něm obsažené (Praha 1902).

Podrobný zoznam prác týkajúcich sa Uhorska je uvedený v diele Bibliographia Hungariae zostavenom uhorským inštitútom pri univerzite v Berlíne. (právnické spisy sú uvedené v druhom zväzku vydanom v roku 1926 v Lipsku a Berlíne) Prvý zväzok obsahuje zoznam historických prác, ktoré však môžu slúžiť aj ako vhodná pomôcka pre uhorské právne dejiny.

K štúdiu významne poslužia aj práce maďarských autorov. Základné informácie o dejinách verejného práva v Uhorsku do roku 1608 podáva práca Ákosa Timona pod názvom Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte vydaná druhý krát v Berlíne v roku 1909.³¹ O rok neskôr vyšla v Tübingene práca Henrika Marczaliho pod názvom Ungarische Verfassungsgeschichte, ktorá pokrýva vývoj verejného práva v Uhorsku až do začiatku dvadsiateho storočia. Uhorským ústavným právom na začiatku dvadsiateho storočia sa zaoberajú aj práce G. Ferdinándlyho pod názvom Staats und Verwaltungsrecht (XV: zväzok zbierky Das öffentliche Recht der Gegenwart, Tübingen 1911) a Desidera Márkusa s titulom Ungarisches Verwaltungsrecht (vydané ako XVI. zväzok zbierky Das öffentliche Recht der Gegenwart, Tübingen 1912). Ďalej sú to dielo Juliusa Andrassyho The development of Hungarian constitutional liberty (1908) a práca Marcusa Cecila Knatchbull-Hugessena Politický vývoj maďarského národa (The Political Evolution of the Hungarian Nation, 1908).³² S tým súvisiace pramene rozpracováva podrobné dielo profesora Rudolfa Rauschera pod názvom Prehľad dejín právnych prameňov na Slovensku (Bratislava, 1930).³³ V roku 1924 vydal stručný prehľad ústavných dejín na území Slovenska Kamil Krofta pod názvom Čtení o ústavních dějinách slovenských.

Jednotlivé slovenské práce, historické i právne z konca 19. a začiatku 20. storočia zamerané na historicko-právnu problematiku nájdeme v základných slovenských periodikách. Najmä v Slovenských pohľadoch, Letopisoch Matice Slovenskej, Časopise slovenskej muzeálnej spoločnosti. Ako pomôcka k neskorším prácam nám môže poslužiť Bibliografický katalóg Československej republiky vydávaný od roku 1922 v periodickej týždennej forme a od roku 1930 v knižnej forme. Ani napriek pokročilému rozvoju historicko-právnej vedy v dvadsiatom storočí nestratila väčšina z týchto prác svoju aktuálnosť.

ZÁVER

Historicko-právna problematika zohráva a zohrávala významnú úlohu pri príprave študentov práva na prax. Stala sa neoddeliteľnou súčasťou učebnej náplne hlavne v prvých rokoch štúdia. Tradícia historicko-právnej vedy na území Slovenska založená počas existencie Uhorského štátu sa naplno rozvinula aj vďaka prínosu českých právnych historikov po vzniku Československej republiky a ich pôsobeniu na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Dôležitosť znalosti z oboru právnych dejín sa prejavila v zákonnej úprave vydané bezprostredne po vzniku spoločného štátu a upravujúcej náplň a formu štúdia i vykonávanie štátnych skúšok na právnických fakultách. V rámci reformy historicko-právneho vzdelávania boli zavedené nové predmety zamerané na dejiny verejného a súkromného práva v strednej Európe a na dejiny práva na území Československej republiky. Študentom tak bolo umožnené získať vedomosti, ktoré ich v po absolvovaní prvých semestrov a vykonaní historicko-právnej skúšky pripravili na nasledujúce pozitívno-právne predmety avšak po završení právnických štúdií im nakoniec umožnili získať komplexný pohľad na právo ako také. Tento faktor výučby historicko-právnych predmetov je významným argumentom pre ich fundamentálne postavenie v súčasných osnovách právnických fakúlt.

31 SATURNÍK, Theodor. *Úvod do ústavných dejín slovenských*, s. 67 – 68.

32 SATURNÍK, Theodor. *Úvod do ústavných dejín slovenských*, s. 67 – 68.

33 RAUSCHER, Rudolf. *Přehled dějin právních pramenu na Slovensku*. Bratislava: Právnik, 1930.

RESUMÉ

Štefanica Ján: **Selected aspects of the origins of teaching law and historical-legal courses in Slovakia.** Legal history in Slovakia is the scientific discipline based in the form of the Hungarian feudal legal history in the 17th century. Its founder in Hungary was Slovak scientist and politician A. F. Kollár. The Enlightenment age brought to Hungary and Austria countries the Teresian comprehensive school reforms. Unlike the gradual development in Austria, Hungary should be a reform of the education at the same time. In 1777 came a new organizational statute Education Regulations and the whole department of educational, for the kingdom of Hungary and the region connected to it. After studying at high schools it has progressed to the academy to prepare their students for work in the public service and the preparation of study at the university. Study at the academy consisted of two stages. The first two years of study focused on the teaching of philosophy and the other two years on legal courses. The Slovak historical and legal studies from the late 19th and early 20th centuries focused on the historical and legal issues found in contemporary Slovak periodicals. Legal foundation period of historiography in Slovakia has been associated with the creation and activity of Comenius University in Bratislava. There has been a revision of the curriculum and examination of students. The act of 27 May 1919 no. 290 Sb. on a provisional adjustment of the study and state examinations in the faculties of law and government sciences have been introduced new subjects: The history of public and private law in Central Europe and The history of law in the territory of the Czechoslovak Republic was problematic due to a previously established divergent historical developments of law in the Czech countries and Slovakia. Students gained knowledge enabling them after completing the first semester and carrying out historical-legal examinations prepared them for positive-legal courses and after completion of legal studies enabled them to obtain a comprehensive view of the law as such.

POSLANIE TEÓRIE PRÁVA ALEBO PREČO JE PRÁVNÁ PROPEDEUTIKA TAKÁ DÔLEŽITÁ

**EVA VRANKOVÁ
UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA,
KATEDRA TEÓRIE PRÁVA
A SOCIÁLNYCH VIED**

ABSTRAKT

VRANKOVÁ, EVA. POSLANIE TEÓRIE PRÁVA ALEBO PREČO JE PRÁVNÁ PROPEDEUTIKA TAKÁ DÔLEŽITÁ. IN: HISTORIA ET THEORIA IURIS, ROČ. 7, 2015, Č. 2, S. 68

Cieľom právnej propedeutiky je viesť (nielen) študentov právnických fakúlt k osvojeniu základnej právnej terminológie, zoznámiť ich s najvýznamnejšími ústavnoprávnymi inštitútmi, priblížiť študentom legislatívny proces a naučiť ich základom práce so zákonmi a ďalšími prameňmi práva, ako ich aj informovať o náplni činnosti v hlavných právnických profesiách, vrátane etiky právnického povolania. V predkladanom príspevku sa autorka zaoberá najmä významom a perspektívami teórie práva, ktorá plní (okrem iného) tiež propedeutickú funkciu v rámci právnického štúdia.

ABSTRACT

VRANKOVÁ, EVA. THE ROLE OF THEORY OF LAW OR WHY IS LEGAL PROPAEDEUTICS SO IMPORTANT. IN: HISTORIA ET THEORIA IURIS, VOL. 7, 2015, NO. 2, P. 68

The aim of legal propaedeutics is to lead (not only) law students to acquiring basic legal terminology, introduce them to the most significant constitutional legal institutes, to bring the legislative process to students and teach them the basics of working with laws and other sources of law, as well as to inform them about the contents of the main activities in the legal professions, including ethics of the legal profession. In the paper, the author primarily deals with the importance and perspectives of theory of law, which also performs (among others) propaedeutic function within the legal study.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

právo, právnické vzdelávanie, právna propedeutika, teória práva, teória a prax

KEYWORDS

law, legal education, legal propaedeutics, theory of law, theory and practice

KONTAKTNÉ ÚDAJE

JUDr. Eva Vranková, PhD.
eva.vrankova@gmail.com
Univerzita Komenského v Bratislave
Právnická fakulta
Katedra teórie práva a sociálnych vied
Šafárikovo nám. 6
P. O. BOX 313
810 00 Bratislava
Slovenská republika

„Tým, že učíme iných, učíme seba.“
(Seneca)

Na právnickej fakulte sa študenti učia rozumieť právu, t. j. predovšetkým poznať jeho vnútorné súvislosti a používať ich. Učia sa aj filozofickým základom práva, jeho vzťahu k spravodlivosti, ale aj k morálke a iným spoločenským normatívnym systémom, ďalej jeho sociologickým súvislostiam, najmä jeho vzniku v spoločnosti a metódam jeho spoločenského pôsobenia, a tiež sa učia chápať právo ako integrálnu súčasť národnej, európskej a svetovej kultúry.

Takto vymedzená právna propedeutika však nenahrádza najmä teóriu práva, ktorá ako právno-filozofická a právno-sociologická dimenzia má pripraviť študentov terminologicky a tiež kazuisticky.

Teória práva ako vyučovací predmet je predovšetkým propedeutickou disciplínou – úvodom do štúdia jednotlivých odvetví platného práva. Je však aj niečím viac, a to návodom na premýšľanie o práve ako sociálnom fenoméne, o jeho úlohe v udržiavaní spoločnosti v stave relatívnej usporiadanosti. Je aj uvažovaním o tom, aké by právo malo byť, nielen čo do svojho obsahu a formy, ale tiež čo do svojho reálneho pôsobenia. Tu už teda nejde len o *law in books*, ale tiež o to, čo je potrebné na to, aby právo v spoločnosti fungovalo, ako fungovať má, aby to, čo podľa práva má byť, v čo najväčšej miere aj bolo. Teória práva je tiež (aspoň sčasti) právnou filozofiou, teda premýšľaním o hodnotách, ktoré by sa cez právo mali v spoločnosti naplňať; o tom, čo je nielen právne, ale čo je spravodlivé aj z hľadiska určitých mimoprávných kritérií; ako a prečo sa právo v čase a priestore mení a ako a prečo sa v čase a priestore mení aj samotné uvažovanie o ňom.¹

Dovoľujem si tvrdiť, že toto všetko má výučba teórie práva obsiahnuť a študentom právnických fakúlt sprostredkovať. „Absolvent právnickej fakulty si do praxe odnáša nepochybne určitú sumu právnych znalostí, ktoré mu komplexná výučba sprostredkuje. Ďaleko dôležitejšie však je, aby si absolvent osvojil i základy právneho myslenia.“²

Teória práva hľadá spojenie reálneho sveta so svetom ideálnym. Právo vníma ako súhrn právnych noriem, ktoré sú jeho vyobrazením v reálnom svete.

Budúcnosť teórie práva vidím predovšetkým v spojení teórie s realitou, teda s odbornými, ktoré ju zachytávajú, konkrétne s politológiou, sociológiou, ekonómiou a právnou informatikou. Teória práva tak vo svojej „nepropedeutickej“ funkcii bude tiež myšlienkovo spracovaným odrazom skutočnosti, t. j. kritikou v pravom kantovskom zmysle. Tým stúpne aj jej prestíž v očiach našich študentov, predovšetkým tých, ktorí sú naklonení k samostatnému premýšľaniu. Prelínanie teórie s praxou je cestou medzi potrebou teoretických predmetov na jednej strane a záujmom študentov o praktické predmety na strane druhej.

Vzťah teórie a praxe má svoje dominantné miesto v právnom myslení. Na tomto mieste si dovoľujem citovať doc. Ottovú, ktorá tvrdí, že „z historického pohľadu teória vyrastá z praxe a postupne sa osamostatňuje tak, že môže vysloviť aj teoretické tézy, ktoré sú nezávislé od praxe. Naďalej však ostáva, že ak má byť veda, najmä spoločenská, zmysluplná a účelná, musí ostať v podruží praxe a prinášať pre ňu poznatky“.³ Úlohou právnej vedy je teda pomáhať praxi a práve prax si vytvorila právnú vedu na chápanie práva ako takého.

Z toho vyplýva, že výučba teórie práva má nezastupiteľné miesto v právnickom vzdelávaní, veď už Albert Einstein tvrdil, že „nie je nič praktickejšie ako dobrá teória“.⁴

1 MASOPUST, Zdeněk. *Jaká teorie práva má v kurikulu právnických fakult budoucnost?* In: TURČAN, Martin (ed.). *Budúcnosť výučby teórie práva: Zborník príspevkov zo stretnutia českých a slovenských katedier teórie práva*, konaného v dňoch 16. a 17. februára 2012 v Modre – Harmónii. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014, s. 47.

2 VLČEK, Eduard. Význam právnického vzdelávania. In: POSLUCH, Marián (ed.). *Právna kultúra a význam právnického vzdelávania v súčasnosti na Slovensku: Zborník príspevkov z medzinárodného sympózia*, konaného dňa 10. októbra 2001 v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2002, s. 42.

3 OTTOVÁ, Eva. *Teória práva*. Šamorín: Heuréka, 2006, s. 63.

4 KRŠKOVÁ, Alexandra. Obrana filozofie práva alebo „nič nie je praktickejšie ako dobrá teória“. *Právny obzor*, 81, 1998, č. 3, s. 233.

Dovoľujem si uviesť niekoľko možných návrhov riešení,⁵ ktoré by podľa môjho názoru mohli zlepšiť kvalitu vyučovania predmetu *Teória práva* na právnických fakultách, pričom vychádzam z vlastnej skúsenosti vysokoškolského pedagóga daného predmetu:

- ✓ venovať právnej teórii v prvom ročníku oba semestre (prípadne zvýšiť týždennú časovú dotáciu predmetu na 2 semináre) – možným riešením by bolo oddeliť teóriu štátu od teórie práva a problematiku štátu ponechať výlučne v kompetencii katedier ústavného práva; tým by sa vytvoril priestor pre podrobnejšiu analýzu jednotlivých ústredných tém teórie práva v zimnom i letnom semestri;
- ✓ učiť v prvom ročníku predmet *Úvod do štúdia práva* a vo vyššom ročníku *Teóriu práva* – uvádzam to z toho dôvodu, že pre študenta – prváka je právna teória veľmi ťažká, nevie si ešte pod abstraktnými pojmami a definíciami nič konkrétne predstaviť; obsahom predmetu *Úvod do štúdia práva* by mali byť témy ako *pojmem právo, právna norma, pramene práva, systém práva, základy tvorby, realizácie a aplikácie práva, interpretácia a argumentácia v práve* s tým, že vo vyššom ročníku v rámci predmetu *Teória práva* by sa uvedené témy preberali podrobnejšie, prípadne by sa doplnili ďalšie témy; domnievam sa, že pre študentov, ktorí už absolvovali semináre z niektorých pozitívoprávných disciplín, by uvedená organizácia štúdia bola omnoho prínosnejšia;
- ✓ ako som už uviedla vyššie, budúcnosť výučby teórie práva vidím predovšetkým v podpore tých metód výučby, ktoré spájajú študentov s praxou – mám tu na mysli najmä obľúbené študentské právne poradne v rámci klinického vzdelávania⁶ či tzv. *Street law* (systém, keď študenti vysokej školy učia študentov strednej školy právne predmety); podľa môjho názoru rovnako dôležité v rámci výučby sú simulované súdne procesy, ktoré by zvýšili záujem študentov aj o teóriu; okrem toho sa študenti naučia pracovať s právnymi predpismi, budú sa v nich vedieť orientovať a spájať súvislosti medzi jednotlivými ustanoveniami, naučia sa teóriu potrebnú pre správnu aplikáciu zákona, vykladať jednotlivé zákonné pojmy, budú sa musieť oboznámiť s judikatúrou a praktickými riešeniami, naučia sa kvalitne argumentovať a prepájať daný skutkový stav s právnou úpravou => t. z., že právna terminológia a ústredné pojmy teórie práva nadobudnú v priebehu simulovaného súdneho sporu reálne kontúry;
- ✓ rozšírenie tímovej práce študentov – napr. rozdeliť seminárnu skupinu na tímy, ktoré budú súťažiť proti sebe, alebo naopak spracúvajú rovnakú úlohu; absolvent seminárov by mal získať schopnosť hľadať a predkladať rozumné právne argumenty, nielen byť pasívnym prijímateľom poznatkov; v diskusiách odporúčam využívať Gordonovu metódu – vysokoškolský učiteľ sa snaží viesť diskusiu na rôzne témy tak, aby postupným zužovaním vyústila do témy vyučovacej hodiny, ktorú si učiteľ pripravil;
- ✓ snaha rozšíriť spoluprácu medzi právnickými fakultami formou pravidelne organizovaných domácich i medzinárodných vedeckých konferencií, seminárov, pracovných projektov; vytvoriť oficiálny online portál – na tomto mieste by bolo možné venovať sa aktuálnym problémom teórie práva v rozsiahlych diskusiách a súčasne vymieňať si vlastné poznatky a skúsenosti, čo by nepochybne prispelo k odbornému rastu učiteľov a tým aj k zvýšeniu kvality pedagogického procesu.

Základným stavebným kameňom však stále zostáva vzájomný vzťah medzi študentom a pedagógom založený na vzájomnej úcte a rešpekte. Študenti potrebujú byť inšpirovaní, motivovaní – a to je zodpovednosť vyučujúceho, ktorý im má byť vzorom.

Stručne povedané, budúcnosť *Teórie práva* ako povinného predmetu na právnických fakultách je z veľkej časti v našich rukách – tých, ktorí ju vyučujeme.

5 Bližšie pozri VRANKOVÁ, Eva. Perspektívy výučby teórie práva. In: TURČAN, Martin (ed.). *Budúcnosť výučby teórie práva: Zborník príspevkov zo stretnutia českých a slovenských katedier teórie práva, konaného v dňoch 16. a 17. februára 2012 v Modre – Harmónii*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014, s. 66-69.

6 Klinické vzdelávanie je najefektívnejším príkladom prepojenia teórie a praxe. Zastrešuje študentské právne poradne, predmety vyučované klinickou formou, simulované súdne spory, diskusie, workshopy, stáže a mnohé ďalšie.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. KNAPP, Viktor – GERLOCH, Aleš. *Právní propedeutika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 156 s.
2. KRSKOVÁ, Alexandra. Obrana filozofie práva alebo „nič nie je praktickejšie ako dobrá teória“. *Právny obzor*, 81, 1998, č. 3, s. 227-238.
3. LENHARTOVÁ, Katarína (ed.). *Aktuálne problémy existencie, fungovania a rozvoja právnického vzdelávania: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Právo ako zjednocovateľ Európy - veda a prax*, organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave, Právnickou fakultou v dňoch 21. - 23. októbra 2010. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012. 120 s.
4. OTTOVÁ, Eva. *Teória práva*. Šamorín: Heuréka, 2006. 306 s.
5. POSLUCH, Marián (ed.). *Právna kultúra a význam právnického vzdelávania v súčasnosti na Slovensku: Zborník príspevkov z medzinárodného sympózia, konaného dňa 10. októbra 2001 v Bratislave*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2002. 180 s.
6. TURČAN, Martin (ed.). *Budúcnosť výučby teórie práva: Zborník príspevkov zo stretnutia českých a slovenských katedier teórie práva, konaného v dňoch 16. a 17. februára 2012 v Modre – Harmónii*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014. 69 s.

RECENZIE

**LACLAVÍKOVÁ, MIRIAM
– ŠVECOVÁ, ADRIANA;
PRAKTIKUM K DEJINÁM
ŠTÁTU A PRÁVA NA
SLOVENSKU
(OD NAJSTARŠÍCH ČIAS
DO ROKU 1848)**

TRNAVA: TYPI UNIVERSITATIS
TYRNAVIENSIS, SPOLOČNÉ
PRACOVISKO TRNAVSKEJ
UNIVERZITY A VEDY,
VYDAVATEĽSTVA SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 2015.

ISBN 978-80-8082-854-7.
(RECENZIA)

**ŠTEFAN SISKOVÍČ
KATEDRA DEJÍN PRÁVA, PRÁVNICKÁ
FAKULTA, TRNAVSKÁ UNIVERZITA
V TRNAVE**

V podaní stabilného dua dvojice Miriam Laclavíková a Adriana Švecová vychádza nový zväzok odbornej knižnej publikácie orientovanej na pramene práva. Ako samy autorky už v predhovore uvádzajú, ich snahou je predovšetkým „prepojiť teoretické základy predmetu *Dejiny práva na území Slovenska I. s ich praktickou stránkou v podobe pramenných ukážok z právnej praxe a prispôbiť tak obsah pôvodnej edície prameňov didaktickému procesu*.“ Na Praktikum k dejinám štátu a práva na Slovensku sa preto budem pokúšať hľadiť očami študenta a zhodnotiť či sa vytýčený cieľ autorkám podarilo splniť.

V prvom rade je potrebné zvoliť si kritériá, podľa ktorých budem predmetnú publikáciu hodnotiť. Je zrejme, že posudzovaná edícia prameňov, aj keď je určená výlučne pre študentov, nie je klasickým učebným textom. To síce nementí nič na skutočnosti, že jej účelom je adresátovi, čiže študentovi, podať čo najkomplexnejší sumár informácií, no z hľadiska formy, a to hlavne pri posudzovaní jazyka, ktorým je Praktikum napísané, musíme byť obozretnejší. Pri obsahu je zase dôležitá štruktúra, ktorá odráža spôsob akým autorky pristúpili k uchopeniu a spracúvaniu nimi zvolenej problematiky. Už zo samotnej štruktúry textu môžeme totiž vytušiť akou optikou sa autorky na problematiku pozerali, čo pre nich bolo dôležité, alebo čo naopak vynechali ako nepodstatné. Zo štruktúry sa teda vieme dozvedieť k akej redukcii autorky pristúpili, a zároveň aké pravidlá si zvolili pri výbere tzv. historických faktov.

Z hľadiska formy môžeme v Praktiku nájsť dva typy jazyka. Prvý typ je jazyk, ktorým sú napísané texty prameňov, druhý je jazyk, ktorým sú napísané texty úvodov každej kapitoly a podkapitoly. Uvedené rozdelenie je dôležité hlavne kvôli posudzovaniu zrozumiteľnosti publikácie ako celku. Každá učebnica alebo cvičebná pomôcka na semináre musí byť napísaná čo najzrozumiteľnejšie. Je potrebné, aby študentovi podávala v prístupnej podobe čo najviac pre neho potrebných informácií. Pri publikáciách, ktoré sú edíciou prameňov práva je však niekedy ťažké uvedenú požiadavku naplniť. Pramene práva napríklad zo stredoveku sú totiž často nezrozumiteľné. Je to spôsobené buď doslovným prekladom z iných jazykov (napr. latinčina), alebo samotnou povahou vtedajšieho jazyka použitého v právnych textoch (slová menia svoj význam). Inak povedané pôvodný jazyk napríklad stredovekých prameňov práva je kvôli jeho zrozumiteľnosti často potrebné upravovať, resp. určite minimálne dovysvetľovať. Z hľadiska formy je preto potrebné skúmať v rámci Praktika skôr úvodné texty kapitol a podkapitol než samotné texty prameňov. Nie som však lingvista, a preto pri posudzovaní zrozumiteľnosti úvodných textov využijem osobnú skúsenosť získanú pri práci s Praktikom. Zistil som, že študenti často pred tým než začali pracovať so samotným prameňom, siahli najskôr po informáciách, ktoré sa nachádzali v úvodnom texte. Nadobudli tak akési predporozumenie, ktoré im potom pomohlo pri analyzovaní, ale hlavne pri hľadaní normatívneho obsahu, čiže interpretácii samotného právneho textu prameňa. Z tohto hľadiska teda môžem konštatovať, že úvodné texty sú napísané minimálne takým jazykom, ktorý študentom pomáha pri interpretácii historických prameňov práva, ktoré sú často bez predchádzajúceho vysvetlenia ťažko zrozumiteľné. Jazyk Praktika je preto primeraný a vyhovuje potrebám študenta.

Čo sa týka obsahovej stránky Praktika, zostanem najskôr pri posudzovaní úvodných textov. Napríklad v úvodnom texte k Zákonom prvých Arpádovcov sa nachádzajú tieto dve vety: „*Väčšia časť ustanovení zákonov prvých uhorských kráľov sa týka oblasti trestného práva, kde je badateľné postupné obmedzovanie krvnej pomsty a zavádzanie systému vykúpenia. Model odvety za spáchaný trestný čin však ešte nie je definitívne odstránený.*“ Uvedené vety predstavujú typickú informáciu, ktorú môže študent pri čítaní akéhokoľvek iného úvodného textu v praktiku získať. Študent si jednoducho po prečítaní úvodného textu dokáže vytvoriť prvotný názor na prameň, ktorý sa chystá analyzovať ale zároveň zistí čo v ňom má hľadať.

Z hľadiska štruktúry je tiež zaujímavé, že autorky pristúpili k rozčleneniu Opus Tripartita, a to tak, že jeho jednotlivé ustanovenia nenasledujú zaradom, ale sú zaradené podľa ich obsahu k príslušným právnym odvetviám. Časť Opus Tripartita tak nájdeme pri rodinnom práve, časť pri vecnom práve a pod. Uvedený krok je určite prínosný hlavne z hľadiska didaktického postupu pri výučbovom procese. Rozčlenenie Opus Tripartita totiž nadväzuje na štruktúru učebnice Dejiny štátu a práva na území Slovenska I. (od najstarších čias do 1848), ktorá bola napísaná v spoluautorstve prof. JUDr. Dr. h. c. Petra Mosného CSc. a doc. JUDr. Miriam Laclavíkovej PhD.

Na záver by som chcel vysloviť pripomienku, že rozčlenenie, ktoré autorky zvolili pri Opus Tripartite, by bolo vhodné použiť aj pri niektorých ďalších prameňoch napr. (Radný zákon), aby sa tým zvýraznilo

prepojenie na už spomenutú učebnicu štátu a práva na území Slovenska I. (od najstarších čias do 1848) aj v časti, ktorá sa týka dejín štátu. V zásade je však publikácia **Praktikum k dejinám štátu a práva na Slovensku (od najstarších čias do roku 1848)** prínosom nielen pre študentov, ale aj pre pedagógov, ktorým uľahčuje ich prácu v rámci pedagogického procesu.

Kontaktné údaje

JUDr., Mgr. Štefan Siskovič, PhD.
ssiskovic@gmail.com
Katedra dejín práva
Právnická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave
Hornopotočná 23,
918 43 Trnava
Slovenská republika

**SCHELLE, KAREL
– TAUCHEN, JAROMÍR(EDS);
ENCYKLOPEDIE ČESKÝCH
PRÁVNÍCH DĚJIN**

I. SVAZEK A – Č, PLZEŇ:
ALEŠ ČENĚK, 2015, 976 S.
ISBN 978-80-7380-562-3;
V KOEDÍCI OSTRAVA:
KEY PUBLISHING, 2015.
ISBN 978-80-7418-239-6.
(RECENZIA)

**MARTIN SKALOŠ
KATEDRA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA,
PRÁVNICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA
MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI**

Koncom roka 2015 sa dostalo do rúk širokej právnickej, ako aj laickej, verejnosti ojedinelé dielo editorov: doc. JUDr. Karla Schelleho, CSc. a JUDr. Jaromíra Tauchena, Ph.D., LL.M., prvý zväzok „Encyklopedie českých právních dějin“, ktorá sleduje sumarizáciu vedeckých poznatkov o najdôležitejších právno-historických udalostiach, prameňoch a osobnostiach z českých právnych dejín.

Vydanie encyklopédie možno nepochybne považovať za úctyhodný a svojím rozsahom v českom prostredí doposiaľ nevídaný počin. Editori tohto diela určite nie sú odbornej verejnosti neznámi. Sú uznávanými odborníkmi v odbore dejín štátu a práva a svoje skúsenosti pretransformovali do písomnej podoby, výsledkom čoho je i posudzovaná encyklopédia. Týmto projektom nadviazali na predchádzajúce snahy o sprístupnenie informácií z právnej histórie verejnosti v podobe slovníka, ktorého začiatky siahajú do konca 19. storočia.

Encyklopédia je štruktúrovaná do niekoľkých častí. Okrem vstupných úvodných štúdií približujúcich vznik a podstatu práva, vzťah štátu a práva, periodizáciu vývoja štátu a práva na území dnešnej Českej republiky a vývoj právnej vedy, hlavnou časťou encyklopédie je viaczväzkový komplex obsahujúci vecné heslá. Samostatnú časť encyklopédie tvorí súbor životopisov popredných českých a československých právnikov. Doplnkami encyklopédie sú prílohy a podrobný chronologický prehľad právnych dejín. Každé heslo je doplnené podrobnou bibliografiou, v rámci ktorej sú jednotlivé tituly uvádzané v skrátenom bibliografickom zázname. Za každým heslom je uvedený odkaz na základné súvisiace heslá.

Hoci ide o encyklopédiu českých právnych dejín, tieto sú poňaté v čo najširších súvislostiach, ktoré vždy vyplývajú z toho, v akom štátnom rámci sa české krajiny nachádzali. Teda v prípade obdobia absolutizmu boli české krajiny chápané ako súčasť právnych dejín habsburskej monarchie, rovnako tak v rokoch 1918 – 1992 ako súčasť Československa. Najmä preto v tomto období bola výrazná pozornosť venovaná ako slovenským dejinám, tak aj Podkarpatskej Rusi. Nasledujú podrobne spracované heslá približujúce vývoj československých zahraničných vzťahov a vzťahov k významným medzinárodným organizáciám.

Okrem iného významnou skutočnosťou je aj to, že do spracovávaní vecných i životopisných hesiel sa zapojilo viac ako 500 odborníkov. Štruktúra autorského kolektívu je mimoriadne pestrá, a to ako národnostne, profesijne, tak aj vekovo. V kolektíve autorov možno nájsť popri českých autoroch viacero významných osobností zo Slovenska, Rakúska, Maďarska, Poľska i Nemecka. Autorský kolektív tvoria ako významní profesori a docenti, tak aj začínajúci mladí vedeckí pracovníci.

Osobitne je potrebné zdôrazniť, že editori nemali k dispozícii v Českej republike ani na Slovensku žiadnu relevantnú predlohu v podobe takto široko spracovaného diela. Jedinečnosť daného diela teda spočíva v tom, že je tak povediac, prvé v Čechách i na Slovensku, ktoré sa zaoberá českými právnymi dejinami v takom rozsiahlom zábere, aj keď nemožno opomíňať vyskytujúce sa čiastkové, ale nepomerne menej rozsiahlejšie pokusy. Nezanedbateľným pozitívom je aj vhodne zakomponovaný a zvýrazňovaný český národno-patriotický akcent.

Vzhľadom na fakt, že ide o súbor hesiel od veľkého počtu autorov (I. zväzok obsahuje takmer 130 hesiel od viac ako 90 autorov), pričom každé jednotlivé heslo by bolo možné opatriť samostatnou recenziou, recenzia sa zameriava predovšetkým na formálne a koncepcné záležitosti. Štrukturálne členenie posudzovaného diela je logické a vedecko-pedagogicky presvedčivé. Aj za ním vidno kvalitu a odbornosť jej editorov, predovšetkým fakt ich už dlhodobiejšieho vedeckého zamerania na oblasť českých, ale aj európskych štátoprávnych dejín.

Posudzované dielo editorov docenta Schelleho a doktora Tauchena možno hodnotiť pozitívne aj z pohľadu formy, akou je písané a spracované. Autori jednotlivé heslá spracovali štýlom, vďaka ktorému sa vyhli ťažkopádny a nezrozumiteľný termín. Každé heslo je spracované výstižne a komplexne, čím čitateľ o spracovanom pojme môže získať všetky dôležité informácie, ktoré sú dostupné v odbornej literatúre. Vyhľadávanie informácií môže zjednodušiť aj elektronická verzia encyklopédie.

Keďže pluralita názorov autorov je jedným z hlavných prínosov encyklopédie, čitateľ sa na rôznych miestach encyklopédie často stretne s rozdielnym pohľadom na danú problematiku, s odlišným hodnotením konkrétnych udalostí, právnych dokumentov alebo osobností.

Možno konštatovať, že encyklopédia je neopomenuteľnou súčasťou odbornej literatúry, opisujúcej vývoj práva a štátnej organizácie predovšetkým na území súčasnej Českej republiky, ale aj jej susedov.

Editorom sa podarilo sumarizovať všetky najdôležitejšie heslá a autorom zhromaždiť o danom pojme všetky dôležité fakty.

Zo všetkého, čo bolo vyššie uvedené a zvýraznené, i celého komplexu posudzovaného diela „Encyklopedie českých právních dějin, I. svazek A – Č“ vyplýva, že predmetné dielo možno v plnom rozsahu odporučiť nielen odborníkom z oblasti právnej histórie a právnikom z praxe, ale aj laikom, ktorí nebudú mať problém pochopiť podstatu predkladanej problematiky. Encyklopédia je dostatočne zrozumiteľná a spracovaná na vysokej odbornej úrovni.

Dielo editorov doc. Schelleho a JUDr. Tauchena je po všetkých stránkach pozoruhodné a mimoriadne prínosné. Ide o ojedinelý počin, ktorý bude mať veľký význam pre ďalší výskum, štúdium a analýzu štátoprávných dejín v Českej republike i na Slovensku. Aj preto sa domnievam, že stojí za prečítanie a nemala by chýbať v knižnici každého, kto má len trochu pozitívny vzťah k histórii, štátu a právu.

SPRÁVY

SPRÁVA Z VEDECKEJ KONFERENCIE: „HISTORICKO-PRÁVNÁ ANALÝZA PRÍČIN A NÁSLEDKOV DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY“

**ALEXANDRA LETKOVÁ
KATEDRA PRÁVNÝCH DEJÍN A PRÁVNEJ
KOMPARATISTIKY, PRÁVNICKÁ
FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO
V BRATISLAVE**

Za účasti slovenských, českých a poľských historikov a právnych historikov sa v priestoroch Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia s názvom **„Historicko-právna analýza príčin a následkov druhej svetovej vojny“** pod záštitou dekana Právnickej fakulty UMB Mult. Dr.h.c. prof. JUDr. Mojmíra Mamojku, CSc.. Konferencia prebiehala v dňoch 4. až 6. marca 2015. Ako aj zo samotného názvu konferencie vyplýva, bola organizovaná pri príležitosti 70. výročia ukončenia 2. svetovej vojny.

Konferencia sa od začiatku niesla v priateľskom duchu, čo zodpovedalo želaniu organizátorov, ktorí už v pozvánke avizovali, že konferencia je zameraná na vytvorenie priestoru na nadviazanie a prehĺbenie spolupráce s domácimi a zahraničnými univerzitami a výmenu skúseností a poznatkov s vedecko-výskumnými pracovníkmi.

Konferencia začínala v stredu vo večerných hodinách slávnostným otvorením a kultúrnym programom. Prvý deň rokovania začal dňa 5. marca 2015 od 9. hodiny, pričom v tento deň vystúpilo 16 rečníkov. Ako prvý vystúpil Dr.h.c. prof. PhDr. Jaroslav Straka, DrSc. z Právnickej fakulty UMB v B. Bystrici, s príspevkom „Československé financie a 2. svetová vojna“. Nasledovali príspevky od doc. JUDr. Vierošlava Júdu, CSc. z Právnickej fakulty UMB v B. Bystrici „Československá republika vo svetle medzinárodných teórií poznania“, prof. JUDr. Ladislava Vojáčka, CSc. z Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne „Legislatívne technické aspekty právotvornej činnosti SNR“, PhDr. Romana Hradeckého, riaditeľa Stredoslovenského múzea v B. Bystrici, „2. svetová vojna- jej priebeh a výsledky (možné interpretácie)“, PhDr. Petra Rasputinského, PhD. a PhDr. Mareka Syrného, PhD. z UMB v B. Bystrici „Medzinárodnoprávne postavenie Slovenského štátu/ republiky (vznik, legitimita, štátnosť), JUDr. Igora Kišša, PhD. z Fakulty práva PEVŠ v Bratislave „Niektoré aspekty prijímania rasového zákonodarstva v období vojnového Slovenského štátu“, doc. JUDr. PhDr. Iva Svobodu, PhD. z Vysokej školy regionálneho rozvoja v Prahe, „Neonacizmus ako destabilizujúci prvok vnútornej bezpečnosti štátu“. Po prestávke nasledovali predovšetkým vystúpenia zahraničných kolegov počnúc Dr. Piotrom Szymaniecom z Institute of Socio-Legal Studies, Walbrzych (Poľsko) „Politické a právne determinanty poľsko-nemeckých vzťahov pred vypuknutím 2. svetovej vojny a ich súčasné zhodnocovanie“. Zaujímavým momentom z prvého dňa bol spoločný príspevok dvoch poľských kolegyň Dr. Edyty Sokalskej, PhD. a Magdaleny Zielinskej, M.A. z University of Warmia and Mazury v Olsztynie (Poľsko) na tému „Boj Rafaela Lemkina za predchádzanie a potrestanie genocídy“, ktoré poslucháčov oboznámili s rozsiahlou problematikou genocídy v Európe pred vypuknutím 2. svetovej vojny a genocídou v Poľsku počas 2. svetovej vojny, špeciálne z pohľadu poľského právnika Rafaela Lemkina, ktorý danej problematike zasvätil celý život. Z oblasti príspevkov týkajúcich sa kodifikačných snáh v období po 2. svetovej vojne bolo prínosným vystúpenie jednej z členiek organizačného výboru konferencie JUDr. Ivany Šoškovej, PhD. s názvom „Kodifikácia rodinného práva v Československu po 2. svetovej vojne – východiská, priebeh a výsledky“, ktorej sekundovala JUDr. Jana Muránska, PhD. z Právnickej fakulty UMB v B. Bystrici, s témou „Kodifikácia a unifikácia československého rodinného práva po 2. svetovej vojne s dôrazom na majetkové vzťahy medzi manželmi“. Spolu poskytli rečnícky dôsledné vyhodnotenie a sumarizáciu v problematike vývoja rodinného práva. Kvalitu prednesených príspevkov odzrkadlili aj obe diskusie, ktoré nasledovali po prezentáciách.

V poobedňajších hodinách nasledoval po rokovacej časti dňa kultúrny program, ktorý korešpondoval so zameraním konferencie. Organizátori si pre účastníkov konferencie pripravili naozaj bohatý program zložený z návštevy Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici, prehliadky mesta s dôrazom na židovské pamiatky a prehliadky múzea SNP, všetko s odborným výkladom. Kultúrny program hodnotíme veľmi pozitívne, nakoľko bol nie len osviežením náročného dňa, ale účastníkom priniesol aj mnohé nové informácie o regionálnych dejinách.

Dňa 6. marca 2015 od 9. hodiny prebiehal druhý a zároveň posledný rokovací deň konferencie. Vystúpilo 17 rečníkov. Prvým bol doc. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., M.A. z Právnickej fakulty UK v Bratislave s príspevkom na tému „Rytieri v kráľovstve bez kráľa: Vitézsky rád v Maďarskom kráľovstve“. Uvedený príspevok možno označiť za jeden z najkvalitnejších a najviac rezonujúcich, čomu, okrem obsahu príspevku, nasvedčovala aj podnetná a rozsiahla diskusia. Kolega Gábriš sa vo svojom príspevku zameriaval na prepojenie aktuálnych problémov súčasnosti a histórie, čo nie je v historických a právno-historických kruhoch samozrejmosťou. V príspevku analyzoval problematiku zrušenia povojnových defašizačných

noriam v 80. rokoch 20. storočia v Maďarsku a dopad ich zrušenia na dnešnú spoločnosť. V podobnej línii pokračovala aj Mgr. Alexandra Letková z Právnickej fakulty UK v Bratislave, ktorá v príspevku „Proces s Lászlóm Csátárym“ analyzovala retribučný proces s menovaným vojnovým zločincem ako aj proces prebiehajúci v Maďarsku a na Slovensku v rokoch 2011 až 2013. V načatej problematike retribúcie pokračoval kolega Mgr. Michal Malatinský z Právnickej fakulty UK v Bratislave s príspevkom „Retribučný trestný čin zrada na povstaní vo vybraných procesoch pred Národným súdom“, v ktorom sa veľmi podrobne venoval aplikácii a interpretácii daného trestného činu v rôznych retribučných kauzách, pričom svoje poznatky podložil aj štatistickými údajmi. So zaujímavým a výborne predneseným príspevkom vystúpil kolega Mgr. Samuel Rybníkář z Právnickej fakulty UK v Bratislave na tému „Zmeny civilného procesu v období tzv. Slovenského štátu“. Problematika občianskeho práva procesného z daného obdobia je len málo prebádaná a veľmi náročná, preto tento príspevok možno považovať z historicko-právneho hľadiska za skutočne prínosný. Kolegu Rybníkářa ďalej dopĺňali v občianskoprávnej problematike JUDr. Juraj Takáč, PhD. z právnickej fakulty UMB v B. Bystrici na tému „Komparácia navrhovanej predvojnovovej právnej úpravy Občianskeho zákonníka z roku 1937 a prijatého povojnového Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb.“ a JUDr. Marian Ďurana, PhD. z Právnickej fakulty UMB v B. Bystrici s príspevkom „Vývoj záväzkového práva pred, počas a po 2. svetovej vojne“. Podnetnú diskusiu otvoril ďalší príspevok kolegu JUDr. PhDr. Martina Skaloša, PhD. z Právnickej fakulty UMB v B. Bystrici, s názvom „Historicko-právne a politické aspekty fašizmu a komunizmu – ich vzájomné prepojenie“, v ktorom načrtol širokú problematiku oboch režimov a otvoril tak v diskusii mnoho dodnes nevyriešených a rozporuplných otázok v československých dejinách v 20. storočí, ktorú vlastným zhodnotením v priateľskom duchu uzavrel prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.. Významnou štúdiou, prednesenou na konferencii, bola práca troch autorov prezentovaná JUDr. PhDr. Róbertom Jágerom PhD. z Právnickej fakulty UMB v B. Bystrici s názvom „Prvky povojnového obnovovania právno-demokratického postavenia obyvateľstva v Československu v pomere k vojnovnej autoritatívnej dobe“, v ktorom autori vyčerpávajúco riešili právnu úpravu a priebeh volieb v období po 2. svetovej vojne do Ústavodarného národného zhromaždenia, výsledky týchto volieb a následne Budovateľský vládny program v nadväznosti na prebiehajúce zmeny v právnom poriadku československej spoločnosti. Ďalšími vystupujúcimi boli Mgr. Ondrej Podolec, PhD. z Právnickej fakulty UK v Bratislave („Súdna moc medzi Československom a Slovenským štátom“), doc. Ing. Pavol Hrivík, CSc. z Právnickej fakulty UMB v B. Bystrici („Prvotné podnety pre formovanie novodobej európskej integrácie počas 2. svetovej vojny ako dôsledok protifašistického odboja v západnej Európe“), JUDr. Ján Minářík, CSc. z Právnickej Fakulty UMB v B. Bystrici („K niektorým aspektom štátoprávnych vzťahov českého a slovenského národa“), JUDr. Ján Štefanica, PhD. z Právnickej fakulty UK v Bratislave („Proces reslovakizácie a jeho právne aspekty“) a Mgr. Patrik Mikuláš Kolesár z Fakulty práva, PEVŠ v Bratislave („Znárodnené Československo“).

Priebeh konferencie, početnosť a kvalita vystúpení napovedajú, že tradícia historicko-právnych konferencií na pôde Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici bude pokračovať a každoročne privíta stále väčšie množstvo účastníkov a rečníkov. Takéto stretnutia historikov a právnych historikov vo veľkej miere napomáhajú bližšiemu osobnému spoznaniu kolegov, ktorí sa zaoberajú podobnými historickými problémami. Upevňovanie a vytváranie nových vzťahov napomáha novej spolupráci a otvára dvere pre medziuniverzitnú spoluprácu. Za takúto príležitosť, kvalitne pripravenú konferenciu a dôsledne pripravený kultúrny program, organizátorom úprimne ďakujeme a tešíme sa na ďalšie stretnutia.

Kontaktné údaje

JUDr. Alexandra Letková
alexandra.letkova@flaw.uniba.sk
Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky
Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Šafárikovo nám. 6
810 00 Bratislava
Slovenská republika

POKYNY PRE AUTOROV

HISTORIA ET THEORIA IURIS (HTI)

je elektronický recenzovaný vedecký časopis pre oblasť právnej vedy. Vychádza dvakrát ročne na internetovej stránke <http://hticasopis.blogspot.com/>. Cieľom je podpora kvality formácie a vedecko-kvalifikačných výstupov mladých právnych vedcov. Praktickým výstupom je poskytnutie priestoru v HTI na priebežné publikovanie vedeckých článkov, ktoré môžu byť využiteľné v procese tvorby dizertačných perspektívne aj habilitačných prác mladých vedeckých a pedagogických pracovníkov do veku 35 rokov vo vednom odbore právo alebo v príbuzných vedných odboroch.

PRI POSIELANÍ RUKOPISOV DO REDAKCIE JE POTREBNÉ DODRŽAŤ TIETO POKYNY:

Rukopisy posilať v elektronickej podobe výlučne v editore Microsoft Word na e-mailovú adresu: hti.casopis@gmail.com.

ŠABLÓNA – PRI ZOSTAVOVANÍ PRÍSPEVKU POUŽÍTE NASLEDUJÚCU ŠABLÓNU

Názov príspevku

Meno a priezvisko autora bez titulov

Názov vysielajúcej organizácie (napr.: Názov univerzity, Názov fakulty)

Abstrakt: Abstrakt v slovenskom alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku na desať až pätnásť riadkov na samostatnej strane. K abstraktu pripojte bibliografický riadok časopisu napr. HISTORIA ET THEORIA IURIS, roč. 5, 2013, č. 2, s. (číslo strany doplní redakcia)

Kľúčové slová: Kľúčové slová v slovenskom jazyku alebo v českom jazyku a zároveň v anglickom jazyku.

Samotný príspevok

Kontaktné údaje:

Meno a priezvisko so všetkými titulmi

e-mail

Názov pôsobiska

Adresa – ulica

PSČ Mesto

Štát

FORMÁT PRÍSPEVKU

Prosím, akceptujte tieto pravidlá: šablóna má formát B5 (šírka 176 x výška 250 mm). Okraje majú: 20 mm ľavý, 15 mm pravý, 20 mm horný a 15 mm spodným okrajom. Odseky v rámci odstavca (resp. kapitoly alebo podkapitoly) navzájom neoddeľujte. Prvý riadok odseku odsadzte vždy o 10 mm od okraju. Odstavce (resp. kapitoly a podkapitoly) sa oddeľujú jedným riadkom. Prosím, nemeňte nastavenie tejto šablóny, vzhľad odsekov, formátovanie kapitol a podkapitol a ani písmo.

PÍSMO A RIADKOVANIE

Rozsah príspevku je stanovený na 10 – 15 rukopisných strán. Používajte výhradne písmo typu “Times New Roman”, a to veľkosti 12 so zarovnaním podľa okrajov, v poznámkach pod čiarou Times New Roman 10. Iba písmo v názve príspevku má veľkosť 13. Rukopisy treba písať podľa normy pre úpravu rukopisov (30 riadkov po 60 znakov – vrátane medzier – na jednej strane, Times New Roman 12). Nedel'te slová na konci riadku a nečísľujte strany. Iba pri názve vysielajúcej organizácie, tabuľkách a okrajoch je zarovnanie na stred (resp. je možné centrovat'). V texte môžete používať písmo typu tučné, kurzíva a podčiarknuté. Riadkovanie celého príspevku musí byť jednoduché. Názvy kapitol a podkapitol sú vždy tučným písmom a číslované (veľkosť písma zostáva 12). Názov kapitoly má byť veľkými písmenami.

Články treba prehľadne členiť podľa charakteru spracúvanej problematiky a zachovať nasledovnú štruktúru: úvod, rozbor problematiky, závery.

CITÁCIE

Citácie a poznámky uvádzať pomocou programu Microsoft Word pod čiaru na príslušnej strane pod seba a číslovať od 1-x, pritom číslo poznámky písať ako index. Pri citovaní bibliografických údajov sa vychádza z normy ISO 690. Odporúčame nasledujúce vzory citácií v poznámkach pod čiarou: MALÝ, Karel – SIVÁK, Florián. Dejiny štátu a práva v Česko-Slovensku do roku 1918. Bratislava: Obzor, 1992, s. 206., resp. OVEČKOVÁ, Oľga. Vzťah Obchodného zákonníka a Občianskeho zákonníka s akcentom na vybrané inštitúty obchodného záväzkového práva. Právny obzor, 91, 2008, č. 4, s. 251 – 252. V úvodných číslach HTI sa budú rešpektovať aj iné podoby citovania, pokiaľ sú v súlade s uvedenou normou. Odporúčame prečítať si metodické usmernenie pre písanie odborných textov zverejnené v druhom čísle HTI: LICHNEROVÁ, Lucia. Problematika citovania a odkazovania na klasické dokumenty: zásady a najčastejšie problémy. HISTORIA ET THEORIA IURIS, 2009, roč. 1, č. 2, s 7 – 22. Je k dispozícii aj na www.pravne dejiny.sk.

RESUME

Ku každému článku treba na osobitnej strane pripojiť krátke resumé v anglickom jazyku (10 – 15 riadkov), ktoré musí obsahovať názov článku, meno autora, výstižnú charakteristiku a bibliografický riadok. V prípade, že ste skoncipovali Váš príspevok ako súčasť vedeckého projektu, uveďte to formou poznámky pod čiarou umiestnenou hneď za názvom príspevku.

